

Regeling van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, van 9 januari 2018, nr. 4985894, houdende wijziging en nieuwe vaststelling van het onderwijsaccountantsprotocol voor de sectoren PO, VO, MBO en HO (Regeling wijziging en nieuwe vaststelling onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017)

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap;

Gelet op artikel 157, vierde lid, tweede volzin, van de Wet op de expertisecentra, artikel 171, vierde lid, tweede volzin, van de Wet op het primair onderwijs, de artikelen 14a, derde lid, tweede volzin, en 18, zesde lid, van het Bekostigingsbesluit WVO, artikel 5.2.5, eerste lid, van het Uitvoeringsbesluit WEB en artikel 4.4, tweede lid, van het Uitvoeringsbesluit WHW 2008;

Besluit:

Artikel 1. Vaststelling onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017

Het protocol voor de controle en onderzoek door de accountant over het jaar 2017 wordt vastgesteld overeenkomstig de bijlage bij deze regeling.

Artikel 2. Intrekking Regeling onderwijsaccountantsprotocol OCW/EZ 2017

De Regeling onderwijsaccountantsprotocol OCW/EZ 2017 wordt ingetrokken.

Artikel 3. Inwerkingtreding

Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin deze regeling wordt geplaatst en werkt terug tot en met 1 januari 2017.

Artikel 4. Citeertitel

Deze regeling wordt aangehaald als: Regeling wijziging en nieuwe vaststelling onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

*De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
I. van Engelshoven*

BIJLAGE BIJ DE REGELING WIJZIGING EN NIEUWE VASTSTELLING ONDERWIJSACCOUNTANTS-PROTOCOL OCW 2017

Versie 21 november 2017

Inleiding

1 december 2017

Dit is het onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, hierna te noemen accountantsprotocol. In het accountantsprotocol wordt aangesloten op de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Op verzoek van de vertegenwoordigers van de accountantskantoren en de instellingen wordt met ingang van 2016 het accountantsprotocol vastgesteld in juli en beschikbaar gesteld op de website van de Inspectie van het Onderwijs. Vervolgens wordt begin september het accountantsprotocol geformaliseerd met een ministeriële regeling in de Staatscourant. Als dit noodzakelijk is, bijvoorbeeld omdat nieuwe of gewijzigde wet- en regelgeving hiertoe aanleiding geeft, wordt in december een bijgestelde versie van het accountantsprotocol vastgesteld als bijlage bij een ministeriële regeling die in januari van het volgende jaar wordt gepubliceerd in de Staatscourant. Op de website van de Inspectie van het Onderwijs wordt in dit geval een versie geplaatst, waarin de exacte wijzigingen in de decemberversie ten opzichte van de septemberversie zijn aangegeven.

Bij elk onderwerp is de datum vermeld waarop de tekst voor het laatst is gewijzigd. Deze datum wordt niet gewijzigd als het een verhoging betreft van de jaartallen in de tekst met 1 ten opzichte van het definitieve accountantsprotocol van het voorgaande jaar.

INHOUD

	Inleiding	2
1	Algemene uitgangspunten	3
1.1	Algemeen	3
1.1.1	Doelstelling van het accountantsprotocol	3
1.1.2	Indeling van het accountantsprotocol	3
1.1.3	Accountantsproducten / Rapportering	4
1.2	Definities	5
1.2.1	Onderwijssectoren	5
1.2.2	Referentiekader1 juli 2014	5
1.2.3	Minimale controlewerkzaamheden	5
1.2.4	Rechtmatigheid	6
1.3	Procedures	6
1.4	Dossiervorming	6
1.5	Informatie/documentatie	7
2	Controle op de jaarstukken	7
2.1	Algemeen	7
2.1.1	Doelstelling controle op de jaarstukken	7
2.1.2	Betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van de jaarrekeningcontrole	7
2.1.3	Materialiteitstabel	8
2.1.4	Omgaan met fouten (foutdefinities)	8
2.1.5	Algemeen referentiekader	9
2.1.6	Afhandelingscorrespondentie voorgaande jaren	9
2.1.7	Steunen op de werkzaamheden van een AK en gegevensgerichte werkzaamheden	9
2.2	Getrouwheid	10
2.2.1	Verslaggevingscriteria	10
2.2.2	Bestuursverslag	10
2.3	Financiële rechtmatigheid	12
2.3.1	Referentiekader	12
2.3.2	Treasurybeleid	13
2.3.3	Huisvesting PO	13
2.3.4	Samenwerking universiteit en academisch ziekenhuis	14
2.3.5	Geoormerkte aanvullende subsidies met een bestedingsverplichting	14
2.3.6	Overige baten	15
2.3.7	Wachtgelden PO	15
2.3.8	Declaraties sector HO	16
2.4	Overige rechtmatigheid	16
2.4.1	Treasurybeleid	16
2.4.2	Verklaring omtrent het gedrag PO, VO en MBO	16
2.4.3	Studenten die opleiding voor een groot gedeelte op de werkplek volgen ingeschreven bij een opleidings-school	17
2.4.4	Declaratiereglement sector HO	17
2.5	Controleverklaring bij het jaarverslag	17
3	Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens	21
3.1	Inleiding	21

3.2	Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens sector PO	22
3.2.1	Algemeen	22
3.2.2	Onderzoek bekostigingsgegevens	23
3.2.3	Assurance-rapport	24
3.3	Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens sector VO	26
3.3.1	Algemeen	26
3.3.2	Onderzoek bekostigingsgegevens	27
3.3.3	Assurance-rapport	32
3.4	Onderzoeksprocedure basisregisteronderwijs sector MBO	34
3.4.1	Algemeen	34
3.4.2	Onderzoek basisregisteronderwijs	35
3.4.3	Assurance-rapport	44
3.5	Onderzoeksprocedure basisregisteronderwijs sector HO	47
3.5.1	Algemeen	47
3.5.2	Onderzoek basisregisteronderwijs	47
3.5.3	Assurance-rapport	54
4	Controle FSR	56
4.1	Algemeen	56
4.2	Controlewerkzaamheden per regeling	59
4.3	Controleverklaring bij FSR	59
5	Onderwijslinks	61
6	Lijst met afkortingen	62
	Bijlage 1: Kader financiële rechtmatigheid OCW Wet- en regelgeving 2017	63
	Bijlage 2: Stroomschema bekostigingsonderzoek	71
	Bijlage 3: Verduidelijking passage paragraaf 3.4.2.3	72

1 Algemene uitgangspunten

1.1 Algemeen

- Doelstelling van het accountantsprotocol
- Indeling van het accountantsprotocol
- Accountantsproducten / Rapportering

1.1.1 Doelstelling van het accountantsprotocol

1 juli 2014

Voor elke onderwijssector is geregeld dat bepaalde informatie (jaarrekening en opgave van bekostigingsgegevens of over besteding van bekostiging) moet zijn voorzien van een verklaring van de accountant. Ook is geregeld dat de Minister via een ministeriële regeling aanwijzingen of voorschriften kan geven voor de controle door de instellingsaccountant. Hier is invulling aan gegeven met het accountantsprotocol. Het accountantsprotocol vormt daarmee de schakel tussen enerzijds de wet- en regelgeving en anderzijds de uit te voeren werkzaamheden door instellingsaccountants. Het geeft een toelichting op het te hanteren referentiekader, het accountantsonderzoek en de gewenste accountantsproducten.

Het accountantsprotocol is opgesteld naar analogie van de door de NBA uitgegeven 'Schrijfwijzer Accountantsprotocollen'. De daarin opgenomen uitgangspunten zijn specifiek gemaakt voor de OCW-situatie. Waar mogelijk zijn tekstpassages uit de handreiking in dit accountantsprotocol overgenomen.

1.1.2 Indeling van het accountantsprotocol

1 juli 2017

Het accountantsprotocol heeft betrekking op het volgende controleobject en onderzoeksobject:

- **controle op de jaarstukken:**
  - de inrichting van de jaarstukken*) en de inhoudelijke controle daarop;
  - controle op de rechtmatige besteding van de rijksbijdrage;
- **onderzoek naar de bekostigingsgegevens:**
  - onderzoek naar de rechtmatige verkrijging van de rijksbijdrage.

Voor de goede orde wordt opgemerkt dat de gegevens zoals bedoeld in artikel 3, lid I van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs niet vallen onder de reikwijdte van de accountantscontrole, deze gegevens kunnen wel vallen onder de reikwijdte van standaard 720 'De verantwoordelijkheden van de accountant m.b.t. andere informatie in documenten waarin gecontroleerde financiële overzichten zijn opgenomen'.

*) De jaarstukken bestaan uit de jaarrekening, bestuursverslag en overige gegevens, zoals bedoeld in artikel 1, lid c van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs.

1.1.3 Accountantsproducten / Rapportering

1 juli 2017

De accountantscontrole op de jaarstukken mondt uit in een controleverklaring. Het onderzoek naar de bekostigingsverantwoording, waaronder de leerlingentelling, leidt tot een assurance-rapport. Deze aanduidingen worden in het accountantsprotocol gehanteerd, hoewel de term 'accountantsverklaring' (nog) in de OCW-wet- en regelgeving staat vermeld. De instellingsaccountant maakt voor beide producten gebruik van de in het accountantsprotocol opgenomen modelteksten. De instellingsaccountant mag ervoor kiezen om ten behoeve van OCW een zogenaamde 'WG-verklaring' af te geven, waarbij uitsluitend de naam van de instellingsaccountant met aanduiding w.g. (was getekend) wordt vermeld. De originele ondertekende verklaring/rapport met de persoonlijke handtekening van de instellingsaccountant moet in het archief van de school/instelling worden opgenomen (zie ook Praktijkhandreiking 1103 van de NBA).

Ten aanzien van de in het accountantsprotocol opgenomen werkzaamheden geldt een rapportagetolerantie. De rapportagetolerantie geeft aan vanaf welke omvang fouten gemeld moeten worden. Het accountantsprotocol geeft per onderdeel aan welke rapportagetolerantie van toepassing is zodra deze afwijkt van het standaardpercentage van 0,1% (van de totale publieke middelen). Omdat het uitgangspunt wordt gehanteerd dat geconstateerde fouten zoveel mogelijk moeten worden gecorrigeerd, beperkt de instellingsaccountant zich tot een uitzonderingsrapportage. Hiervoor gebruikt hij een rapport van bevindingen, waarin hij de aard en omvang van de geconstateerde fouten vermeldt. Het rapport van bevindingen is vormvrij. Op het aanbiedingsformulier geeft de instellingsaccountant aan dat er sprake is van een rapport van bevindingen. Het bevoegd gezag/bestuur van de school/instelling stuurt in een dergelijk geval het rapport van bevindingen samen met de controleverklaring en verantwoording naar DUO. Het bevoegd gezag/bestuur kan daarbij aangeven hoe het heeft ge(re)ageerd op de geconstateerde bevindingen. Voor wat betreft het omgaan met geconstateerde fouten wordt verwezen naar de in de hoofdstukken jaarstukken (2) en bekostigingsonderzoek (3) daarover opgenomen toelichting.

Tabel accountantsproducten

Soort controle	Product	Ontvanger
Jaarrekeningcontrole	<ul style="list-style-type: none"> Controleverklaring Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	DUO vestiging Zoetermeer Postbus 606 2700 ML Zoetermeer
Bekostigingsonderzoek	<ul style="list-style-type: none"> Sector PO Assurance-rapport Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	DUO vestiging Zoetermeer Postbus 606 2700 ML Zoetermeer
	<ul style="list-style-type: none"> Sectoren VO en MBO Assurance-rapport Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	DUO vestiging Groningen Afdeling OS/Onderwijsnummer Digitaal via de beveiligde site van DUO of Schriftelijk via Postbus 30152 9700 LC Groningen
	<ul style="list-style-type: none"> Sector HO Assurance-rapport Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	DUO vestiging Groningen Afdeling OS/Onderwijsnummer /BRON HO Digitaal via de beveiligde site van DUO of Schriftelijk via Postbus 30152 9700 LC Groningen
FSR	<ul style="list-style-type: none"> Sector HO Controleverklaring Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	DUO vestiging Zoetermeer Postbus 606 2700 ML Zoetermeer
NWO-subsidies	<ul style="list-style-type: none"> Sector HO Rapport van bevindingen (uitzonderingsrapportage)	NWO Postbus 93138 2509 AC Den Haag

1.2 Definities

- Onderwijssectoren
- Referentiekader
- Minimale controle werkzaamheden
- Rechtmatigheid

1.2.1 Onderwijssectoren

1 december 2017

Het accountantsprotocol is van toepassing op de door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) bekostigde rechtspersonen in de onderwijssectoren Primair Onderwijs (PO), Voortgezet Onderwijs (VO), Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) en Hoger Onderwijs (HO).

Sector PO

1 juli 2014

Voor rechtspersonen (waaronder samenwerkingsverbanden) bekostigd op grond van de WPO en WEC is het accountantsprotocol een leidraad/regeling als bedoeld in artikel 171, lid 4 van de WPO en in artikel 157, lid 4 van de WEC.

Sector VO

1 december 2015

Voor rechtspersonen (waaronder samenwerkingsverbanden) bekostigd op grond van de WVO is het accountantsprotocol een leidraad die ingevolge de artikel 14a, lid 3 en artikel 18, lid 6 van het Bekostigingsbesluit W.V.O. in een ministeriële regeling wordt vastgesteld. De WVO vermeldt in de hoofdstukken I, III en IV de bekostigingsvoorwaarden van een school.

Sector MBO

1 juli 2014

Voor rechtspersonen bekostigd op grond van de WEB is het accountantsprotocol een leidraad, die ingevolge artikel 5.2.5, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit WEB in een ministeriële regeling wordt vastgesteld.

Sector HO

1 juli 2015

Voor rechtspersonen bekostigd op grond van de WHW is het accountantsprotocol een leidraad, die ingevolge van artikel 4.4, lid 2 van het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 in een ministeriële regeling wordt vastgesteld. Het accountantsprotocol voor deze sector (ex artikel 2.10a van de WHW) bevat aanwijzingen voor de controle die ten grondslag liggen aan het afgeven van de controleverklaring (RJO artikel 2, en daarmee artikel 393 van Boek 2 van het burgerlijk wetboek).

1.2.2 Referentiekader

1 juli 2014

Het referentiekader voor de controle ligt vast in de wet- en regelgeving. Het accountantsprotocol treedt niet in de plaats van de oorspronkelijke wet- en regelgeving.

1.2.3 Minimale controlewerkzaamheden

1 juli 2017

Per onderdeel van het controleobject zijn aanwijzingen opgenomen:

- een omschrijving van het object (of onderdeel daarvan);
- het referentiekader: controle- en verslaggevingscriteria;
- reikwijdte en diepgang van de accountantscontrole:
  - o betrouwbaarheid en nauwkeurigheid
  - o de minimaal uit te voeren controles.

Voor de controle van de jaarstukken en het onderzoek naar de bekostigingsgegevens zijn verplichte teksten voor de controleverklaring(en) en assurance-rapport(en) opgenomen.

Het accountantsprotocol bevat:

- minimale controlewerkzaamheden, die vetgedrukt zijn opgenomen en
- niet vetgedrukte toelichtingen op deze werkzaamheden.

De beschreven minimale controlewerkzaamheden zijn bedoeld als aanvulling op de 'Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden' (NV COS).

Voor de sector PO en VO wordt de instellingsaccountant verzocht in zijn controle en bekostigingsonderzoek over 2017 rekening te houden met de *Handreiking controle en onderzoek sector PO en VO 2010. (m.u.v. de opmerking over de ontslagvergoedingen is de inhoud van de handreiking ook voor 2017 nog relevant)*

1.2.4 Rechtmatigheid

1 december 2014

De instellingsaccountant moet controleren of de rijksbijdrage rechtmatig is verkregen (onderzoek bekostigingsverantwoording) en besteed (controle jaarrekening).

Ten aanzien van de verkrijging van de rijksbijdrage stelt hij vast dat de in de bekostigingsverantwoording van de school of instelling opgenomen gegevens voldoen aan de eisen van rechtmatigheid. Dit houdt in dat deze gegevens in overeenstemming zijn met de in de wet- en regelgeving opgenomen bepalingen. Het gaat hier om rechtmatigheid van niet-financiële informatie. De instellingsaccountant geeft een assurance-rapport bij de bekostigingsverantwoording af.

Ten aanzien van de in de jaarstukken van de school of instelling verantwoorde baten, lasten en balansmutaties stelt de instellingsaccountant vast dat deze voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid. De financiële rechtmatigheid heeft betrekking op publieke middelen. Financiële rechtmatigheid in het algemeen houdt in dat een financiële transactie betrekking hebbende op publieke middelen waarvan de uitkomst in de jaarrekening dient te worden verantwoord in overeenstemming is met de in internationale regelgeving, Nederlandse wetten, algemene maatregelen van bestuur en ministeriële regelingen opgenomen bepalingen die de uitkomst van de financiële transactie beïnvloeden. De definitie en het kader van de financiële rechtmatigheid ligt in detail vast in hoofdstuk 2.3 van dit protocol.

1.3 Procedures

1 juli 2016

Vanaf 2016 wordt het accountantsprotocol in juli vastgesteld en gepubliceerd op de website van de Inspectie van het Onderwijs. In september wordt het accountantsprotocol geformaliseerd met een ministeriële regeling in de Staatscourant. Deze publicatie geschiedt niet dan nadat het concept is afgestemd met vertegenwoordigers van alle betrokken partijen: accountantskantoren, NBA, koepelorganisaties en administratiekantoren. Afstemming van het concept-accountantsprotocol met sectororganisaties c.q. hun koepelorganisaties is mede bedoeld ter voorkoming van formuleringen die onbedoeld in het nadeel van de scholen en instellingen kunnen worden uitgelegd.

Als dit noodzakelijk is, bijvoorbeeld omdat nieuwe of gewijzigde wet- en regelgeving hiertoe aanleiding geeft, wordt in december een bijgestelde versie van het accountantsprotocol vastgesteld als bijlage bij een ministeriële regeling die in januari van het volgende jaar wordt gepubliceerd in de Staatscourant. Op de website van de Inspectie van het Onderwijs wordt in dit geval een versie van het protocol geplaatst, waarin de exacte wijzigingen in de decemberversie ten opzichte van de septemberversie zijn aangegeven.

Mochten er na december onverhoopt nog wijzigingen noodzakelijk zijn dan zal de publicatie hiervan op dezelfde wijze plaatsvinden.

Op de derde woensdag van de maand november vindt de jaarlijkse informatiebijeenkomst plaats met alle betrokkenen, waarin de wijzigingen ten opzichte van het voorgaande jaar worden toegelicht.

1.4 Dossievorming

1 juli 2014

Voor de documentatie van verrichte controlewerkzaamheden, de bevindingen en de conclusie daarbij gelden de eisen zoals genoemd in Standaard 230. Tijdens reviews is gebleken dat er onduidelijkheid bestaat over de implicatie van deze richtlijn op de aard en omvang van de documentatie van verrichte werkzaamheden bij de controle van de bekostigingsgegevens en jaarstukken van scholen en instellingen. **In het controledossier van de instellingsaccountant dient per aandachtspunt van het accountantsprotocol minimaal aanwezig te zijn: de uitgevoerde werkzaamheden, de identificatie van het gecontroleerde stuk (opschrift, totaalsaldo) of een kopie van de laatste pagina, de bevindingen en de conclusie.** Indien bijvoorbeeld proceduretests zijn uitgevoerd, dan zijn niet kopieën van de inkoopfacturen in het dossier aanwezig, maar wel een lijst met factuurnummers en van items waarop de facturen zijn gecontroleerd.

1.5 Informatie/documentatie

1 december 2017

Hier vindt u (aanvullende) informatie die bij de controle en het onderzoek door de instellingsaccountant relevant is.

Wet- en regelgeving onderwijsaccountantsprotocol OCW

- Overzicht wet- en regelgeving 2017

Brieven

- Brief HO/CBV/05/22162 van 20 juli 2005 over de verantwoording inzet publieke middelen
- Brief 3045679 van 2 maart 2011 over het handhavingsbeleid VOG's
- Brief 675771 van 25 september 2014 over onderwijsovereenkomsten
- Brief 821641 van 30 september 2015 over onderwijsovereenkomst

Diversen

- Procedure ontoereikende accountantscontrole
- Regeling jaarverslaggeving onderwijs; toelichtende brochure
- Voor alle informatie over de Wet normering Topinkomens: <http://www.topinkomens.nl>

2 Controle op de jaarstukken

2.1 Algemeen

- Doelstelling controle op de jaarstukken
- Betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van de jaarrekeningcontrole
- Materialiteitstabel
- Omgaan met fouten (foutdefinities)
- Algemeen referentiekader
- Afhandelingscorrespondentie voorgaande jaren
- Steunen op de werkzaamheden van een AK

2.1.1 Doelstelling controle op de jaarstukken

1 juli 2016

In dit deel van het accountantsprotocol staan de jaarstukken 2017 centraal. Met "jaarstukken" wordt in dit accountantsprotocol bedoeld: de jaarrekening, het bestuursverslag en de overige gegevens (artikel 1, lid c van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs).

De controleverklaring van de instellingsaccountant bij de jaarrekening betreft de getrouwheid van de grootte en de samenstelling van het vermogen en het resultaat, evenals de naleving van de wet- en regelgeving. Het oordeel omtrent de naleving van wet- en regelgeving vloeit voort uit het voldoen aan de eisen van financiële rechtmatigheid van de in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties. De instellingsaccountant stelt verder vast dat het bestuursverslag verenigbaar is met de jaarrekening.

2.1.2 Betrouwbaarheid en nauwkeurigheid van de jaarrekeningcontrole

1 juli 2017

Het begrip omvangsbasis geeft aan tegen welke omvang (bedrag) het percentage goedkeuringsmaterialiteit moet worden afgezet, bijvoorbeeld een bepaalde geldstroom of post in de verantwoording. De te hanteren omvangsbases bij de controle van de jaarstukken zijn afhankelijk van de te controleren massa: de totale publieke middelen en bestedingen van de (geoordeelde) aanvullende subsidies/bekostiging.

Bij zijn oordeelsvorming over de naleving van de wet- en regelgeving streeft de instellingsaccountant naar een hoge mate van zekerheid. De instellingsaccountant voert zijn controle in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en dit accountantsprotocol uit en richt in dat kader zijn controle zodanig in, dat hij met een redelijke mate van zekerheid kan verklaren dat in de jaarrekening geen afwijkingen (als gevolg van fouten en fraude, en onzekerheden) voorkomen met een materieel belang.

Indien dit begrip voor het gebruik van statistische technieken gekwantificeerd moet worden, moet uitgegaan worden van een betrouwbaarheid van 95 procent.

2.1.3 Materialiteitstabel

1 juli 2017

Een verklaring met een goedkeurende strekking impliceert, dat gegeven de bovengenoemde betrouwbaarheid, in de verantwoording geen afwijkingen (als gevolg van fouten en fraude, en onzekerheden) voorkomen, die groter zijn dan de percentages in de hieronder opgenomen materialiteitstabel.

	Onjuistheden (in de verantwoording)		Onzekerheden (in de controle)	
	Beperking	Afkeuring	Beperking	Oordeelonthouding
Rechtmatigheid				
Rechtmatigheid besteding (% van de totale publieke middelen)	>3 en <5	≥5	>5 en <10	≥10

De materialiteit is van toepassing op het oordeel over de financiële rechtmatigheid en de overige rechtmatigheid, tenzij sprake is van een specifieke controletolerantie.

Publieke middelen zijn middelen die verkregen zijn bij of krachtens de wet ingestelde heffingen. Deze middelen zijn op basis van XBRL in de jaarrekening van de instelling opgenomen in model B Staat van Baten en Lasten onder de Baten 'Rijksbijdragen' en 'Overheidsbijdragen en -subsidies overige overheden' en bestaan daarnaast uit de wettelijke college-, cursus-, les- en examengelden, de financiële baten (mits gegenereerd uit publieke middelen) en de publieke middelen onder de overige baten.

In het accountantsprotocol wordt geen materialiteit meer voorgeschreven voor de getrouwheid. Vanuit OCW is een maximale materialiteit van 2% van het totaal van de baten en 5% van het balanstotaal aanvaardbaar. Het is de verantwoordelijkheid van de instellingsaccountant om deze te bepalen met inachtneming van hetgeen hierover in de standaarden is opgenomen.

Voor elke post gelden voor de foutevaluatie bij de oordeelvorming de goedkeuringsmaterialiteit op jaarrekeningniveau zoals opgenomen in de materialiteitstabel.

Voor alle in het accountantsprotocol genoemde posten, exclusief de hieronder opgenomen posten, geldt een standaard rapportagetolerantie van 0,1% (van de totale publieke middelen). De rapportagetolerantie geeft aan vanaf welke omvang fouten gemeld moeten worden aan OCW in het Rapport van Bevindingen. Zie verder omgaan met fouten.

Voor de volgende posten/onderwerpen geldt een specifieke controletolerantie (CT) en rapportagetolerantie (RT):

- Treasurybeleid (paragraaf 2.4.1) (0% CT, 0% RT)
- Afhandelingscorrespondentie voorgaande jaren (0% CT, 0% RT)
- Geoordeelde aanvullende subsidies / bekostiging met een bestedingsverplichting (3% CT, 0% RT)
- Verklaring omtrent het gedrag (1% CT, 0% RT)
- Wachtgeld PO (0% CT, 0% RT)
- Studenten die opleiding voor een groot gedeelte op de werkplek volgen ingeschreven bij opleidingsscholen (1% CT, 0% RT)
- Declaraties HO (5% CT, 1% RT)
- Declaratiereglement HO (0% CT, 0% RT)

De afwijkingen (als gevolg van fouten en fraude) die bij deze controlewerkzaamheden worden geconstateerd worden door de instellingsaccountant ook betrokken in de foutevaluatie bij de oordeelvorming bij de jaarrekening als geheel.

In geval op grond van RJO artikel 3h geconsolideerde jaarverslaggeving van meerdere bevoegde gezagen gezamenlijk plaatsvindt dienen alle controle en rapportage toleranties in dit hoofdstuk toegepast te worden op de enkelvoudige/gesegmenteerde verslaggeving van het instandhoudingniveau (d.w.z. op het niveau van één bevoegd gezag).

2.1.4 Omgaan met fouten (foutdefinities)

1 december 2010

Van een fout in de verantwoording is sprake indien naar aanleiding van de uitgevoerde controle is gebleken dat een (gedeelte van een) post niet in overeenstemming is met één of meer aspecten van de wet- en regelgeving. Fouten worden in absolute zin opgevat, voor zover het de naleving van de wet- en regelgeving betreft. Saldering van fouten is daarom niet toegestaan.

Van een onzekerheid in het onderzoek is sprake als er onvoldoende (controle-)informatie beschikbaar is om een (gedeelte van een) post als goed of fout aan te merken. Bijvoorbeeld als onzekerheid bestaat over het wel of niet voldoen aan de wet- en regelgeving. Voor een adequate onderbouwing van het oordeel is het noodzakelijk dat de instellingsaccountant fouten en onzekerheden zoveel mogelijk kwantificeert.

Het uitgangspunt is dat geconstateerde fouten zoveel mogelijk door de school/instelling moeten worden gecorrigeerd. Ten aanzien van fouten, die betrekking hebben op rechtmatigheid geldt dat correctie veelal niet mogelijk is omdat de besteding reeds plaats heeft gevonden.

Voor wat betreft het omgaan met geconstateerde fouten geldt voor de accountantscontrole van de jaarstukken:

- Ten aanzien van het getrouwe beeld van de jaarrekening hoeven scholen en instellingen fouten met een gezamenlijk financieel belang beneden de goedkeuringstolerantie niet te corrigeren en de instellingsaccountant hoeft ze niet te rapporteren. Het effect op de vermogenspositie (de belangrijkste informatievraag voor OCW) is namelijk gering.
- Met betrekking tot de financiële rechtmatigheid wordt onderscheid gemaakt tussen materiële en niet-materiële fouten. De school/instelling corrigeert voor zover mogelijk geconstateerde fouten. De school/instelling kan echter dergelijke fouten meestal niet corrigeren. De instellingsaccountant informeert het bestuur en het interne toezichthoudende orgaan hierover conform de geldende beroepsvoorschriften. Materiële fouten (dwz fouten groter dan de goedkeuringstolerantie) hebben invloed op de strekking van de controleverklaring en worden uit dien hoofde in de controleverklaring toegelicht. Ten aanzien van niet-materiële fouten (dwz fouten kleiner dan de goedkeuringstolerantie) stelt de instellingsaccountant een rapport van bevindingen op zoals opgenomen in Accountantsproducten / Rapportering met inachtneming van de geldende rapportagetolerantie.

2.1.5 Algemeen referentiekader

1 juli 2014

In het accountantsprotocol is op het hoogste niveau het referentiekader opgenomen. Met betrekking tot een aantal posten en/of stromen is in dit accountantsprotocol ook een aantal specifieke criteria opgenomen die voortvloeien uit de wet- en regelgeving.

De beroepsvoorschriften voor instellingsaccountants zoals opgenomen in de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NV COS) zijn altijd onderdeel van de controlecriteria.

2.1.6 Afhandelingscorrespondentie voorgaande jaren

1 juli 2016

De instellingsaccountant stelt vast dat de school of de instelling de aanwijzingen heeft verwerkt en/of de correcties heeft opgevolgd waarover DUO of de Inspectie van het Onderwijs eerder met de school of de instelling heeft gecorrespondeerd in een jaarlijkse brief. Indien de aanwijzingen niet zijn verwerkt en/of de correcties niet zijn opgevolgd dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten / rapportering.

Door de Inspectie van het Onderwijs wordt alleen een brief verstuurd met aanwijzingen voor de controle indien in voorgaand controlejaar (2016) door de instelling een niet goedkeurende controleverklaring en/of een rapport van bevindingen van de instellingsaccountant bij DUO is ingediend.

2.1.7 Steunen op de werkzaamheden van een AK en gegevensgerichte werkzaamheden

1 juli 2017

Schoolbesturen in het PO hebben in veel gevallen hun administratie uitbesteed aan een administratiekantoor (AK). In mindere mate geldt dit ook voor VO-scholen. De AK's verrichten ten behoeve van deze schoolbesturen en de onder hen ressorterende scholen veelal de financiële, personele en salarisadministratie en vervaardigen de jaarrekening van de besturen. De scholen leveren daartoe hun primaire vastleggingen (inkoopfacturen, mutaties ten aanzien van in- en uitdiensttredingen en andere mutaties in salarissen) aan de AK's. De AK's verrichten hierop controle op o.a. deugdelijkheid en autorisatie en verwerken deze. Op onder andere deze controles en op verwerkingscontroles van AK's steunen instellingsaccountants bij de controle van de bekostigingsgegevens en de jaarstukken.

Bij de toepassing van risicoanalyse bij de accountantscontrole dient de instellingsaccountant voor het bepalen van de aard en omvang van het risico van een afwijking van materieel belang onder andere kennis te verkrijgen van de entiteit en haar omgeving. Onder de entiteit wordt hier, ook in geval van een AK-gerichte aanpak, de organisatie van de school en het schoolbestuur verstaan. De interne beheersingsomgeving wordt in geval van een AK-gerichte aanpak hoofdzakelijk op het niveau van een administratiekantoor (en niet per afzonderlijk schoolbestuur) ingericht. De instellingsaccountant toetst daarom op dit niveau of hij kan steunen op de getroffen maatregelen van interne beheersing. (Een en ander hoeft niet te betekenen dat iedere afzonderlijke school in de systeemcontrole dient te worden betrokken). Bij de toetsing van de maatregelen van IB dient hij rekening te houden met verschillen in de zogenaamde 'service level agreement' tussen het AK en de individuele besturen. Ook dient hij na te gaan of de controle van het AK alle rechtmatigheidsaspecten van het accountantsprotocol raakt. Indien dit niet het geval is zal de instellingsaccountant ook andere controles (dan gericht op het AK) moeten verrichten.

Ongeacht het ingeschat risico van een afwijking van materieel belang en ongeacht de keuze voor hetzij een bestuur-gerichte, hetzij een AK-gerichte controleaanpak dient de instellingsaccountant gegevensgerichte werkzaamheden op te zetten en uit te voeren voor elke transactiestroom, post van de jaarrekening en elk onderdeel van de toelichting op de jaarrekening van materieel belang.

Dit laatste is van toepassing voor alle sectoren, zowel t.b.v. de getrouwheid als de financiële rechtmatigheid op het niveau van de betreffende jaarrekening. Het is aan de instellingsaccountant om hier door opvolging van de beroepsvoorschriften adequate invulling aan te geven en die werkzaamheden te kiezen die passend zijn bij de specifieke omstandigheden.

Voorbeelden van gegevensgerichte werkzaamheden voor personele kosten door de instellingaccountant zijn:

- Kritische analyse van de formatieoverzichten en de verzamelloonstaat. In deze analyse kunnen worden betrokken: salarisschalen, de omvang en samenstelling van eventuele niet norm-functies binnen de formatie, de betrekkingssomvang van de dienstbetrekkingen en ongebruikelijke beloningen. Deze analyse wordt uitgevoerd op bestuursniveau.
- Uitvoeren van een cijferbeoordeling op de personele kosten, in relatie tot de begroting en de jaarrekening van het voorgaande jaar. Bij sterke fluctuaties en ongebruikelijke saldi controleert de instellingsaccountant met detailstukken. De cijferbeoordeling vindt plaats op bestuursniveau.

2.2 Getrouwheid

- Verslaggevingscriteria
- Bestuursverslag

2.2.1 Verslaggevingscriteria

1 juli 2017

De verslaggevingscriteria vloeien voornamelijk voort uit de Regeling jaarverslaggeving onderwijs, maar in een aantal gevallen kan ook andere wet- en regelgeving (zoals de WNT) bepalingen bevatten over de wijze waarop een school/instelling verslag doet. De rechtspersoon richt de jaarstukken in op basis van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs. Voor de instellingsaccountant vormt de regeling een verslaggevingscriterium. **De instellingsaccountant stelt vast dat de jaarstukken aan de Regeling jaarverslaggeving onderwijs voldoen.**

Voor de zorginstellingen met onderwijscomponent zijn de afspraken uit de brief van 15 mei 2009 met kenmerk 113787 ten aanzien van de jaarverslaggeving van toepassing. Voor instellingen voor Jeugd en Opvoedhulp waaraan bekostigd onderwijs vanuit het Ministerie van OCW is verbonden zijn de afspraken uit de brief van 25 april 2012 met kenmerk 389858 van toepassing.

Ook stelt de instellingsaccountant vast dat de jaarstukken aan de WNT(en de daarmee samenhangende wet- en regelgeving) voldoen. Hierbij volgt de accountant het door BZK opgestelde controleprotocol WNT.

In aanvulling op artikel 4 lid 3 van de RJO stelt de instellingsaccountant vast dat hogescholen de ingediende declaraties van bestuurders verantwoorden in overeenstemming met de Handreiking (brief d.d. 3 november 2016 met kenmerk 16.4347.avw van de VH) en universiteiten in overeenstemming met de Handreiking verantwoording declaraties bestuurders (brief d.d. 7 september 2016 met kenmerk VSNU 16/214 U).

2.2.2 Bestuursverslag

1 december 2016

Aanvullende verslaggevingscriteria:

Notities Helderheid (Helderheid in bekostiging BVE 2004, Helderheid in bekostiging HO 2003 en Helderheid in bekostiging HO 2004 (aanvulling), Handreiking voor de inrichting van onderwijskundige publiek-private arrangementen (d.d. 25 maart 2011, kenmerk 285339 sector bve en kenmerk 282532 sector ho); Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016; WPO artikel 17c, lid 1 onder e en artikel 171, lid 1 onder a; WEC artikel 28i, lid 1 onder e en artikel 157, lid 1 onder a; WVO artikel 24 e1, lid 1 onder e en artikel 103, lid 1 onder a; WEB artikel 2.5.4, artikel 6.1.2a lid 2 en artikel 7.2.7 lid 3 en 4; WHW artikel 9.8, lid 1, 9.51, lid 2, 10.3d en 11.6, Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs artikel 17, lid 3 en artikel 32, lid 1, Besluit experiment vraagfinanciering hoger onderwijs artikel 9, lid 5.

- Algemeen
- Specifieke elementen
- Rapportering

Algemeen

1 juli 2016

Met betrekking tot het bestuursverslag stelt de instellingsaccountant vast dat:

- **het bestuursverslag alle wettelijk verplichte elementen bevat, waaronder die op grond van de RJO (aanwezigheidstoets);**
- **de in de jaarrekening en in het bestuursverslag opgenomen informatie op elkaar aansluit (consistentietoets) en**
- **de inhoud van het bestuursverslag overeenkomt met de opgedane kennis van de instelling, waaronder de bevindingen over de interne beheersing (signaleren materiële onjuistheden bestuursverslag).**

Ten aanzien van rapportering is hetgeen aan het einde van deze paragraaf is opgenomen ook op voorgaande bepalingen van toepassing.

WPO artikel 17c, lid 1 onder a, WEC artikel 28i, lid 1 onder a, WVO artikel 24e1, lid 1 onder a, WEB artikel 9.1.4, lid 3 onder c en WHW artikel 9.8 lid 1 onder c, artikel 10.3d lid 2 onder c of artikel 11.6 lid 1 onder c.

In bijlage 3 van de RJO is de set van gegevens ten behoeve van de continuïteitsparagraaf als onderdeel van het bestuursverslag opgenomen. **Voor dit onderdeel van het bestuursverslag wordt, in aanvulling op bovenstaande werkzaamheden nog specifiek van de instellingsaccountant gevraagd vast te stellen dat:**

- **de meerjarenbegroting is ontleend aan de planning & control cyclus en**
- **de meerjarenbegroting is goedgekeurd door de Raad van Toezicht.**

In het kader van ontleend aan de planning & control cyclus stelt de instellingsaccountant minimaal de aansluiting vast tussen de interne informatie en de informatie, die is opgenomen in de continuïteitsparagraaf (reconstrueerbaarheid van de informatie).

Met de Raad van Toezicht wordt in de sectoren primair en voortgezet onderwijs bedoeld de intern toezichthouder of het intern toezichthoudende orgaan, zoals beschreven in de WPO artikel 17c, WEC artikel 28ien WVO artikel 24e1

Indien de accountant vaststelt dat de meerjarenbegroting hieraan niet voldoet, dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten / rapportering.

Specifieke elementen

1 juli 2017

- *Handreiking voor de inrichting van onderwijskundige publiek-private arrangementen (sector mbo en ho)*
De instellingsaccountant stelt vast dat aan de in de handreiking opgenomen verslaggevingseis is voldaan. Dit betekent dat de accountant vaststelt dat de instelling in het bestuursverslag aandacht besteedt aan de ratio achter publiek-private arrangementen, de risico's en risicobeheer van publiek-private arrangementen en de feitelijke resultaten van de publiek-private arrangementen in relatie tot de beoogde resultaten (innovatie, kwaliteit etc.) en de missie c.q. lange termijn doelstelling van de instelling.
- *Artikel 10 van de Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016 (Externe verantwoording)*
De instellingsaccountant stelt vast dat de instelling in de jaarverslaggeving heeft voldaan aan de verslaggevingseisen uit artikel 10 van de Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016.
- *Sector PO en VO (WPO artikel 17c, lid 1 onder e en artikel 171, lid 1 onder a; WEC artikel 28i, lid 1 onder e en artikel 157, lid 1 onder a; WVO artikel 24 e1, lid 1 onder e en artikel 103, lid 1 onder a)*
De instellingsaccountant stelt vast dat het bevoegd gezag van de school of het samenwerkingsverband in het bestuursverslag:
  - **een verslag van de interne toezichthouder of het interne toezichthoudende orgaan heeft opgenomen, waarin deze verantwoording aflegt over de uitvoering van haar taken en bevoegdheden;**
  - **de gehanteerde code voor goed bestuur wordt vermeld, alsmede verantwoording over afwijkingen van die code voor goed bestuur.**
- *Branche code Goed bestuur in de mbo sector (artikel 2.5.4. WEB)*
De instellingsaccountant stelt vast dat de instelling in het bestuursverslag:
  - **verantwoording aflegt over het omgaan met de branche code;**
  - **als de instelling afwijkt van het hoofdmodel RvT/CvB dan zijn de redenen daarvoor verantwoord in het bestuursverslag.**
- *Sector MBO Verantwoording onderwijsprogramma met minder uren (WEB artikel 7.2.7 lid 3 en 4)*
De instellingsaccountant stelt vast dat voldaan is aan de verslaggevingseisen WEB artikel 7.2.7 lid 3 en 4.
- *Sector MBO Verantwoording keuzedelen (WEB artikel 6.1.2a lid 2)*

De instellingsaccountant stelt vast dat indien van toepassing voldaan is aan de verslaggevingseisen WEB artikel 6.1.2a.

- *Sector HO (WHW artikel 9.8, lid 1, artikel 9.51, lid 2 en artikel 10.3d en artikel 11.6)*
De instellingsaccountant stelt vast dat de instelling in het bestuursverslag:
  - o een verslag van de Raad van Toezicht heeft opgenomen, waarin deze verantwoording aflegt over de uitvoering van haar taken en bevoegdheden;
  - o als de instelling afwijkt van het hoofdmodel RvT/CvB dan zijn de redenen daarvoor verantwoord in het bestuursverslag.
- *Sector HO Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs artikel 17, lid 3, artikel 17o, lid 5 en artikel 32, lid 1*
De instellingsaccountant stelt vast dat de gevraagde rapportages in het bestuursverslag van een deelnemende bekostigde instelling aanwezig zijn.
- *Sector HO Besluit experiment vraagfinanciering hoger onderwijs artikel 9, lid 5*
De instellingsaccountant stelt vast dat de gevraagde rapportages en gegevens in het bestuursverslag van een deelnemende bekostigde instelling aanwezig zijn.

Rapportering

1 december 2016

De instellingsaccountant neemt, indien niet voldaan is aan de wettelijke bepalingen een tekstpassage hieromtrent op in de controleverklaring onder de 'Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie' .

2.3 Financiële rechtmatigheid

- Referentiekader
- Treasurybeleid
- Huisvesting PO
- Samenwerking universiteit en academisch ziekenhuis
- Geoordeelde aanvullende subsidies met een bestedingsverplichting
- Overige baten
- Wachtgeld PO
- Declaraties sector HO

2.3.1 Referentiekader

1 december 2017

De volgende wet- en regelgeving valt onder de reikwijdte van het oordeel van de instellingsaccountant over de financiële rechtmatigheid:

- de relevante bepalingen in de onderwijswet- en regelgeving, deze zijn in detail opgenomen in bijlage 1 van dit protocol;
- de relevante bepalingen in (onderwijs) wet- en regelgeving, zoals die als controlecriteria zijn opgenomen in hoofdstuk 2.3;
- aanbestedingswetgeving (zowel Europees, als nationaal: Aanbestedingswet 2012, Aanbestedingsbesluit en Gids Proportionaliteit) en
- individuele subsidiebeschikkingen waaruit blijkt dat deze verantwoord moeten worden in model G onder 2 (zie ook paragraaf 2.3.7).

De overige van toepassing zijnde wet- en regelgeving, zoals de belastingwetgeving valt dus buiten het kader voor de financiële rechtmatigheid. Deze overige wet- en regelgeving neemt de instellingsaccountant wel mee in zijn werkzaamheden ten aanzien van de getrouw beeld verklaring in het kader van Standaard 250 'Het belang van wet- en regelgeving bij de controle van financiële overzichten'. Voor aanbestedingen die boven de Europese drempelbedragen vallen gelden de gebruikelijke controle- en rapportage toleranties.

Voor de definiëring van de fout moet in het eerste jaar worden uitgegaan van de volledige contractwaarde. Indien geen contract aanwezig is wordt de fout bepaald door de in dat jaar opgenomen kosten. Deze fout komt bij overschrijding van de gebruikelijke controle- en rapportage toleranties dan tot uitdrukking in de controleverklaring en/of de uitzonderingsrapportage.

Voor de aanbestedingen onder de Europese drempelbedragen geldt een kwalitatieve tolerantie.

Hiermee wordt bedoeld dat de instellingsaccountant de AO/IB rondom deze aanbestedingen beoordeelt en daarover rapporteert in de management letter en/of het accountantsrapport (dit is niet de uitzonderingsrapportage, zoals in paragraaf 1.1.3 genoemd) aan de RvT en/of het bestuur.

Toelichting Kader Financiële Rechtmatigheid OCW wet- en regelgeving

Het kader, als opgenomen in bijlage 1 van dit protocol, bevat bepalingen (gehele regelingen of individuele (delen van) artikelen) uit de wet- en regelgeving van OCW voor onderwijsinstellingen.

Opgenomen zijn bepalingen die de uitkomsten van de financiële transactie beïnvloeden. Deze bepalingen geven aan welke uitgaven (en incidenteel: inkomsten) zijn toegestaan.

Het kader vervangt voor de scholen en instellingen niet de gehele wet- en regelgeving. Beoogd is om volledig te zijn, maar het abusievelijk niet opnemen van een bepaling betekent niet dat een school of instelling zich er niet aan hoeft te houden. Wel betekent het dat de instellingsaccountant bij zijn controle kan uitgaan van het kader. Slechts als de instellingsaccountant kennis krijgt van het niet naleven van relevante en materiële, niet opgenomen, bepalingen dient de instellingsaccountant in overeenstemming met de beroepsvoorschriften (Standaard 240 en Standaard 250) te handelen.

Het kader bevat dus niet:

- bepalingen voor de inrichting van het onderwijs;
- bepalingen voor het verkrijgen van bekostiging (bekostigingsparameters, aanvragen, termijnen etc.) tenzij deze specifiek zijn opgenomen in hoofdstuk 2.3;
- bepalingen voor derden zoals gemeenten;
- bepalingen over hoe OCW om moet gaan met de (rechten van) scholen en instellingen;
- bepalingen voor het afleggen van verantwoording (voor jaarrekening, bestuursverslag, specifieke subsidieverantwoordingen);
- bepalingen voor het inrichten van administraties.

De bepalingen vallen uiteen in de volgende categorieën:

- de activiteiten waarvoor kosten mogen worden gemaakt;
- de toegestane kostensoorten;
- de maximale hoogte van bepaalde uitgaven;
- de maximale en minimale hoogte van bepaalde inkomsten;
- invloed op balansmutaties.

Als er sprake is van algemene bepalingen voor toegestane uitgaven, dan zijn ook de bepalingen opgenomen die de algemene bepalingen beperken, doch niet de bepalingen die een verruiming bieden. Als een instellingsaccountant vast kan stellen (positieve controle) dat de verruimende bepaling van toepassing is, kan hij de uitgaven of inkomsten alsnog goedkeuren. Soms wordt in een opgenomen bepaling verwezen naar een andere bepaling (artikel). Die is voor de overzichtelijkheid van het kader dan niet opgenomen.

Niet voor alle bepalingen die zijn opgenomen in het kader zijn expliciet minimale werkzaamheden opgenomen. Van de instellingsaccountant wordt verwacht dat hij zijn controle in het kader van de financiële rechtmatigheid zo inricht, dat hij met inachtneming van de gegeven controletolerantie tot een oordeel over de financiële rechtmatigheid kan komen.

2.3.2 Treasurybeleid

1 juli 2017

Aanvullend controlecriterium: Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016.

De instellingsaccountant stelt vast dat aan artikel 4, artikel 5, lid 4 en 5, artikel 6, 7, 8, 9 en 12, lid 1 van de Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016 is voldaan.

Voor opname in een RvB zijn de aanwijzingen uit de Handreiking controle en onderzoek sector PO en VO 2010 nog van toepassing op alle onderwijssectoren. In aanvulling daarop kan het volgende van toepassing zijn:

In geval een belegging bij aanschaf (onder de Regeling B&B 2010) aan de ratingseisen voldeed, maar inmiddels niet meer, maar de betreffende rating voldoet wel aan de eisen uit de regeling van 2016 dan kan opname in een RvB achterwege blijven.

In geval een belegging bij aanschaf (onder de Regeling B&B 2010 of de Regeling 2016) voldeed aan de ratingseisen, maar inmiddels niet meer voldoet aan de ratingseisen uit de regeling van 2016 dan dient wel opname in het RvB plaats te vinden. Omdat geen sprake is van een onrechtmatige beheershandeling hoeft de omvang niet meegeteld te worden voor de foutbepaling van de strekking van de controleverklaring over de financiële rechtmatigheid.

2.3.3 Huisvesting PO

1 juli 2016

De instellingsaccountant stelt vast dat er geen rijksmiddelen zijn gebruikt voor huisvestingsvoorzieningen waar de gemeente verantwoordelijk voor is (alleen nog uitbreiding en (vervangende)nieuwbouw), tenzij de uitgave aanvullend is aan een huisvestingsvoorziening en bekostigd is uit de reserve die vóór invoering van lumpsum (1 augustus 2006) is opgebouwd.

Met ingang van 1 januari 2015 is het groot (buiten) onderhoud overgeheveld van de gemeente(n) naar de instellingen.

Zie ook de brieven PO/B&S/121802, PO/B&S/198180 en PO/B&S/214997.

2.3.4 Samenwerking universiteit en academisch ziekenhuis

1 juli 2010

Aanvullend controlecriterium: academische ziekenhuizen: artikel 2.12 van de WHW. Dit controlepunt geldt alleen voor universiteiten, waaraan een academisch ziekenhuis is verbonden. De universiteit die ondersteund wordt door het academisch ziekenhuis bij het verzorgen van geneeskundig onderwijs en onderzoek, krijgt hiervoor een rijksbijdrage toegekend. **De instellingsaccountant controleert of deze bijdrage onverwijld aan het academisch ziekenhuis is doorbetaald.**

2.3.5 Geormerkte aanvullende subsidies met een bestedingsverplichting

- Algemeen
- NWO-subsidies

Algemeen

1 juli 2015

De instellingsaccountant stelt op grond van de bekostigings/subsidievoorwaarden/subsidieverplichtingen vast dat de (geormerkte) aanvullende bekostiging/subsidie met bestedingsverplichting rechtmatig is besteed. Dit betreft de in model G onder G2 verantwoorde subsidies. Voor nog te besteden (geormerkte) aanvullende bekostiging/subsidies uit voorgaande jaren blijven de aanwijzingen uit voorgaande accountantsprotocollen van kracht (overzicht wet- en regelgeving). In alle gevallen zijn de aanwijzingen in de individuele subsidiebeschikkingen ten aanzien van verantwoord leidend.

Voor deze post geldt een specifieke controle- en rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting en zie Materialiteitstabel voor de betreffende specifieke controle- en rapportagetolerantie). Het totaalbedrag van de bestedingen (in het controlejaar) van de geormerkte aanvullende bekostiging/subsidies vormt een afzonderlijke massa waarop de toleranties voor de controle van de bestedingen moeten worden toegepast. **De instellingsaccountant richt zijn controle zodanig in dat hij een redelijke mate van zekerheid kan verkrijgen dat geen onrechtmatige bestedingen voorkomen met een belang dat groter is dan 3% van de totale bestedingen van de (geormerkte) aanvullende bekostiging/subsidies in het betreffende controlejaar.**

Als deze tolerantie wordt overschreden, maar de tolerantiegrens voor de jaarrekeningcontrole niet, dan heeft dit geen invloed op de controleverklaring bij de jaarrekening. Zie voor een nadere toelichting Algemeen. Het kan eventueel voor de school/instelling wel consequenties hebben voor terugbetalingsverplichtingen, zoals uit de desbetreffende regeling blijkt.

Als de instellingsaccountant bestedingen constateert die in strijd zijn met de subsidievoorwaarden dan wel bekostigingsvoorwaarden/subsidieverplichtingen en deze hebben mogelijk invloed op de totale omvang van de (geormerkte) aanvullende subsidies/bekostiging, dan moet de school/instelling deze corrigeren. **Indien de instellingsaccountant constateert dat de bekostiging niet rechtmatig is, dan ziet de instellingsaccountant erop toe dat de school/instelling dit corrigeert.**

Indien de correctie niet plaatsvindt dan neemt de instellingsaccountant dat op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Omgaan met fouten.

Ten aanzien van onderstaande geormerkte subsidies schrijft het accountantsprotocol specifieke minimale controlewerkzaamheden voor.

NWO-subsidies

1 juli 2010

Naast OCW verstrekt ook de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) subsidies aan de universiteiten. Onder deze subsidies worden ook begrepen de subsidies van Technologiestichting STW (STW) en ZonMw. De financiële verantwoording over deze subsidies vindt plaats via de jaarrekening van de universiteit. Op grond van een akkoord gesloten tussen VSNU, NWO en de vereniging Sectie Gezondheidsfondsen (SGF) kunnen ook de subsidies van de gezondheidsfondsen aangesloten bij deze vereniging op deze wijze worden verantwoord.

Bij de controle van deze subsidies gelden dezelfde bepalingen en controletoleranties, zoals vermeld in deze paragraaf voor de besteding van geormerkte aanvullende subsidies. De controlecriteria vloeien voort uit de afzonderlijke subsidiebeschikkingen.

De instellingsaccountant controleert de rechtmatigheid van de besteding van deze subsidiegelden. In

afwijking van hetgeen is opgenomen in Accountantsproducten / rapportering, stuurt de instelling, indien van toepassing, een rapport van bevindingen naar de NWO.

2.3.6 Overige baten

- Uitbesteding en contractactiviteiten voor derden

Uitbesteding en contractactiviteiten voor derden

1 juli 2010

Aanvullend controlecriterium: EU verdrag oneerlijke concurrentie.

Uitbesteding

De instellingsaccountant stelt vast dat bij de uitbesteding de kosten en tegenprestatie schriftelijk zijn vastgelegd in een contract/overeenkomst. Tevens stelt de instellingsaccountant vast dat de uitbestede activiteit(en) passen binnen de wettelijke taakuitvoering van de instelling.

Contractactiviteiten voor derden

Overheidsgelden mogen niet zodanig worden aangewend dat er oneerlijke concurrentie ontstaat. Van de instellingsaccountant wordt geen marktonderzoek verlangd. **Wel stelt hij vast dat minimaal een kostendekkend tarief is berekend.**

2.3.7 Wachtgelden PO

1 juli 2016

Specifieke controlecriteria: artikel 137, 138 en 139 van de WPO en artikel 131, 132 en 133 van de WEC, Regeling achterwege laten vermindering van de bekostiging bij niet-herbenoeming ontslaguitkeringsgerechtigde ex-werknemers primair onderwijs, Regeling betreffende aftrekposten WBO, ISOVSO en WVO.

Voor deze post geldt een specifieke controle- en rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting en zie Materialiteitstabel voor de betreffende specifieke controle- en rapportagetolerantie).

De instellingsaccountant controleert of het bevoegd gezag de bepalingen over voorrang bij benoemingen (eigenwachtgelderbepalingen) naleeft.

Als deze bepalingen niet worden nageleefd controleert de instellingsaccountant of op de bekostiging in mindering gebracht is: de salarissen, toelagen, uitkeringen of andere bijdragen waarop aanspraak wordt gemaakt door personeel dat is benoemd met voorbijgaan aan de eigenwachtgelderbepalingen of aan personeel dat gebruik maakt van een regeling voor onvrijwillige werkloosheid of taakvermindering.

De instellingsaccountant stelt in geval van vacatures waarvoor een (toekomstige) ontslaguitkeringsgerechtigde ex-werknemer ('eigen wachtgelder') beschikbaar is, vast dat:

- geen nieuw personeel is aangesteld;
- van geen enkel personeelslid de betrekkingssomvang is uitgebreid;
- van geen enkel personeelslid de tijdelijke aanstelling is verlengd;
- van geen enkel personeelslid de tijdelijke aanstelling is omgezet in een vast dienstverband.

De instellingsaccountant controleert of het bevoegd gezag rekening houdt met de vermindering op de bekostiging van de kosten van werkloosheidsuitkeringen, suppleties inzake arbeidsongeschiktheid alsmede uitkeringen wegens ziekte en arbeidsongeschiktheid van gewezen personeel anders dan op grond van de Ziektewet, die DUO Zoetermeer uitvoert in het kader van de instroom van de werkloosheidsuitkeringen. Deze vermindering op de bekostiging is niet van toepassing, indien het Participatiefonds heeft ingestemd met het ten laste van het Participatiefonds brengen van de kosten van uitkeringen of suppleties als bedoeld in de eerste volzin.

De instellingsaccountant moet de toepassing van bovenstaande procedures jaarlijks integraal controleren. Als blijkt dat een bevoegd gezag zich niet aan de wachtgeldregelgeving heeft gehouden, neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten / rapportering. De instellingsaccountant vermeldt de financiële gevolgen van het niet-naleven van de wachtgeldbepalingen.

Documenten:

- de publicatie 'Toepassing bepaling eigen wachtgelders' van 1 november 1995 met kenmerk CFI/FPV-95/1680 (Uitleg/Gele Katern 1995, nummer 26 van 8 november 1995);
- de 'Regeling achterwege laten vermindering van de bekostiging bij niet-herbenoeming ontslaguitkeringsgerechtigde ex-werknemers primair onderwijs' van 17 mei 2005 met kenmerk CFI/BPO-2005/57525 (Gele Katern nummer 9 van 1 juni 2005);
- de regeling betreffende aftrekposten WBO, ISOVSO en WVO.

2.3.8 Declaraties sector HO

1 juli 2017

Aanvullend controlecriterium: Brief Transparantie declaraties en declaratievoorschriften van 25 november 2011 met kenmerk 337429.

Voor deze post geldt een specifieke controle- en rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting en zie Materialiteitstabel voor de betreffende specifieke controle- en rapportagetolerantie). Het totaalbedrag van de declaraties (voor de gehele organisatie) vormt een afzonderlijke massa waarop de toleranties voor de controle van de declaraties moeten worden toegepast. **De instellingsaccountant richt zijn controle zodanig in dat hij een redelijke mate van zekerheid kan verkrijgen dat geen vergoedingen voorkomen met een belang dat groter is dan 5% van de totale omvang van de ingediende declaraties(vergoedingen), die niet in overeenstemming zijn met de voor de gehele organisatie geldende declaratievoorschriften.**

Als deze tolerantie wordt overschreden, maar de tolerantiegrens voor de jaarrekeningcontrole niet, dan heeft dit geen invloed op de controleverklaring bij de jaarrekening. Zie voor een nadere toelichting Algemeen.

2.4 Overige rechtmatigheid

- Treasurybeleid
- Verklaring omtrent het gedrag PO, VO en MBO
- Studenten die opleiding voor een groot gedeelte op de werkplek volgen ingeschreven bij opleidingsscholen
- Declaratiereglement sector HO

2.4.1 Treasurybeleid

1 juli 2016

Aanvullend controlecriterium: Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016

Voor het onderwerp ao/ib geldt een specifieke controle- en rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting). Het voorschrijven van een controle- en rapportagetolerantie verhoudt zich lastig tot werkzaamheden van de instellingsaccountant die zijn gericht op het vaststellen van elementen van administratieve organisatie en interne beheersing. In dit geval wordt hiermee bedoeld dat de instellingsaccountant ongeacht de materialiteit vaststelt dat de school/instelling de hieronder bedoelde vastlegging toereikend heeft uitgevoerd. **Indien dit niet het geval is dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten / rapportering.**

De instellingsaccountant stelt vast dat aan artikel 3, lid 1 en artikel 5 lid 3 van de Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016 is voldaan.

2.4.2 Verklaring omtrent het gedrag PO, VO en MBO

1 december 2016

Aanvullende controlecriteria:

- PO: artikel 3, lid 1 onder a, artikel 3a, lid 1 onder a, artikel 32, lid 2 onder a, onder 1 en lid 9 van de WPO
- PO: artikel 3, lid 1 onder a, artikel 3a, lid 1 onder a en artikel 32, lid 2 onder a, onder 1 en lid 9 van de WEC
- VO: artikel 33, lid 1 onder a, artikel 34, lid 1 onder a en artikel 35, lid 1 onder a van de WVO
- MBO: artikel 4.2.1, lid 2 onder a, artikel 4.2.2, lid 1 onder a, artikel 4.2a.1 van de WEB.

Voor dit onderwerp geldt een specifieke rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting en zie Materialiteitstabel voor de betreffende specifieke controle- en rapportagetolerantie). **De instellingsaccountant stelt vast dat de verklaring omtrent het gedrag (die voldoet aan de wettelijke eisen) -met inachtneming van de controletolerantie- is opgenomen in het personeelsdossier voor alle personeelsleden in loondienst bij het bevoegd gezag of de instelling, waarvoor dit wettelijk vereist is. Indien dit niet het geval is dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten/rapportering. Hierin vermeldt de instellingsaccountant het personeelsnummer van de betrokkenen, het aantal ontbrekende verklaringen omtrent het gedrag per categorie personeel (directie in de sector PO, EC en VO), onderwijsgevend personeel (alle sectoren), onderwijsondersteunend personeel (alle sectoren) en overig personeel (sector MBO) per school of onderwijsinstelling (BRIN-nummer) en de reden voor het ontbreken van de verklaringen.**

2.4.3 Studenten die opleiding voor een groot gedeelte op de werkplek volgen ingeschreven bij een opleidingsschool

1 juli 2015

Aanvullend controlecriterium: Regeling tegemoetkoming kosten opleidingsscholen

Voor dit onderwerp geldt een specifieke rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting en zie Materialiteitstabel voor de betreffende specifieke controle- en rapportagetolerantie).

De instellingsaccountant stelt, aan de hand van de op 1 oktober 2017 verstrekte opgave vast dat de hierin opgenomen gegevens ten aanzien van het aantal studenten zoals bedoeld in artikel 2, lid 2 juist zijn. Indien dit niet het geval is dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten/rapportering.

2.4.4 Declaratiereglement sector HO

1 juli 2012

Aanvullend controlecriterium: Brief Transparantie declaraties en declaratievoorschriften van 25 november 2011 met kenmerk 337429.

Voor dit onderwerp geldt een specifieke controle- en rapportagetolerantie (zie Algemeen voor een toelichting). Het voorschrijven van een controle- en rapportagetolerantie verhoudt zich lastig tot werkzaamheden van de instellingsaccountant die zijn gericht op het vaststellen van elementen van administratieve organisatie en interne beheersing. In dit geval wordt hiermee bedoeld dat de instellingsaccountant ongeacht de materialiteit vaststelt dat de school/instelling de hieronder bedoelde vastlegging toereikend heeft uitgevoerd. **Indien dit niet het geval is dan neemt de instellingsaccountant dit op in een rapport van bevindingen zoals vermeld in Accountantsproducten / rapportering.**

De instellingsaccountant stelt vast dat de instelling voor de gehele organisatie geldende voorschriften heeft met betrekking tot te declareren vergoedingen.

2.5 Controleverklaring bij het jaarverslag

- Algemeen
- Voorbeeldtekst goedkeurende controleverklaring

Algemeen

1 december 2017

Als de instellingsaccountant op grond van zijn bevindingen een andere dan een goedkeurende verklaring afgeeft, moet hij een afwijkende tekst hanteren. Het feit dat hij een andere dan een goedkeurende verklaring heeft afgegeven, gebruik maakt van een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden en/of paragraaf inzake overige aangelegenheden moet hij vermelden op het zogenoemde Aanbiedingsformulier, dat bij de indiening van de jaarrekening bij DUO moet worden gebruikt.

Ook geeft de instellingsaccountant op het Aanbiedingsformulier aan of er een afzonderlijk rapport van bevindingen (zie paragraaf 1.1.3) is opgesteld.

Als de instellingsaccountant een andere dan een goedkeurende verklaring afgeeft, dan sluit hij voor wat betreft de oordeelsparagraaf aan bij de teksten van deel 3 sectie II van de HRA (deel Voorbeeldteksten), uitgegeven door de NBA.

Accountants kunnen vrijwillig gebruik maken van de uitgebreidere controleverklaring (zie Standaard 700.31 herzien) in overleg met de betreffende instelling. Hiervoor zijn optionele passages in de voorbeeld verklaring opgenomen. Bij toepassing van de uitgebreidere controleverklaring volgt de accountant de aanwijzingen in de beroepsstandaarden.

Meer informatie over de uitgebreidere controleverklaring is te vinden op de website van het NBA: <https://www.nba.nl/Wet-en-regelgeving/Adviescollege-Beroepsreglementering1/Naar-een-uitgebreidere-controleverklaring/>

Voorbeeldtekst goedkeurende controleverklaring

Dit voorbeeld is voor een enkelvoudige jaarrekening (inclusief eventueel groepsrelaties), ingeval sprake is van een geconsolideerde jaarrekening met een enkelvoudige jaarrekening, dan dient de voorbeeldtekst daar conform de beroepsvoorschriften op aangepast te worden.

1 december 2017

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Opdrachtgever (indien van toepassing raad van toezicht*3) noemen)

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel*1)

Wij hebben de jaarrekening 2017 van ... (naam entiteit)*2) te ... (statutaire vestigingsplaats) gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van ... (naam entiteit)*2) op 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs;
- zijn de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in paragraaf 2.3.1. Referentiekader van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

De jaarrekening bestaat uit:

- (1) de balans per 31 december 2017;
- (2) de staat van baten en lasten over 2017; en
- (3) de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam entiteit)*2), zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

[OPTIONEEL: Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de getrouwheid van de jaarrekening als geheel bepaald op € .... De materialiteit is gebaseerd op ... (nader in te vullen % van de relevante benchmark b.v. totale baten en/of balanstotaal).

De materialiteit voor de financiële rechtmatigheid is bepaald op € ..., deze materialiteit is gebaseerd op 3% van de totale publieke middelen, zoals voorgeschreven in paragraaf 2.1.3. Materialiteitstabel van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. In deze paragraaf van het accountantsprotocol zijn tevens een aantal specifieke controle- en rapportagetoleranties opgenomen, die wij hebben toegepast.

Daarbij zijn voor de controle van de in de jaarrekening opgenomen WNT-informatie de materialiteitsvoorschriften gehanteerd zoals vastgelegd in de Regeling controleprotocol WNT die van toepassing is op het jaar 2017. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht*4) overeengekomen dat wij aan de raad*4) tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € ... rapporteren alsmede kleinere afwijkingen, die naar onze mening om kwalitatieve of WNT-redenen relevant zijn.]

[OPTIONEEL: Reikwijdte van de groepscontrole*5)

... (naam entiteit) staat aan het hoofd van een groep van organisaties. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de jaarrekening van ... (naam entiteit).

De groepscontrole heeft zich met name gericht op de significante onderdelen ... (uitleggen wat dit

betreft: significante onderdelen zoals bedoeld op grond van Standaard 600. Bijvoorbeeld groepsonderdelen in specifieke landen, groepsonderdelen met significante risico's inzake waardering of complexe activiteiten). Bij de (groeps)onderdelen ... (benoemen) hebben wij zelf controlewerkzaamheden uitgevoerd. Wij hebben gebruik gemaakt van andere accountants bij de controle van onderdeel ... (benoemen). Bij andere onderdelen hebben wij beoordelingswerkzaamheden of specifieke controlewerkzaamheden uitgevoerd.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij (groeps)onderdelen, gecombineerd met aanvullende werkzaamheden op groepsniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.].

[OPTIONEEL: De kernpunten van onze controle *6)

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten hebben wij met de raad van toezicht*4) gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De beschrijving van een kernpunt bevat de volgende elementen:

- een beschrijving van het kernpunt;
- een samenvatting van de uitgevoerde controlewerkzaamheden;
- indien relevant, belangrijke opmerkingen met betrekking tot de kernpunten; en indien relevant, een verwijzing naar de toelichting of vermelding in het jaarverslag.]

[OPTIONEEL: Benoeming

Wij zijn door de raad van toezicht*4) op dd-mm-jjjj (datum eerste benoeming) benoemd als accountant van ... (naam entiteit) *2) vanaf de controle van het boekjaar XXXX en zijn sinds die datum tot op heden de externe accountant.].

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- ...

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en paragraaf 2.2.2. Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Regeling jaarverslaggeving onderwijs, paragraaf 2.2.2. Bestuursverslag van het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs en de overige OCW wet- en regelgeving.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur*3) en de raad van toezicht*4) voor de jaarrekening

Het bestuur*2) is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening, in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs. Het bestuur*3) is ook verantwoorde-

lijk voor het rechtmatig tot stand komen van de in de jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties, in overeenstemming met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

In dit kader is het bestuur*3) tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur*3) noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur*3) afwegen of de onderwijsinstelling in staat is om haar activiteiten in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur*3) de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur*3)et voornemen heeft om de onderwijsinstelling*2) te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur*3) moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht*4) is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de onderwijsinstelling.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Plaats, datum

.... (naam accountantspraktijk)

.... (naam accountant)

Bijlage bij de controleverklaring

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van baten en lasten alsmede de balansmutaties, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de onderwijsinstelling;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur*2) gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderwijsinstelling haar

activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een instelling haar continuïteit niet langer kan handhaven;

- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen en of de in deze jaarrekening verantwoorde baten en lasten alsmede de balansmutaties in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand zijn gekomen.

[OPTIONEEL: Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.]

Wij communiceren met de raad van toezicht*4) onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

[OPTIONEEL: Wij bevestigen aan de raad van toezicht*4) dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met de raad van toezicht *4) over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.]

[OPTIONEEL: Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht*4) hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.]

- *1) Hier is sprake van één oordeel met een conclusie over getrouwheid en rechtmatigheid. De strekkingen van eventuele niet-goedkeurende conclusies komen in deze ene paragraaf te staan.*
- *2) Ingeval van een school zonder zelfstandige rechtspersoonlijkheid in de sector PO of een gemeentelijke school in de sector VO vervangen door 'de gemeentelijke scho(o)l(en) voor (primair)(voortgezet) onderwijs zonder zelfstandige rechtspersoonlijkheid van de gemeente. (naam gemeente)'*
- *3) Ingeval van een school zonder zelfstandige rechtspersoonlijkheid in de sector PO 'bestuur' vervangen door 'College van Burgemeester en Wethouders' (eenmaal met de toevoeging 'van gemeente ... (naam gemeente)')
Ingeval van een zelfstandige of gemeentelijke school in de sector VO 'bestuur' vervangen door 'bevoegd gezag'.*
- *4) Voor een instelling op grond van WPO, WEC of WVO raad van toezicht vervangen door intern toezichthouder of intern toezichthoudend orgaan (zoals bedoeld in WPO artikel 17a, 17b en 17c, WEC artikel 28g, 28h en 28i en WVO artikel 24d, 24e en 24e1)*
- *5) Optioneel op te nemen ingeval een groepscontrole aan de orde is, bijvoorbeeld belangrijke niet geconsolideerde deelnemingen. Deze tekst inclusief paragraafkop kan specifiek worden gemaakt.*
- *6) Deze tekst kan specifiek worden gemaakt. Bij vrijwillige toepassing van de nieuwe controleverklaring is de passage over de kernpunten van de controle facultatief. Ingeval de accountant ervoor kiest deze passage op te nemen is hij verplicht de passages over materialiteit en, in voorkomend geval, over de reikwijdte van de groepscontrole op te nemen.*

3 Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens

3.1 Inleiding

1 december 2017

De bekostigingsgegevens bepalen in belangrijke mate de hoogte van de bekostiging/rijksbijdrage en zijn in de sectoren MBO en HO ook van belang bij het verstrekken van studiefinanciering. Het is daarom van groot belang dat de instellingsaccountant primair de juistheid van deze bekostigingsgegevens vaststelt. Hij geeft daarover een afzonderlijk assurance-rapport af.

Krachtens de onderwijswetgeving wordt een accountantsverklaring bij de bekostigingsgegevens gevraagd. Door de wijziging van het verklaringstelsel geeft de instellingsaccountant vanaf 2007

echter niet langer een accountantsverklaring af bij de bekostigingsgegevens maar een assurance-rapport. Deze rapportagevorm wordt gebruikt als andere aspecten dan alleen de getrouwheid van de financiële informatie moeten worden getoetst en als het andere informatie dan historische financiële informatie betreft, zoals bij de bekostigingsgegevens het geval is. Voor een assurance-rapport is Standaard 3000A leidend, waarbij OCW bepaalt dat het assurance-rapport hetzelfde zekerheidsniveau dient te verschaffen als voorheen de accountantsverklaring. Assurance-opdrachten die leiden tot een assurance-rapport moeten aan vergelijkbare kwaliteitseisen voldoen als assurance-opdrachten die leiden tot een controleverklaring.

In dit accountantsprotocol wordt voor elke sector in een afzonderlijk gedeelte in gegaan op de meest relevante wet- en regelgeving en het onderzoek van de bekostigingsgegevens. Aan het einde van elk onderdeel is de tekst van het af te geven goedkeurende assurance-rapport opgenomen.

Voor het omgaan met geconstateerde fouten met betrekking tot de rechtmatigheid geldt voor het accountantsonderzoek van de bekostigingsgegevens dat fouten die invloed kunnen hebben op de hoogte van de rijksbijdrage OCW moeten worden gecorrigeerd door de school/instelling. Als deze fouten niet door de school/instelling (kunnen) worden gecorrigeerd dan informeert de instellingsaccountant het bevoegd gezag/bestuur en het interne toezichthoudende orgaan hierover conform de geldende beroepsvoorschriften en handelt als volgt:

- bij materiële fouten ($\geq 2\%$ van de rijksbijdrage): materiële fouten hebben invloed op de strekking van het assurance-rapport en worden uit dien hoofde in het assurance-rapport toegelicht;
- bij niet-materiële fouten ($< 2\%$ van de rijksbijdrage): niet-materiële fouten worden opgenomen in een rapport van bevindingen zoals uiteengezet in *Accountantsproducten / rapportering*. Omdat OCW het uitgangspunt hanteert dat fouten door de school/instelling moeten worden gecorrigeerd is dit rapport een uitzonderingsrapportage. DUO zal indien nodig op basis van het rapport overgaan tot bijstelling van de rijksbijdrage van de school/instelling.

Het is de verantwoordelijkheid van de school/instelling in de sectoren VO, MBO en HO om de bekostigingsgegevens voorzien van een goedkeurend assurance-rapport bij DUO vestiging Groningen in te dienen. DUO vestiging Groningen accepteert alleen goedkeurende assurance-rapporten. DUO vestiging Groningen kan en zal geen interpretatie doen van de gestuurde gegevens. Niet-goedkeurende assurance-rapporten en/of die niet voldoen aan de eisen van dit accountantsprotocol, worden door DUO vestiging Groningen teruggestuurd naar de school/instelling. De school/instelling is ervoor verantwoordelijk dat er alsnog binnen de gestelde termijn een assurance-rapport wordt ingestuurd dat voldoet aan de eisen van dit accountantsprotocol.

De scholen in de sector PO sturen het assurance-rapport naar DUO vestiging Zoetermeer.

Als de instellingsaccountant een ander dan een goedkeurend assurance-rapport afgeeft of een eventueel separaat rapport van bevindingen moet hij dat duidelijk aangeven op de aanbestedingsbrief bij het assurance-rapport en het aanbestedingsformulier dat bij de indiening van de bekostigingsgegevens bij DUO moet worden gebruikt. Daarbij worden alle fouten, onjuistheden en onzekerheden opgenomen die van invloed (kunnen) zijn op de totale omvang van de door OCW verstrekte en/of te verstrekken bijdragen. Indien van toepassing, dan dient per bevinding het burgerservicenummer (of onderwijsnummer), de opleidingscode (element-, CREBO- of CROHO-code) en een toelichting te worden opgenomen.

Tot slot wordt opgemerkt dat bij het ontbreken van een tijdig of onvolledig ingediend goedkeurend assurance-rapport voor de betreffende scholen/instellingen het sanctiebeleid van toepassing is.

In de paragrafen voor de sectoren VO, MBO en HO is met ingang van het OAP OCW 2017 een nieuwe tabel toegevoegd m.b.t. de omvang van gegevensgerichte werkzaamheden in geval van toepassing van deelpopulaties per soort gegeven. Ter toelichting hierop is een stroomschema opgenomen in bijlage 2.

3.2 Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens sector PO

3.2.1 Algemeen

1 juli 2017

Het accountantsprotocol voor de sector PO is een leidraad/regeling als bedoeld in artikel 171, lid 4 van de Wet op het Primair Onderwijs (WPO) en in artikel 157, lid 4 van de Wet op de Expertisecentra (WEC).

Het accountantsprotocol bevat de vertaalslag van de bekostigingsvoorwaarden uit de wet- en regelgeving naar de minimale onderzoekswerkzaamheden die ten grondslag liggen aan het afgeven van het assurance-rapport (voorheen accountantsverklaring), zoals genoemd in artikel 172, lid 1 van de WPO en artikel 158, lid 1 van de Wet op de Expertisecentra. Voor de tekst van het assurance-rapport is een format opgenomen dat door de instellingsaccountant moet worden gebruikt. Het onderzoek van de accountant heeft betrekking op de gegevens die nodig zijn voor de berekening van de rijksbijdrage

conform de WPO en de WEC; deze gegevens kunnen ook voor andere beleidsdoeleinden worden gebruikt.

Het onderdeel onderzoek bekostigingsgegevens PO is van toepassing op (artikel 1 van de WPO):

- * basisscholen;
- * speciale scholen voor basisonderwijs;
- * scholen voor (voortgezet) speciaal onderwijs;

De voor het onderzoek van de bekostigingsgegevens relevante wet- en regelgeving bestaat uit:

- * de WPO;
- * de WEC;
- * het besluit bekostiging WPO;
- * het besluit bekostiging WEC;
- * de Regeling structurele gegevenslevering WPO en WEC met kenmerk PO/BenB-2007/29983 van 13 september 2007.

De wet- en regelgeving is ook terug te vinden op: <https://www.overheid.nl/>

In februari 2018 ontvangt het bevoegd gezag van een school een brief van DUO over de informatie-uitwisseling met DUO. Het is noodzakelijk dat de instellingsaccountant op de hoogte is van de inhoud van deze brief.

3.2.2 Onderzoek bekostigingsgegevens

3.2.2.1 Object van onderzoek

1 juli 2016

De bekostigingsgegevens bepalen in belangrijke mate de hoogte van de rijksbijdrage. Het is daarom van groot belang dat de instellingsaccountant primair de juistheid van de definitieve bekostigingsgegevens vaststelt. De instellingsaccountant geeft daarover een assurance-rapport af.

De instellingsaccountant richt het onderzoek zodanig in dat onjuistheden groter dan 2% (per soort gegevens) worden ontdekt. Uiteraard moeten alle geconstateerde fouten, ongeacht het materiële belang, worden gecorrigeerd.

Het voor de bekostiging relevante soort gegeven betreft de gewogen gemiddelde leeftijd (GGL) van de leraren per 1 oktober 2017.

Voor zijn onderzoek maakt de instellingsaccountant gebruik van de volgende informatie:

- Het door de besturen aan DUO in te zenden formulier 'Aanbieding Bekostigingsgegevens PO 2017' met daarin opgenomen de gegevens over de 'Gewogen Gemiddelde Leeftijd per 1 oktober 2017'.

3.2.2.2 Minimale werkzaamheden

1 juli 2017

Gewogen Gemiddelde Leeftijd leraren 1-10-2017

Bij het onderzoek op de juistheid van de geregistreeerde leeftijden en betrekkingssomvang van de leraren die voor de GGL van belang zijn, stelt de instellingsaccountant op niveau van het bevoegd gezag vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
GGL	<ul style="list-style-type: none"> * de personeelsleden die zijn uitgezonderd op het begrip leraar buiten de gegevens voor de berekening zijn gelaten; * alle personeelsleden die bij de berekening betrokken moeten worden ook daadwerkelijk in de berekeningen zijn opgenomen; * (in het geval van meerdere BRINS) de leraar op de teldatum ook daadwerkelijk werkzaam is op de school (BRIN) waar hij voor de berekening van de GGL is opgenomen. De werkelijke inzet van de leraar op een BRIN is vast te stellen aan de hand van een op de teldatum geldend lesrooster. Indien de accountant gebruik maakt van een ander controlemiddel moet in elk geval het vaststellen van de werkelijke combinatie leraar- BRIN op de teldatum zijn inbegrepen; * direct voor de teldatum leraren zijn ontslagen c.q. direct na de teldatum leraren zijn aange-steld. Als de instellingsaccountant hierbij acties constateert die uitsluitend de bedoeling hebben om de GGL positief te beïnvloeden of bij twijfel hierover, dan neemt de instellingsaccountant dat op in een rapport van bevindingen; * de leeftijd (rekening houdend met minimum en maximum leeftijd) juist is opgenomen; * de berekeningen rekenkundig juist zijn; * eventuele correcties uit voorgaande jaren door DUO juist zijn verwerkt.

Item	Te verrichten werkzaamheden
Overzicht GGL	* het overzicht is ondertekend door het bevoegd gezag van de school.

Naast bovengenoemde werkzaamheden zal de instellingsaccountant ook werkzaamheden moeten verrichten om **de juistheid van de betrekkingssomvang en de juistheid van de opgenomen leeftijd vast te stellen**. Hiervoor kan de instellingsaccountant steunen op werkzaamheden, die hij al verricht heeft in het kader van de jaarrekeningcontrole, waarbij wel rekening gehouden moet worden met de specifieke onderzoekseisen voor de bekostiging en de afwijkende controletolerantie. Het bevoegd gezag van de school kan ervoor kiezen om het onderzoek op de juistheid van de berekening van de GGL door de instellingsaccountant te laten ondersteunen door een third party mededeling (TPM) over de juistheid van de berekening door het salarispakket.

Op basis van de bevindingen van de instellingsaccountant brengt het bevoegd gezag op het formulier 'Aanbieding Bekostigingsgegevens PO 2017' de correcties GGL voor de peildatum 1 oktober 2017 aan. De gegevens over de gewogen gemiddelde leeftijd worden begin 2018 op de site van DUO onder instellingsinformatie bij bekostigingsinformatie beschikbaar gesteld. De instellingsaccountant ondertekent het formulier waarin de GGL van alle scholen ressorterend onder het bevoegd gezag zijn weergegeven. Het bevoegd gezag zendt enkel het formulier 'Aanbieding Bekostigingsgegevens PO 2017' en het assurance-rapport uiterlijk 1 juli 2018 in.

3.2.3 Assurance-rapport

- Algemeen
- Assurance-rapport PO

Algemeen

1 juli 2017

De assurance-rapporten voor PO worden opgesteld op bestuursniveau (niveau bevoegd gezag). De aan het oordeel ten grondslag liggende bevindingen moeten echter herleidbaar zijn tot op schoolniveau.

Als de instellingsaccountant op grond van zijn bevindingen een ander dan een goedkeurend assurance-rapport afgeeft, moet hij een afwijkende tekst hanteren. Zie hiervoor Standaard 3000A vanaf paragraaf 51 van de 'Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS)' van de NBA.

Goedkeurend assurance-rapport PO

1 december 2017

Voorgeschreven tekst voor het goedkeurende assurance-rapport over de juistheid van de bekostigingsgegevens voor scholen voor Primair Onderwijs

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de opgave van de bekostigingsgegevens

Aan: Opdrachtgever (indien van toepassing raad van toezicht**) noemen)

Ons oordeel

Wij hebben bijgevoegde en door ons gewaarmerkte opgave van de bekostigingsgegevens van ... (naam bevoegd gezag) te ... (zetel bevoegd gezag) ten behoeve van de berekening van de rijksbijdrage 2018, als bedoeld in artikel 69, lid 1 van de Wet op het primair onderwijs respectievelijk artikel 70, lid 1 van de Wet op de expertisecentra *) op juistheid onderzocht.

Naar ons oordeel is de opgave van de bekostigingsgegevens van ... (naam bevoegd gezag), in alle van materieel belang zijnde aspecten, juist opgesteld in overeenstemming met het Onderwijsaccountant-protocol OCW 2017.

Deze opgave van de bekostigingsgegevens betreft de gegevens van leraren vermeld op het formulier 'Overzicht Gewogen Gemiddelde Leeftijd' per 1 oktober 2017.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-

opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Deze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de opgave geen afwijkingen van materieel belang bevat. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam bevoegd gezag) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Beperking in gebruik en verspreidingskring

De opgave van de bekostigingsgegevens is opgesteld voor de Minister van OCW met als doel de berekening van de rijksbijdrage van 2018 voor ... (naam bevoegd gezag) vast te stellen. Hierdoor is de opgave van de bekostigingsgegevens mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons assurance-rapport is derhalve uitsluitend bestemd voor ... (naam bevoegd gezag) en de Minister van OCW en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht) voor de opgave**

Het bestuur van de instelling is verantwoordelijk voor het opstellen van de opgave in overeenstemming met de wet op het primair onderwijs respectievelijk de wet op de expertisecentra*) en de vereisten zoals opgenomen in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de opgave mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

De raad van toezicht**) is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van rechtmatige verwerving van de middelen op grond van de Wet op het primair onderwijs respectievelijk de Wet op de expertisecentra*).

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze assurance-opdracht is uitgevoerd met een redelijke mate van zekerheid, dit betekent een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze assurance-opdracht niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze opgave nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze assurance-werkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe.

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- het verkrijgen van kennis omtrent de totstandkoming van de opgave van de bekostigingsgegevens waaronder het verkrijgen van kennis omtrent de interne beheersing;
- het op basis van deze kennis inschatten van de risico's dat de opgave van de bekostigingsgegevens onjuistheden van materieel belang bevat;
- het reageren op de ingeschatte risico's, waaronder het ontwikkelen van een algehele aanpak, en het bepalen van de aard, de tijdsfasering en de omvang van assurance-werkzaamheden, waarbij minimaal de in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 opgenomen werkzaamheden zijn uitgevoerd;

- het evalueren van de toereikendheid van de assurance-informatie.

Plaats, datum

Naam accountantsorganisatie

Naam accountant

Paraaf voor waarmerkingsdoeleinden:

*) Opnemen in de verklaring hetgeen van toepassing is op het betreffende bestuur.

***) Voor een instelling op grond van WPO of WEC raad van toezicht vervangen door intern toezicht-houder of intern toezichthoudend orgaan (zoals bedoeld in WPO artikel 17a, 17b en 17c en WEC artikel 28g, 28h en 28i)

3.3 Onderzoeksprocedure bekostigingsgegevens sector VO

3.3.1 Algemeen

1 juli 2017

Het accountantsprotocol voor de sector VO wordt conform artikel 14a, lid 3 en artikel 18, lid 6 van het Bekostigingsbesluit WVO vastgesteld bij ministeriële regeling. Het accountantsprotocol bevat de vertaalslag van de bekostigingsvoorwaarden uit de wet- en regelgeving naar de minimale onderzoekswerkzaamheden die ten grondslag liggen aan het afgeven van het assurance-rapport (voorheen accountantsverklaring), zoals genoemd in artikel 14a, lid 2 van het Bekostigingsbesluit WVO. Voor de tekst van het assurance-rapport is een format opgenomen dat door de instellingsaccountant moet worden gebruikt. Het onderzoek van de accountant heeft betrekking op de gegevens die nodig zijn voor de berekening van de rijksbijdrage conform de WVO; deze gegevens kunnen ook voor andere beleidsdoeleinden worden gebruikt.

Het onderdeel onderzoek bekostigingsgegevens VO is van toepassing op de in artikel 5 van de WVO vermelde schoolsoorten:

- * een school voor praktijkonderwijs;
- * een school voor vbo;
- * een school voor mavo;
- * een school voor havo;
- * een school voor vwo;
- * andere vormen van voortgezet onderwijs, zoals een afdeling lwoo;
- * een scholengemeenschap waarin twee of meer van deze scholen zijn samengevoegd;
- * een cursus ingevolge artikel 73 van de WVO.

De voor het onderzoek van de bekostigingsgegevens relevante wet- en regelgeving bestaat uit:

- * de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO);
- * het Bekostigingsbesluit WVO;
- * het Formatiebesluit WVO;
- * het Inrichtingsbesluit WVO;
- * het Besluit Informatievoorziening WVO;
- * de Leerplichtwet 1969;
- * de Regeling leerplusarrangement vo 2009;
- * de Regeling aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017;
- * het Besluit gebruik persoonsgebonden nummers WVO;
- * het Besluit RVC's en Regionaal Zorgbudget;
- * het Besluit vbo-groen in een AOC;
- * het Besluit samenwerking VO-BVE;
- * de Regeling gegevenslevering onderwijsnummer VO;
- * het Experimenteerbesluit vm2;
- * de Regeling Voorzieningenplanning VO;
- * de Beleidsregel Internationaal georiënteerd voortgezet onderwijs (IGVO) 2010;
- * de Regeling bekostiging van leerlingen die tijdelijk buiten de school worden geplaatst;
- * het Besluit experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo 2014-2022.

De wet en regelgeving is ook terug te vinden op: <https://www.overheid.nl/>

De procedure ten aanzien van de bekostigingsgegevens en de uitwisseling van informatie met DUO is beschreven in de 'Handleiding BRON Voortgezet Onderwijs' en in het 'stappenplan assurance-rapport', deze zijn te vinden op de website van DUO.

In februari 2018 ontvangt het bevoegd gezag van een school een brief van DUO over de informatie-uitwisseling met DUO. Het is wenselijk dat de instellingsaccountant op de hoogte is van de inhoud van deze brief.

Bij onderzoeken bekostigingsgegevens van AOC's.

Het voorbereidend beroepsonderwijs (vbo) in een AOC wordt geheel bekostigd op grond van de WEB, overeenkomstig artikel 2.3.2 van het Uitvoeringsbesluit WEB. In tegenstelling tot het MBO wordt voor het vbo in een AOC uitgegaan van de teldatum t-1. Voor het onderzoek van de gegevens van een vbo en mavo binnen een AOC gelden de onderzoeksitems van de sector VO.

3.3.2 Onderzoek bekostigingsgegevens

3.3.2.1 Object van onderzoek

1 december 2017

De bekostigingsgegevens bepalen in belangrijke mate de hoogte van de rijksbijdrage. Het is daarom van groot belang dat de instellingsaccountant primair de juistheid van de definitieve bekostigingsgegevens vaststelt. De instellingsaccountant geeft daarover een assurance-rapport af.

De instellingsaccountant richt het onderzoek zodanig in dat onjuistheden groter dan 2% (per soort gegevens) worden ontdekt. Uiteraard moeten alle geconstateerde fouten, ongeacht het materiële belang, worden gecorrigeerd.

Het voor de bekostiging relevante soort gegeven van de scholen betreft:

- * ingeschreven aantal leerlingen per 1 oktober 2017;
- * opgegeven leerlingen nieuwkomers eerste en tweede categorie in het VO op 1 januari 2017;
- * opgegeven leerlingen nieuwkomers eerste en tweede categorie in het VO op 1 april 2017;
- * opgegeven leerlingen nieuwkomers eerste en tweede categorie in het VO op 1 juli 2017;
- * opgegeven leerlingen nieuwkomers alleen eerste categorie in het VO op 1 oktober 2017.

Voor de peildatum 1 oktober 2017 kan er geen aanvullende bekostiging aangevraagd worden voor nieuwkomers tweede categorie. Een nieuwkomer die op 1 oktober 2015 verblijf had in Nederland, verblijft op deze peildatum langer dan 2 jaar en behoort niet meer tot deze categorie.

Voor zijn onderzoek maakt de instellingsaccountant gebruik van de volgende informatie:

Bij de scholen

- (leerlingen)administratie van de te onderzoeken school;
- de actuele BRON-foto van DUO vestiging Groningen: dit is een afslag van BRON voor de betreffende school inclusief de mutaties die de school heeft aangebracht tot de mutatiestop.
- Voor de betekenis van de door DUO vestiging Groningen uitgevoerde controles en eventuele signalen wordt verwezen naar de handleiding BRON die op de school aanwezig is (of beschikbaar via de site van DUO);
- het overzicht geregistreerde leerlingen per 1 oktober 2017 afkomstig van DUO vestiging Zoetermeer;
- een lijst van accountantsmutaties;
- de goedkeuringsbrief van OCW voor het gebruik van een nevenvestiging en het onderwijsaanbod op die vestiging;
- de aanvraagformulieren voor de aanvullende bekostiging nieuwkomers in het voortgezet onderwijs per teldatum van 1 januari 2017, 1 april 2017, 1 juli 2017 en/of 1 oktober 2017;
- het OFB van februari 2017, mei 2017, augustus 2017 en november 2017;
- een verklaring van de gemeente, waaruit blijkt dat de school nog niet eerder aanvullende bekostiging heeft ontvangen van de gemeente voor de organisatie van de eerste opvang.

3.3.2.2 Omvang werkzaamheden van de instellingsaccountant

1 juli 2017

Risicoanalyse

De instellingsaccountant voert een risicoanalyse uit en legt zijn bevindingen en conclusie vast in zijn dossier. Hierin wordt aandacht besteed aan alle toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.3.2.3 minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor leerlingen per 1-10-2017 en eerste opvang nieuwkomers vo 2017) en moet per toetsingspunt duidelijk zijn of er al dan niet sprake is van een significant risico.

De instellingsaccountant betreft in deze risicoanalyse onder andere de Standaard 240.

De werkzaamheden verricht door een administratiekantoor of een interne controle-afdeling van de school kunnen niet de door de instellingsaccountant te verrichten werkzaamheden vervangen. De werkzaamheden van het administratiekantoor of de interne controle-afdeling maken onderdeel uit van de interne beheersingsstructuur van het onderzoeksobject.

Bepaling wel/niet afzonderlijke onderzoekpopulaties

De instellingsaccountant definieert indien mogelijk op grond van zijn risicoanalyse afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen de relevante soorten gegevens, zoals genoemd in paragraaf 3.3.2.1. Dit betekent dat delen van een populatie op grond van de risicoanalyse van de instellingsaccountant ofwel systeemgericht (steunen op IB) ofwel gegevensgericht onderzocht kunnen worden. Dit kan per toetsingspunt verschillend zijn.

Toetsingspunten, die centraal geverifieerd zijn door DUO kunnen buiten beschouwing blijven.

Steunen op IB (indien van toepassing per onderzoekpopulatie)

Indien de instellingsaccountant voornemens is te steunen op de effectieve werking van specifieke IB, dan dient hij deze interne beheersingsmaatregelen op werking te toetsen. Onder toepassing van de controlestandaarden (waaronder standaard 315 en 330) is het toegestaan dit roulerend te doen (eens in de 3 controles). Interne beheersingsmaatregelen voor een risico dat significant is dienen in de lopende controleperiode getoetst te worden.

Om vast te stellen of de instellingsaccountant kan steunen op de aanwezige IB dient hij werkzaamheden uit te voeren gericht op de opzet, het bestaan en de effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen. De omvang van deze toetsing is afhankelijk van de frequentie van de betreffende maatregel en kan dan ook per maatregel verschillend zijn. **De accountant voert per interne beheersingsmaatregel minimaal de volgende omvang procedure testen uit:**

Frequentie	Omvang procedure testen
Meerdere malen per dag	25
Dagelijks	15
Wekelijks	10
Maandelijks	3
Elk kwartaal	2
Jaarlijks	1

Uit de vastlegging van deze werkzaamheden moet blijken welke relevante risico's en toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.3.2.3. minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor leerlingen per 1-10-2017 en aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017) door de betreffende IB maatregel zijn afgedekt.

Indien bij het onderzoek gesteund wordt op geautomatiseerde gegevensverwerking, dan dient de betrouwbaarheid hiervan vastgesteld te worden. Indien vastgesteld kan worden dat er gedurende de onderzoeksperiode geen wijzigingen zijn geweest in die geautomatiseerde gegevensverwerking met een mogelijke impact op de te onderzoeken toetsingspunten (dit moet uit het onderzoekdossier van de accountant blijken) dan kan volstaan worden met 1 (lijncontrole) test.

Indien één interne beheersingsmaatregel op dezelfde wijze van toepassing is bij meerdere BRINs dan wordt bedoeld dat voor de toetsing van die betreffende maatregel volstaan kan worden met het minimum aantal testen uit de tabel, tenzij de instelling meer dan 25 BRINs omvat. De testwerkzaamheden dienen dusdanig gespreid te worden dat de relevante BRINs, doch minimaal 1 keer bij meer dan 25 BRINs in voldoende mate in de toetsing worden meegenomen.

Indien de instellingsaccountant naar aanleiding van de risicoanalyse en de uitgevoerde werkzaamheden met betrekking tot de werking van de IB tot de conclusie komt dat hij kan steunen op de goede werking van de IB, dient in het onderzoekdossier vast te liggen op grond waarvan de instellingsaccountant tot deze conclusie komt.

Gegevensgerichte werkzaamheden

Ongeacht de inschatting van risico's op een afwijking van materieel belang dient de instellingsaccountant gegevensgerichte controles op te zetten en uit te voeren voor alle soorten relevante gegevens zoals genoemd in paragraaf 3.3.2.1.

Tot de gegevensgerichte werkzaamheden worden **NIET** de bij de toetsing van de werking van de IB uitgevoerde werkzaamheden gerekend.

A. Situatie waarin geen afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Indien de instellingsaccountant op grond van zijn verrichte werkzaamheden tot de conclusie komt dat hij kan steunen op de effectieve werking van de IB, kan de instellingsaccountant zijn gegevensgerichte werkzaamheden (per soort gegevens) beperken tot:

Aantal records	Omvang gegevensgerichte werkzaamheden
< 101	5 deelwaarnemingen
>100 en < 501	10 deelwaarnemingen
>500 en < 1001	15 deelwaarnemingen
>1000 en < 5001	20 deelwaarnemingen
> 5000	25 deelwaarnemingen

Bij de verdeling van het aantal uit de tabel houdt de accountant rekening met zijn risico inschatting. Het ligt voor de hand de werkzaamheden te richten op meer risicovolle records. Per gekozen record dienen alle toetsingspunten geraakt te worden.

Als bij de beperkte gegevensgerichte werkzaamheden fouten door de instellingsaccountant worden geconstateerd, wordt het onderzoek uitgebreid naar een onderzoek met een omvang op grond waarvan een uitspraak over de gehele massa kan worden gedaan (statistisch bepaalde steekproef omvang).

Indien de uitkomst van de risicoanalyse aangeeft dat de instellingsaccountant NIET kan steunen op de aanwezige IB of bij een gegevensgerichte onderzoekaankpak, wordt gebruik gemaakt van een statistisch bepaalde steekproef omvang.

In geval van een statistische steekproef dient minimaal in het onderzoekdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- * bepaling van de massa;
- * bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- * wijze van selectie van de posten;
- * een foutenevaluatie.

B. Situatie waarin afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Bij de bepaling van de omvang van de gegevensgerichte werkzaamheden per gedefinieerde onderzoekpopulatie hanteert de accountant op basis van COS 530 (bijlage 4) de volgende minimum aantallen indien geen fouten worden verwacht en aangetroffen:

Populatie / aantal keer materialiteit	Steunen op IB – laag risico	Steunen op IB – normaal risico/ Niet steunen IB-laag risico	Steunen op IB – significant risico / Niet steunen IB – normaal risico	Niet steunen op IB – significant risico
1	1	1	2	3
2	1	2	3	6
3	1	3	5	9
4	1	3	6	12
5	1	4	8	15
6	2	5	9	18
7	2	5	11	21
8	2	6	12	24
9	2	7	14	27
10	2	7	15	30
15	3	11	23	45
20	4	14	30	60
25	5	18	38	75
30	6	21	45	75
40	8	28	60	75

Populatie / aantal keer materialiteit	Steunen op IB – laag risico	Steunen op IB – normaal risico/ Niet steunen IB-laag risico	Steunen op IB – significant risico / Niet steunen IB – normaal risico	Niet steunen op IB – significant risico
50	10	35	75	75
100	20	70	75	75

Indien fouten worden aangetroffen dienen deze in overeenstemming met COS 450 te worden geëvalueerd en aanvullende werkzaamheden te worden bepaald om voldoende zekerheid te verkrijgen over de betreffende populatie.

In geval van een steekproef op basis van bovenstaande tabel dient minimaal in het onderzoekdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- * bepaling van de massa;
- * bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- * wijze van selectie van de posten;
- * een foutenevaluatie.

3.3.2.3 Minimale werkzaamheden

1 december 2017

Algemene werkzaamheden scholen

De instellingsaccountant stelt vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Aansluiting actuele foto op leerlingenadministratie	* het controlegetal en het aantal leerlingen per 1 oktober 2017 volgens de actuele BRON-foto aansluit op de gegevens zoals opgenomen in de te onderzoeken leerlingenadministratie.
Aansluiting van de afzonderlijke opgave(n) van bekostigingsgegevens op de leerlingenadministratie (Regeling aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017)	* de opgave van het aantal nieuwkomers eerste categorie en het aantal nieuwkomers tweede categorie per 1 januari 2017 op het aanvraagformulier aansluit op de gegevens zoals opgenomen in de te onderzoeken leerlingenadministratie en op de betreffende beschikking in het OFB van februari 2017; * de opgave van het aantal nieuwkomers eerste categorie en het aantal nieuwkomers tweede categorie per 1 april op het aanvraagformulier aansluit op de gegevens zoals opgenomen in de te onderzoeken leerlingenadministratie en op de betreffende beschikking in het OFB van mei 2017; * de opgave van het aantal nieuwkomers eerste categorie en het aantal nieuwkomers tweede categorie per 1 juli 2017 op het aanvraagformulier aansluit op de gegevens zoals opgenomen in de te onderzoeken leerlingenadministratie en op de betreffende beschikking in het OFB van augustus 2017; * de opgave van het aantal nieuwkomers alleen eerste categorie per 1 oktober 2017 op het aanvraagformulier aansluit op de gegevens zoals opgenomen in de te onderzoeken leerlingenadministratie en op de betreffende beschikking in het OFB van november 2017.
Voldoen voorwaarde aanvullende bekostiging (artikel 3 onder b en artikel 5 lid 2 van de Regeling aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017)	* een verklaring van de gemeente, waaruit blijkt dat de school nog niet eerder aanvullende bekostiging heeft ontvangen van de gemeente voor de organisatie van de eerste opvang, aanwezig is in de administratie van de school. Dit is van toepassing als de school aanvullende bekostiging ontvangt op grond van artikel 3 lid b van de Regeling aanvullende bekostiging nieuwkomers vo 2017.
Voldoen leerlingen- administratie (artikel 3 t/m 6 van het bekostigingsbesluit WVO)	* de leerlingenadministratie voldoet aan de minimaal daaraan te stellen eisen en aan de bewaartermijn (de gegevens die in de leerlingenadministratie zijn opgenomen, blijven daarvan in ieder geval deel uitmaken gedurende 5 jaar nadat de desbetreffende leerling van de school is uitgeschreven).
Vaststellen ongeoorloofd verzuim. (artikel 7, lid 1, lid 2 en lid 3 van het bekostigingsbesluit WVO)	* alle leerlingen die vanaf het begin van het schooljaar (de eerste werkelijke schooldag) tot de teldatum meer dan de helft van het aantal schooldagen zonder geldige reden hebben verzuimd niet mee tellen voor de bekostiging. De instelling gebruikt voor deze meldingen het registratieformulier verzuim of ontbrekende (tijdige)indicatiestelling.
Verplichte melding ongeoorloofd verzuim aan DUO vestiging Groningen (artikel 27a, lid 5 van de WVO)	* het bevoegd gezag een procedure omtrent de verplichte melding aan DUO vestiging Groningen volgt en indien noodzakelijk meldingen doet over alle leerlingen (van 18 jaar en ouder) die zonder opgave van geldige reden gedurende een aaneengesloten periode van ten minste 5 weken niet aan het onderwijs hebben deelgenomen. De instelling gebruikt voor deze meldingen het formulier melding afwezigheid scholier/student.
Licenties (artikel 65 t/m 68 en art 72 van de WVO)	* het bevoegd gezag op de vestigingen van de school alleen onderwijs aanbiedt zoals per vestiging is geregistreerd in de basisregistratie instellingen. Dit doet de instellingsaccountant aan de hand van informatie waaruit de daadwerkelijk aangeboden onderwijssoort per vestiging blijkt; zoals de schoolgids en de internetsite van de school.

Item	Te verrichten werkzaamheden
Leerplusarrangement VO en Eerste opvang nieuwkomers VO	* de Nieuwkomersgegevens waarvan de opgave van de school afwijkt van de BRP en de school daarvoor een signaal heeft gekregen van DUO vestiging Groningen juist zijn opgegeven. Daar waar de opgave van de school afwijkt van de BRP moet een document in de administratie aanwezig zijn waaruit de juistheid blijkt. Het gaat om de gegevens 'nationaliteit' en 'datum van vestiging in Nederland';
Leerplusarrangement VO artikel 4, lid 5	* de postcode juist is indien sprake is van opgave door de school, omdat de betreffende leerling nog niet in de BRP geregistreerd staat. Dit doet de instellingsaccountant aan de hand van documenten in de administratie van de school.

Leerlingen per 1-10-2017

Van de ingeschreven leerlingen per 1 oktober 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Daadwerkelijk schoolgaand (artikel 7, lid 1 van het Bekostigingsbesluit W.V.O en de regeling bekostiging leerlingen die tijdelijk buiten de school worden geplaatst)	* leerlingen alleen meetellen als ze daadwerkelijk schoolgaand zijn op de school (brinnummer/vestiging) of met toepassing van de regelgeving tijdelijk buiten de school waar ze zijn ingeschreven, zijn geplaatst.
Licenties (artikel 65 t/m 68 en artikel 72 van de WVO)	* de voor de leerling gebruikte elementcode overeenstemt met het door de leerling daadwerkelijk gevolgde onderwijs (indien van toepassing de leerweg, sector, afdeling of profiel) op de vestiging.
Daadwerkelijk schoolgaand leerlingen samenwerkingsverbanden VO/BVE (artikel 25a van de W.V.O)	* VO-leerlingen die onderwijs volgen aan een andere school of instelling op basis van een samenwerkingsovereenkomst daadwerkelijk schoolgaand zijn.
Datum in- en uitschrijving (artikel 14a, lid 2 van het Bekostigingsbesluit W.V.O)	* de in- en uitschrijfdatum juist in de leerlingenadministratie is opgenomen.
Leerjaar (artikel 14a, lid 2 van het Bekostigingsbesluit W.V.O).	* de leerling in het juiste leerjaar is ingeschreven.
Praktijkonderwijs/LWOO (artikel 7a van het Bekostigingsbesluit W.V.O).	* het samenwerkingsverband voor leerlingen die per 1 oktober 2017 voor het eerst als leerling pro of lwoo staan ingeschreven, voor de teldatum een beschikking heeft afgegeven waaruit blijkt dat betrokkene toelaatbaar is; * de leerling rechtmatig is ingeschreven op het praktijkonderwijs.

Aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017

Van de op het aanvraagformulier opgegeven leerlingen per 1 januari 2017 stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Regeling aanvullende bekostiging nieuwkomers vo 2017 en beschikking aanvullende bekostiging nieuwkomers per 1 januari 2017	* de leerling vreemdeling is als bedoeld in artikel 1 van de Vreemdelingenwet 2000; * indien nieuwkomer eerste categorie: de nieuwkomer op 1 oktober 2015 nog niet in Nederland was; * indien nieuwkomer tweede categorie: de leerling op 1 januari 2017 korter dan 2 jaar in Nederland verbleef.

Van de op het aanvraagformulier opgegeven leerlingen per 1 april 2017 stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Regeling aanvullende bekostiging nieuwkomers vo 2017 en beschikking aanvullende bekostiging nieuwkomers per 1 april 2017	* de leerling vreemdeling is als bedoeld in artikel 1 van de Vreemdelingenwet 2000; * indien nieuwkomer eerste categorie: de nieuwkomer op 1 oktober 2015 nog niet in Nederland was; * indien nieuwkomer tweede categorie: de leerling op 1 april 2017 korter dan 2 jaar in Nederland verbleef.

Van de op het aanvraagformulier opgegeven leerlingen per 1 juli 2017 stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Regeling aanvullende bekostiging nieuwkomers vo 2017 en beschikking aanvullende bekostiging nieuwkomers per 1 juli 2017	* de leerling vreemdeling is als bedoeld in artikel 1 van de Vreemdelingenwet 2000; * indien nieuwkomer eerste categorie: de nieuwkomer op 1 oktober 2015 nog niet in Nederland was; * indien nieuwkomer tweede categorie: de leerling op 1 juli 2017 korter dan 2 jaar in Nederland verbleef.

Van de op het aanvraagformulier opgegeven leerlingen per 1 oktober 2017 stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Regeling aanvullende bekostiging nieuwkomers vo 2017 en beschikking aanvullende bekostiging nieuwkomers per 1 oktober 2017	* de leerling vreemdeling is als bedoeld in artikel 1 van de Vreemdelingenwet 2000; * indien nieuwkomer eerste categorie: de nieuwkomer op 1 oktober 2015 nog niet in Nederland was.

Afronding van het onderzoek en bepaling van het controlegetal

Indien de school elektronische accountantsmutaties heeft aangeleverd moet het assurance-rapport zijn voorzien van het 'aanbiedingsformulier accountantsmutaties VO', zie de website van DUO. Indien van toepassing waarmerkt de instellingsaccountant ook het 'registratieformulier 'verzuim en/of ontbrekende (tijdige) indicatiestelling'.

Het wordt aan de instellingsaccountant overgelaten in welke mate de accountantsmutaties worden onderzocht. Hij zal hierbij de normen die voor dit werk bestaan, dienen te volgen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat hij, als het aantal mutaties in de honderden loopt, deze niet allemaal onderzoekt, maar alleen een steekproef. Hij dient zelf te bepalen hoe groot die moet zijn, hierbij rekening houdend met de tolerantie van 2% per soort bekostigingsgegevens. **De instellingsaccountant stelt de juiste en volledige verwerking vast van de mutaties die hij zelf heeft opgedragen. Daarnaast stelt de instellingsaccountant de juistheid van het controlegetal vast.**

Het controlegetal is op te vatten als een soort waarmerk van het bestand met inschrijvingsgegevens. Het wordt berekend door het totaliseren van de inhoud van de bekostigingsrelevante gegevens van *alle* inschrijvingen voortgezet onderwijs in het schooljaar 2017/2018 (van 1 augustus 2017 tot en met 31 juli 2018) die in de BRON-foto aanwezig zijn.

De berekening van het controlegetal is beschreven in het programma van eisen (PVE), dat u kunt vinden op de website van DUO.

Afronding onderzoek aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers

In geval van bevindingen van de instellingsaccountant worden de correcties op het betreffende aanvraagformulier (1 januari 2017, 1 april 2017, 1 juli 2017 en/of 1 oktober 2017) door de school aangebracht en ondertekend door het bevoegd gezag. Alleen in geval van correcties worden de aanvraagformulieren door de accountant gewaarmerkt en door het bevoegd gezag meegezonden met het assurance-rapport.

3.3.3 Assurance-rapport

- Algemeen
- Goedkeurend assurance-rapport VO

Algemeen

1 december 2017

Als de instellingsaccountant op grond van zijn bevindingen een ander dan een goedkeurend assurance-rapport afgeeft, moet hij een afwijkende tekst hanteren. Zie hiervoor Standaard 3000A vanaf paragraaf 51 van de 'Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS)' van de NBA.

Goedkeurend assurance-rapport VO

1 december 2016

Voorgescreven tekst voor het goedkeurende assurance-rapport over de juistheid van de bekostigingsgegevens

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de opgave van de bekostigingsgegevens

Aan: Opdrachtgever (indien van toepassing raad van toezicht**) noemen)

Ons oordeel

Wij hebben de opgave van de bekostigingsgegevens van ... (naam vo-school) met brinnummer ... te ... (zetel) ten behoeve van de berekening van de rijksbijdrage 2018, als bedoeld in artikel 96d van de Wet op het voortgezet onderwijs op juistheid onderzocht.
(Indien van toepassing)

Daarnaast hebben wij de (bijgevoegde en door ons gewaarmerkte)* opgave(n) van de aantallen nieuwkomers eerste en tweede categorie op 1 januari 2017 (OFB met beschikingsnummer ... en kenmerk 2017/2/...), 1 april 2017 (OFB met beschikingsnummer ... en kenmerk 2017/5/...), 1 juli 2017 (OFB met beschikingsnummer ... en kenmerk 2017/8/...) en/of 1 oktober 2017 (OFB met beschikingsnummer ... en kenmerk 2017/11/...) van ... (naam vo-school) met brinnummer ... te ... (zetel) ten behoeve van de aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017 op juistheid onderzocht.

Naar ons oordeel is de opgave van de bekostigingsgegevens van ... (naam vo-school) met brinnummer ..., in alle van materieel belang zijnde aspecten, juist opgesteld in overeenstemming met het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. De opgave sluit aan bij de actuele BRON-foto (nummer...) met controlegetal ... van DUO en betreft het aantal ingeschreven leerlingen op 1 oktober 2017.

(Indien van toepassing)

Daarnaast zijn wij van oordeel dat de opgave(n) van de aantallen nieuwkomers eerste en tweede categorie op 1 januari 2017, 1 april 2017, 1 juli 2017 en/of 1 oktober 2017 van ... (naam vo-school) met brinnummer ..., in alle van materieel belang zijnde aspecten juist is opgesteld in overeenstemming met het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017. Deze opgave(n) van de aantallen nieuwkomers eerste en tweede categorie op 1 januari 2017, 1 april 2017, 1 juli 2017 en/of 1 oktober 2017 zijn opgenomen in de betreffende beschikkingen aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Deze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de opgave geen afwijkingen van materieel belang bevat. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n)'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam vo-school) met brinnummer ... zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Beperking in gebruik en verspreidingskring

De opgave(n) van de bekostigingsgegevens (indien van toepassing: en de aantallen nieuwkomers eerste en tweede categorie) is (zijn) opgesteld voor de Minister van OCW met als doel de berekening van de rijksbijdrage van 2018 (indien van toepassing: en de aanvullende bekostiging eerste opvang nieuwkomers vo 2017) voor ... (naam vo-school) met brinnummer ... vast te stellen. Hierdoor is(zijn) de(ze) opgave(n) van de bekostigingsgegevens (indien van toepassing: en de aantallen nieuwkomers eerste en tweede categorie) mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons assurance-rapport is derhalve uitsluitend bestemd voor ... (naam vo-school) en de Minister van OCW en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht) voor de opgave(n)**

Het bestuur van de instelling is verantwoordelijk voor het opstellen van de opgave(n) in overeenstemming met de Wet op het voortgezet onderwijs en de vereisten zoals opgenomen in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de opgave(n) mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

De raad van toezicht**) is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van rechtmatige verwerving van de middelen op grond van de Wet op het voortgezet onderwijs.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n)

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze assurance-opdracht is uitgevoerd met een redelijke mate van zekerheid, dit betekent een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze assurance-opdracht niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze opgave nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze assurance-werkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe.

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- het verkrijgen van kennis omtrent de totstandkoming van de opgave(n) van de bekostigingsgegevens waaronder het verkrijgen van kennis omtrent de interne beheersing;
- het op basis van deze kennis inschatten van de risico's dat de opgave(n) van de bekostigingsgegevens onjuistheden van materieel belang bevat;
- het reageren op de ingeschatte risico's, waaronder het ontwikkelen van een algehele aanpak, en het bepalen van de aard, de tijdsfasering en de omvang van assurance-werkzaamheden, waarbij minimaal de in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 opgenomen werkzaamheden zijn uitgevoerd;
- het evalueren van de toereikendheid van de assurance-informatie.

Plaats, datum

Naam accountantsorganisatie

Naam accountant

Paraaf voor waarmerkingsdoeleinden*):

*) Alleen bijvoegen en waarmerken indien er sprake is van gecorrigeerde opgave(n) voor nieuwkomers

***) Voor een instelling op grond van WVO raad van toezicht vervangen door intern toezichthouder of intern toezichthoudend orgaan (zoals bedoeld in WVO artikel 24d, 24e en 24e1)

3.4 Onderzoeksprocedure basisregisteronderwijs sector MBO

3.4.1 Algemeen

1 juli 2017

Het accountantsprotocol voor de sector mbo wordt conform artikel 2.5.7a van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) en krachtens artikel 5.2.5 van het Uitvoeringsbesluit WEB vastgesteld bij ministeriële regeling. Het accountantsprotocol bevat de vertaalslag van de bekostigingsvoorwaarden uit de wet- en regelgeving naar de minimale onderzoekswerkzaamheden die ten grondslag liggen aan het afgeven van het assurance-rapport (voorheen verklaring omtrent de getrouwheid), zoals genoemd in artikel 2.2.4, lid 5 van de WEB bij de gegevens in BRONMBO. Voor de tekst van het assurance-rapport is een format opgenomen dat door de instellingsaccountant moet worden gebruikt. Het onderzoek van de accountant heeft betrekking op de gegevens die nodig zijn voor de berekening van de rijksbijdrage conform het Uitvoeringsbesluit WEB, daarnaast worden gegevens in het onderzoek betrokken, die ook voor andere beleidsdoeleinden worden gebruikt.

Het onderdeel onderzoek basisregisteronderwijs sector mbo is van toepassing op (artikel 1.1.1 van de WEB):

- * de regionale opleidingscentra (ROC's);
- * de vakinstellingen;
- * de agrarische opleidingscentra (AOC's).

Hierna worden deze categorieën 'de onderwijsinstellingen' genoemd.

De voor het onderzoek basisregisteronderwijs relevante wet- en regelgeving bestaat uit:

- * de WEB;
- * het Uitvoeringsbesluit WEB;
- * de Uitvoeringsregeling WEB 2007;
- * de Les- en Cursusgeld Wet (LCW);
- * het Uitvoeringsbesluit LCW 2000;
- * het Eindexamenbesluit VO;
- * de Notitie Helderheid BVE 2004;
- * het Besluit samenwerking VO-BVE;
- * het Besluit vbo-groen in een AOC;
- * het Besluit experimenten doorlopende leerlijnen vmbo-mbo 2014–2022;
- * het Besluit experiment beroepsopleiding gecombineerde leerwegen bol-bbl;
- * de Regeling gegevensverstrekking met persoonsgebonden nummer BVE 2009;
- * de brief BVE/Stelsel/104878 van 24 februari 2009;
- * de brief BVE/I&I/171783 van 6 januari 2010;
- * de brief BVE/I&I/198334 van 23 maart 2010;
- * de brief 424771 van 12 juli 2012;
- * de Regeling vaststelling kwalificatiedossiers en opleidingsdomeinen 2016;
- * de Regeling elementcodetabel VO, VSO 2014–2015, opleidingentabel volwasseneneducatie 2014-2015 en vakcodetabel VO, VSO en volwasseneneducatie schooljaar 2014–2015;
- * de Regeling codetabellen school- en studiejaar 2015–2016;
- * de Regeling codetabellen school- en studiejaar 2016–2017;
- * de Regeling codetabellen school- en studiejaar 2017–2018;
- * de brief 669204 van 5 september 2014 betreffende onderwijsovereenkomsten.

De wet- en regelgeving is ook terug te vinden op <https://www.overheid.nl/>

De te onderzoeken gegevens worden ontleend aan het Basisregister Onderwijs (BRON) dat wordt beheerd door DUO. De procedures ten aanzien van de levering en registratie van de gegevens in, en de uitwisseling hierover met DUO zijn beschreven in de 'Handleiding BRON MBO' en de 'Handleiding BRON voor VAVO' (het is mogelijk dat na de publicatie van het protocol nog een bijgestelde versie van deze PvE's beschikbaar wordt gesteld, waardoor de genoemde links niet meer werken). De actuele versie van de PvE's is steeds te vinden op de website van DUO.

Aanvulling voor de werkwijze Beroepsonderwijs (verder BO)

De gegevens uit BRON van DUO die benodigd zijn voor het onderzoek basisregisteronderwijs BO worden door DUO geleverd in de vorm van een Overzicht Basisregisteronderwijs Onderzoek (OBO). Deze wordt gemaakt op aanvraag (via de beveiligde site van DUO) van de instelling. Daags na de aanvraag wordt de OBO klaargezet op de beveiligde site van DUO. De instelling krijgt hiervan een bericht.

Indien de instellingsaccountant constateert dat er mutaties moeten worden uitgevoerd op de gegevens in BRON, dan moet de instelling deze via de reguliere weg aanleveren aan DUO.

Na het doorvoeren van alle gevraagde mutaties moet de instelling opnieuw een OBO opvragen. Deze wordt dan geleverd met een lijst met verschillen tussen de nieuwe en vorige OBO. De instellingsaccountant stelt vast dat de mutaties juist en volledig zijn doorgevoerd en keurt de nieuwe OBO goed. De goedkeuring wordt geleverd in de vorm van een assurance-rapport bij een OBO. Het assurance-rapport vermeldt welke OBO (van welke datum) is gebruikt.

Bij onderzoeken basisregisteronderwijs gegevens van AOC's

De hier beschreven werkwijze en onderzoeksitems gelden onverkort voor het MBO deel van de AOC's. Het voorbereidend beroepsonderwijs in een AOC wordt geheel bekostigd op grond van de WEB, overeenkomstig artikel 2.3.2 van het Uitvoeringsbesluit WEB. In tegenstelling tot het MBO wordt hier uitgegaan van de teldatum t-1.

Voor het onderzoek van de gegevens van een VMBO en MAVO binnen een scholengemeenschap AOC – VO, zoals bedoeld in artikel 2.6 van de WEB, gelden de onderzoeksitems van de sector VO.

3.4.2 Onderzoek basisregisteronderwijs

3.4.2.1 Object van onderzoek

1 juli 2017

De gegevens inzake inschrijvingen en diploma's bepalen in belangrijke mate de hoogte van de rijksbijdrage. Het is daarom van groot belang dat de instellingsaccountant primair de juistheid van

deze gegevens vaststelt. De instellingsaccountant geeft daarover een assurance-rapport af. **De instellingsaccountant richt het onderzoek zodanig in dat onjuistheden groter dan 2% (per soort gegevens) worden ontdekt. Uiteraard moeten alle geconstateerde fouten, ongeacht het materiële belang, worden gecorrigeerd.**

De voor het onderzoek relevante soorten gegevens van de onderwijsinstellingen betreffen:

- het aantal inschrijvingen als deelnemer per 1 oktober 2017 voor het beroepsonderwijs;
- het aantal inschrijvingen als deelnemer per 1 februari 2018 voor het beroepsonderwijs;
- het aantal afgegeven diploma's in kalenderjaar 2017 voor het beroepsonderwijs;
- het aantal deelnemers per 1 oktober 2017 voor het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs- (vavo);
- het aantal afgegeven diploma's in het kalenderjaar 2017 voor het vavo;
- het aantal afgesloten (deel) eindexamenvakken in het kalenderjaar 2017 met eindcijfer 6 of hoger, dan wel 'voldoende' of 'goed voor het vavo.

Gelet op deze gegevens, vormt het object van onderzoek van de instellingsaccountants:

- de gegevens over deelname aan het beroepsonderwijs zoals die zijn verstrekt door instellingen voor registratie in BRON dat wordt beheerd door DUO en zijn opgenomen in het OBO;
- de gegevens over deelname aan het vavo zoals die zijn verstrekt door instellingen voor registratie in BRON dat wordt beheerd door DUO en zijn opgenomen in de actuele BRON-foto. Dit is een afslag van BRON voor de betreffende instelling inclusief de mutaties die de instelling heeft aangebracht.

Voor zijn onderzoek maakt de instellingsaccountant gebruik van de volgende informatie:

Bij de onderwijsinstellingen

- de (deelnemers)administratie van de te onderzoeken instelling;
- de in BRON geregistreerde deelnemersgegevens.

Voor de betekenis van de door DUO uitgevoerde controles en eventuele signalen bij de verwerking van de deelnemersgegevens in BRON wordt verwezen naar de handleiding BRON MBO en de handleiding BRON voor VAVO, deze zijn beschikbaar via de site van DUO.

3.4.2.2 Omvang werkzaamheden van de instellingsaccountant

1 juli 2017

Risicoanalyse

De instellingsaccountant voert een risicoanalyse uit en legt zijn bevindingen en conclusie vast in zijn dossier. Hierin wordt aandacht besteed aan alle toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.4.2.3 minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor deelnemers (bo en vavo), diploma's (bo en vavo) en afgesloten (deel)eindexamenvakken (vavo)) en moet duidelijk zijn of er al dan niet sprake is van een significant risico.

De instellingsaccountant betreft in deze risicoanalyse onder andere de Standaard 240 en de notitie 'Helderheid in de bekostiging Beroepsonderwijs en Volwasseneneducatie 2004'.

De werkzaamheden verricht door een interne controle afdeling van de instelling kunnen niet de door de instellingsaccountant te verrichten werkzaamheden vervangen. De werkzaamheden van de interne controle afdeling maken onderdeel uit van de interne beheersingsstructuur van het onderzoeksobject.

Bekostigde deelnemers aan maatwerktrajecten worden niet gezien als een homogene massa. De instellingsaccountant dient daarom bij instellingen die maatwerktrajecten verzorgen en materieel van omvang zijn (>2% van de totale populatie inschrijvingen) hier specifiek aandacht aan te besteden.

Bepaling wel/niet afzonderlijke onderzoekpopulaties

De instellingsaccountant definieert indien mogelijk op grond van zijn risicoanalyse afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen de relevante soorten gegevens, zoals genoemd in paragraaf 3.4.2.1. Dit betekent dat delen van een populatie op grond van de risicoanalyse van de instellingsaccountant ofwel systeemgericht (steunen op IB) ofwel gegevensgericht onderzocht kunnen worden. Dit kan per toetsingspunt verschillend zijn.

Toetsingspunten, die centraal geverifieerd zijn door DUO kunnen buiten beschouwing blijven.

Steunen op IB (indien van toepassing per onderzoekpopulatie)

Indien de instellingsaccountant voornemens is te steunen op de effectieve werking van specifieke IB, dan dient hij deze interne beheersingsmaatregelen op werking te toetsen. Onder toepassing van de controlestandaarden (waaronder standaard 315 en 330) is het toegestaan dit roulerend te doen (eens in de 3 controles). Interne beheersingsmaatregelen voor een risico dat significant is dienen in de lopende controleperiode getoetst te worden.

Om vast te stellen of de instellingsaccountant kan steunen op de aanwezige IB dient hij werkzaamheden uit te voeren gericht op de opzet, het bestaan en de effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen. De omvang van deze toetsing is afhankelijk van de frequentie van de betreffende maatregel en kan dan ook per maatregel verschillend zijn. **De accountant voert per interne beheersingsmaatregel minimaal de volgende omvang procedure testen uit:**

Frequentie	Omvang procedure testen
Meerdere malen per dag	25
Dagelijks	15
Wekelijks	10
Maandelijks	3
Elk kwartaal	2
Jaarlijks	1

Uit de vastlegging van deze werkzaamheden moet blijken welke relevante risico's en toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.4.2.3. minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor deelnemers (bo en vavo), diploma's (bo en vavo) en afgesloten (deel)eindexamenvakken (vavo)) door de betreffende IB maatregel zijn afgedekt.

Indien bij het onderzoek gesteund wordt op geautomatiseerde gegevensverwerking, dan dient de betrouwbaarheid hiervan vastgesteld te worden. Indien vastgesteld kan worden dat er gedurende de onderzoeksperiode geen wijzigingen zijn geweest in die geautomatiseerde gegevensverwerking met een mogelijke impact op de te onderzoeken toetsingspunten (dit moet uit het onderzoekdossier van de accountant blijken) dan kan volstaan worden met 1 (lijncontrole) test.

Indien één interne beheersingsmaatregel op dezelfde wijze van toepassing is op meerdere relevante soorten gegevens dan wordt bedoeld dat voor de toetsing van die betreffende maatregel volstaan kan worden met het minimum aantal testen uit de tabel. Hierbij dienen deze testen wel dusdanig gespreid te worden dat de relevante soorten gegevens in voldoende mate in de toetsing worden meegenomen.

Indien de instellingsaccountant naar aanleiding van de risicoanalyse en de uitgevoerde werkzaamheden met betrekking tot de werking van de IB tot de conclusie komt dat hij kan steunen op de goede werking van de IB, dient in het onderzoekdossier vast te liggen op grond waarvan de instellingsaccountant tot deze conclusie komt.

Gegevensgerichte werkzaamheden

Ongeacht de inschatting van risico's op een afwijking van materieel belang dient de instellingsaccountant gegevensgerichte controles op te zetten en uit te voeren voor alle soorten relevante gegevens zoals genoemd in paragraaf 3.4.2.1.

Tot de gegevensgerichte werkzaamheden worden **NIET** de bij de toetsing van de werking van de IB uitgevoerde werkzaamheden gerekend.

A. Situatie waarin geen afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Indien de instellingsaccountant op grond van zijn verrichte werkzaamheden tot de conclusie komt dat hij kan steunen op de effectieve werking van de IB, kan de instellingsaccountant zijn gegevensgerichte werkzaamheden (per soort gegevens) beperken tot:

Aantal records	Omvang gegevensgerichte werkzaamheden
< 101	5 deelwaarnemingen
>100 en < 501	10 deelwaarnemingen
>500 en < 1001	15 deelwaarnemingen
>1000 en < 5001	20 deelwaarnemingen

Aantal records	Omvang gegevensgerichte werkzaamheden
> 5000	25 deelwaarnemingen

Bij de verdeling van het aantal uit de tabel houdt de accountant rekening met zijn risico inschatting. Het ligt voor de hand de werkzaamheden te richten op meer risicovolle records. Per gekozen record dienen alle toetsingspunten geraakt te worden.

Als bij de beperkte gegevensgerichte werkzaamheden fouten door de instellingsaccountant worden geconstateerd, wordt het onderzoek uitgebreid naar een onderzoek met een omvang op grond waarvan een uitspraak over de gehele massa kan worden gedaan (statistisch bepaalde steekproef omvang).

Indien de uitkomst van de risicoanalyse aangeeft dat de instellingsaccountant NIET kan steunen op de aanwezige IB of bij een gegevensgerichte onderzoeksaanpak, wordt gebruik gemaakt van een statistisch bepaalde steekproef omvang.

In geval van een statistische steekproef dient minimaal in het onderzoeksdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- * bepaling van de massa;
- * bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- * wijze van selectie van de posten;
- * een foutenevaluatie.

B. Situatie waarin afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Bij de bepaling van de omvang van de gegevensgerichte werkzaamheden per gedefinieerde onderzoekpopulatie hanteert de accountant op basis van COS 530 (bijlage 4) de volgende minimum aantallen indien geen fouten worden verwacht en aangetroffen:

Populatie / aantal keer materialiteit	Steunen op IB – laag risico	Steunen op IB – normaal risico / Niet steunen IB- laag risico	Steunen op IB – significant risico / Niet steunen IB – normaal risico	Niet steunen op IB – significant risico
1	1	1	2	3
2	1	2	3	6
3	1	3	5	9
4	1	3	6	12
5	1	4	8	15
6	2	5	9	18
7	2	5	11	21
8	2	6	12	24
9	2	7	14	27
10	2	7	15	30
15	3	11	23	45
20	4	14	30	60
25	5	18	38	75
30	6	21	45	75
40	8	28	60	75
50	10	35	75	75
100	20	70	75	75

Indien fouten worden aangetroffen dienen deze in overeenstemming met COS 450 te worden geëvalueerd en aanvullende werkzaamheden te worden bepaald om voldoende zekerheid te verkrijgen over de betreffende populatie.

In geval van een steekproef op basis van bovenstaande tabel dient minimaal in het onderzoeksdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- * bepaling van de massa;
- * bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- * wijze van selectie van de posten;
- * een foutenevaluatie.

3.4.2.3 Minimale werkzaamheden

1 juli 2017

Algemene werkzaamheden onderwijsinstellingen

De instellingsaccountant stelt vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Aansluiting actuele foto op deelnemersadministratie	* het aantal vavo deelnemers per 1 oktober 2017 volgens de * actuele BRON-foto aansluit op de gegevens volgens de te onderzoeken deelnemersadministratie.
Aansluiting actuele foto op deelnemersadministratie	* Het aantal diploma's 2017 vavo volgens de actuele BRON-foto aansluit op de gegevens volgens de te onderzoeken deelnemersadministratie.
Aansluiting actuele foto op deelnemersadministratie	* Het aantal vakken 2017 vavo volgens de actuele BRON-foto aansluit op de gegevens volgens de te onderzoeken deelnemersadministratie.
Naleving van Koppelingswet	* de instelling een procedure heeft beschreven en hanteert voor de inschrijving van de deelnemers(beroepsonderwijs en vavo) die vallen onder de Koppelingswet (bij de inschrijving 18 jaar of ouder en niet over een Nederlandse Nationaliteit beschikken).
Naleving toelating entreeopleiding (artikel 8.1.1b lid 1 van de WEB)	* de instelling een procedure heeft beschreven en hanteert ten behoeve van de naleving van de toelating entreeopleidingen.
Systeem presentieregistratie voor o.a. de melding van langdurige afwezigheid in het kader van (artikel 8.1.7 van de WEB)	* de instelling een sluitend en controleerbaar systeem heeft voor de registratie van de presentie van elke BOL-, BBL- en vavo deelnemer; * de instelling voor deelnemers beroepsonderwijs en vavo die vallen onder de Wet studiefinanciering 2000 of de Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten, een procedure ten behoeve van de naleving van artikel 8.1.7 van de WEB heeft beschreven en hanteert.
Notitie Helderheid BVE 2004	* de door instelling verantwoorde informatie m.b.t. bekostigingsgegevens in het bestuursverslag (thema 5 uitval na 1 oktober en thema 6 omzwaai na 1 oktober) juist en volledig is.
Procedure onderwijsovereenkomsten	Dit item is alleen van toepassing als de onderwijsinstelling – door gebruik te maken van de in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' aangegeven procedure voor wijziging van het opleidingstraject – niet meer alle wijzigingen in de onderwijsovereenkomst door de deelnemer laat ondertekenen: * de door de instelling ingerichte procedure voor wijzigingen tijdens de opleiding aan de minimale eisen voldoet zoals die in paragraaf 1.4. van het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-00K-042017-1 zijn opgenomen.
Procedure praktijkovereenkomsten	Dit item is alleen van toepassing als de onderwijsinstelling -door gebruik te maken van de in het 'Servicedocument praktijkovereenkomst' aangegeven procedure voor wijzigingen tijdens de beroepspraktijkvorming- niet meer alle wijzigingen in de praktijkovereenkomst door de deelnemer laat ondertekenen: * de door de instelling ingerichte procedure voor wijzigingen tijdens de bpv aan de minimale eisen voldoet zoals die in paragraaf 1.5. van het 'Servicedocument praktijkovereenkomst' met kenmerk HBE-POK-042017-1 zijn opgenomen.

Deelnemers beroepsonderwijs per 1-10-2017

Van de ingeschreven deelnemers per 1 oktober 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Onderwijsovereenkomst (artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000)	* voor elke geselecteerde BOL-, BBL- en examendeelnemer een onderwijsovereenkomst aanwezig is; * de onderwijsovereenkomst voldoet aan alle eisen van artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000; * de onderwijsovereenkomst is ondertekend door of namens het bevoegd gezag en de deelnemer of de wettelijke vertegenwoordiger (bij een minderjarige deelnemer) * de volgende velden van de recordsoort inschrijving (ISG) en inschrijvingsperiode (ISP) in BRON juist zijn gevuld: * datum inschrijving (recordsoort ISG) * datum uitschrijving werkelijk (recordsoort ISG) * datum begin (recordsoort ISP) * opleidingcode (van het opleidingsdomein, kwalificatiedossier of de kwalificatie, waarvoor een deelnemer staat ingeschreven)(recordsoort ISP); * leertraject (recordsoort ISP) * niveau (recordsoort ISP); * indicatie bekostigbaar (recordsoort ISP)

Item	Te verrichten werkzaamheden
	<p>De gegevens in BRON zijn juist als ze overeenkomen met de gegevens op de onderwijsovereenkomst of met de gegevens op het laatste opleidingsblad bij een wijziging en gebruik van het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-00K-042017-1.</p> <p>* Dit item is alleen van toepassing bij een wijziging van het opleidingstraject en in het geval dat de instelling geen nieuwe onderwijsovereenkomst heeft opgesteld, maar gebruik heeft gemaakt van een nieuw opleidingsblad conform de procedure voor wijzigingen van het opleidingstraject zoals aangegeven in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-00K-042017-1:</p> <p>In de onderwijsovereenkomst is een procedure overeengekomen voor wijzigingen van het opleidingstraject, die voldoet aan de gestelde eisen in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst'.</p>
<p>Naleving van Koppelingswet (artikel 8.1.1, lid 1 onder c van de WEB).</p>	<p>* Indien de deelnemer als vreemdeling moet worden beschouwd ex artikel 8.1.1, lid 1 van de WEB:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • de deelnemer jonger is dan 18 jaar, of • rechtmatig verblijf houdt in Nederland op basis van de Vreemdelingenwet 2000 (naleving koppelingswet). <p>op basis van bij de instelling aanwezige kopieën van documenten;</p> <p>* bij nieuwe inschrijvingen van vreemdelingen</p> <p>* van 18 jaar en ouder een van de volgende gegevens beschikbaar is:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • een definitieve verblijfsvergunning, of • een bewijs van een aanvraag tot verblijfsvergunning cq machtiging tot voorlopig verblijf, of; • een bewijs van een verzoek tot verlenging van een verblijfsvergunning, of • een ontvangstbevestiging van de IND en tevens verzoek tot en betaling van de leges voor een verblijfsvergunning; <p>* dat aan de hand van bewijsstukken die bij de instelling aanwezig zijn duidelijk is dat de deelnemer behoort tot een van de groepen studerende, bedoeld in artikel 2.2, lid 1 van de Wet studiefinanciering 2000</p>
<p>Toetsing toelating entreeopleiding (artikel 8.1.1b lid 1 van de WEB)</p>	<p>* bij een nieuwe inschrijving entreeopleiding: de deelnemer voldoet niet aan de vooropleidingseisen van de basisberoepsopleiding.</p> <p>De accountant maakt hierbij gebruik van de door de instelling uitgevoerde en vastgelegde werkzaamheden. Onderdeel hiervan kan zijn het gebruik van gegevens uit het diplomaregister en BRON van DUO via de voorziening 'digitaal aanmelden MBO'. Indien het om een deelnemer gaat, die niet eerder aan bekostigd onderwijs in Nederland heeft deelgenomen, moet op andere wijze bij de instelling blijken dat de toelating is getoetst en in overeenstemming met de wet is.</p>
<p>Presentie van deelnemers (artikel 2.2.3 van het UWEB)</p>	<p>* de geselecteerde deelnemer op 1 oktober 2017 daadwerkelijk de opleiding volgt waarvoor hij is ingeschreven.</p>
<p>Melding van langdurige afwezigheid in het kader van (artikel 8.1.7 van de WEB)</p>	<p>* voor de geselecteerde deelnemers, indien noodzakelijk, meldingen zijn verricht aan DUO vestiging Groningen.</p>
<p>Toetsing maatwerktrajecten (notitie helderheid in het mbo)</p>	<p>in het geval een geselecteerde deelnemer aan een maatwerktraject deelneemt:</p> <p>* dat contractueel is vastgelegd wat de meerkosten van het maatwerktraject zijn ten opzichte van de kosten van een reguliere opleiding en de rijksbijdrage die voor deze opleiding wordt ontvangen.</p>
<p>Betaling van het Cursusgeld (artikel 11, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000 en artikel 6, lid 3 en lid 6 van de Les- en cursusgeldwet)</p>	<p>* van elke geselecteerde deelnemer van 18 jaar of ouder aan BBL het wettelijke cursusgeld is geïnd dan wel een betalingsregeling is vastgelegd. Bij betaling door derden een machtiging aanwezig is.</p>
<p>BPV bij BBL en entree BBL deelnemers (artikel 7.2.8 en 7.2.9 van de WEB en artikel 2.2.2 en 2.2.3 van het UWEB, brief d.d. 8 juni 2015 met kenmerk 765408, brief d.d. 18 augustus 2015 met kenmerk 795647)</p>	<p>Als de registratie in BRON niet juist is, moet de bekostiging van de deelnemer NIET op nee gezet worden, wel moeten de BPV gegevens in BRON gecorrigeerd worden.</p> <p>* Dit item is alleen van toepassing bij een minderjarige deelnemer indien geen handtekening van de ouder of de wettelijke vertegenwoordiger op de praktijkovereenkomst aanwezig is:</p> <p>In de getekende geldige onderwijsovereenkomst is overeengekomen dat de minderjarige deelnemer de praktijkovereenkomst zelfstandig ondertekent.</p> <p>* de volgende velden in BRON per BPV (recordsoort BPV) juist zijn gevuld:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • afsluitdatum • datum begin • datum einde werkelijk • opleidingcode (CREBOcode)
	<p>De gegevens in BRON zijn juist als ze overeenkomen met de gegevens op de afgesloten praktijkovereenkomst of met de gegevens op het laatste bpv-blad bij een wijziging en gebruik van het servicedocument praktijkovereenkomst 2017-2018</p>
	<p>° Dit item is alleen van toepassing bij een wijziging van de praktijkovereenkomst en in het geval dat de instelling geen nieuwe praktijkovereenkomst heeft gesloten, maar gebruik heeft gemaakt van een nieuw bpv-blad conform de procedure voor wijzigingen van de praktijkovereenkomst zoals aangegeven in het servicedocument praktijkovereenkomst 2017-2018:</p> <p>In de praktijkovereenkomst is een procedure overeengekomen voor wijzigingen die voldoet aan de gestelde eisen in het Servicedocument praktijkovereenkomst 2017-2018.</p>

Item	Te verrichten werkzaamheden
	<p>Door het opgaan van de kbb's in het SBB per 1 augustus 2015 is er sprake van een omzettingstabel van oude naar nieuwe codes. Deze informatie is van belang om de juistheid van de BPV gegevens in BRON vast te kunnen stellen. Hierbij de links naar de betreffende documenten en tabellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Creboomzettingstabel en converter: • https://www.s-bb.nl/onderwijs/kwalificeren-en-examineren/overzichten-rondom-kwalificeren-en-examineren/creboconverter • Omnummering leerbedrijven: https://stagedocenten.s-bb.nl/files/omnummertabel.csv • De toelichtende brochure: https://www.s-bb.nl/herziening-en-bpv

Uitzondering geldt voor de opleidingen verpleging en verzorging, waarbij de praktijkovereenkomst moet zijn afgesloten uiterlijk op 31 december 2017 en moet zijn ingegaan uiterlijk op 1 juni 2018. Deze uitzondering is alleen van toepassing voor BBL (niet entree) deelnemers.

Deelnemers beroepsonderwijs per 1-2-2018

Van de ingeschreven deelnemers per 1 februari 2018, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Onderwijsovereenkomst (artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000)	<p>* voor elke geselecteerde BOL-, BBL- en examendeelnemer een onderwijsovereenkomst aanwezig is;</p> <p>* de onderwijsovereenkomst voldoet aan alle eisen van artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000;</p> <p>* de onderwijsovereenkomst is ondertekend door of namens het bevoegd gezag en de deelnemer of de wettelijke vertegenwoordiger (bij een minderjarige deelnemer)</p> <p>* de volgende velden van de recordsoort inschrijving (ISG) en inschrijvingsperiode (ISP) in BRON juist gevuld zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> * datum inschrijving (recordsoort ISG) * datum uitschrijving werkelijk (recordsoort ISG) * datum begin (recordsoort ISP) * opleidingcode (van het opleidingsdomein, kwalificatiedossier of de kwalificatie, waarvoor een deelnemer staat ingeschreven)(recordsoort ISP); * leertraject (recordsoort ISP) * niveau (recordsoort ISP); * indicatie bekostigbaar (recordsoort ISP).
	<p>De gegevens in BRON zijn juist als ze overeenkomen met de gegevens op de onderwijsovereenkomst of met de gegevens op het laatste opleidingsblad bij een wijziging en gebruik van het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-OOK-042017-1:</p> <p>* Dit item is alleen van toepassing bij een wijziging van het opleidingstraject en in het geval dat de instelling geen nieuwe onderwijsovereenkomst heeft opgesteld, maar gebruik heeft gemaakt van een nieuw opleidingsblad conform de procedure voor wijzigingen van het opleidingstraject zoals aangegeven in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-OOK-042017-1:</p> <p>In de onderwijsovereenkomst is een procedure overeengekomen voor wijzigingen van het opleidingstraject, die voldoet aan de gestelde eisen in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst'.</p>
Presentie van deelnemers (artikel 2.2.3 van het UWEB)	* de geselecteerde deelnemer op 1 februari 2018 daadwerkelijk de opleiding volgt waarvoor hij is ingeschreven.
Toetsing maatwerktrajecten (notitie helderheid in het mbo)	<p>in het geval een geselecteerde deelnemer aan een maatwerktraject deelneemt:</p> <p>* dat contractueel is vastgelegd wat de meerkosten van het maatwerktraject zijn ten opzichte van de kosten van een reguliere opleiding en de rijksbijdrage die voor deze opleiding wordt ontvangen.</p>

Indien de geselecteerde deelnemer pas ná 1 oktober 2017 is ingeschreven of bij de telling 1 oktober 2017 niet mocht worden bekostigd, stelt de instellingsaccountant alsnog vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Naleving van Koppelingswet (artikel 8.1.1, lid 1 onder c van de WEB).	<p>* Indien de deelnemer als vreemdeling moet worden beschouwd ex artikel 8.1.1, lid 1 van de WEB:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de deelnemer jonger is dan 18 jaar, of • rechtmatig verblijf houdt in Nederland op basis van de Vreemdelingenwet 2000 (naleving koppelingswet).
	<p>op basis van bij de instelling aanwezige kopieën van documenten;</p> <p>* bij nieuwe inschrijvingen van vreemdelingen</p> <p>* van 18 jaar en ouder een van de volgende gegevens beschikbaar is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een definitieve verblijfsvergunning, of • een bewijs van een aanvraag tot verblijfsvergunning cq machtiging tot voorlopig verblijf, of-; • een bewijs van een verzoek tot verlenging van een verblijfsvergunning, of • een ontvangstbevestiging van de IND en tevens verzoek tot en betaling van de leges voor een verblijfsvergunning;

Item	Te verrichten werkzaamheden
Toetsing toelating entreeopleiding (artikel 8.1.1b lid 1 van de WEB)	<p>* dat aan de hand van bewijsstukken die bij de instelling aanwezig zijn duidelijk is dat de deelnemer behoort tot een van de groepen studerenden, bedoeld in artikel 2.2, lid 1 van de Wet studiefinanciering 2000.</p> <p>* bij een nieuwe inschrijving entreeopleiding: de deelnemer voldoet niet aan de vooropleidingseisen van de basisberoepsopleiding.</p> <p>De accountant maakt hierbij gebruik van de door de instelling uitgevoerde en vastgelegde werkzaamheden. Onderdeel hiervan kan zijn het gebruik van gegevens uit het diplomaregister en BRON van DUO via de voorziening 'digitaal aanmelden MBO'. Indien het om een deelnemer gaat, die niet eerder aan bekostigd onderwijs in Nederland heeft deelgenomen, moet op andere wijze bij de instelling blijken dat de toelating is getoetst en in overeenstemming met de wet is.</p>
Melding van langdurige afwezigheid in het kader van (artikel 8.1.7 van de WEB)	* voor de geselecteerde deelnemers, indien noodzakelijk, meldingen zijn verricht aan DUO vestiging Groningen.
Betaling van het Cursusgeld (artikel 11, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000 en artikel 6, lid 3 en lid 6 van de Les- en cursusgeldwet)	* van elke geselecteerde deelnemer van 18 jaar of ouder aan BBL het wettelijke cursusgeld is geïnd dan wel een betalingsregeling is vastgelegd. Bij betaling door derden, een machtiging aanwezig is.

Afgegeven diploma's beroepsonderwijs in 2017

Van de afgegeven diploma's in 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Tijdvak en examencommissie (artikel 7.4.6 van de WEB)	<p>* het diploma door een examencommissie is afgegeven;</p> <p>* het veld datum resultaat (datum behalen diploma)(recordsoort DIP) overeenkomt met de datum zoals vastgesteld door de examencommissie;</p> <p>* het veld opleidingcode (recordsoort DIP) juist is ingevuld en overeenkomt met het diploma, zoals die door de examencommissie is vastgesteld</p> <p>* indicatie bekostigbaar juist is.</p>

Deelnemers vavo per 1-10-2017

Van de ingeschreven vavo deelnemers per 1 oktober 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Onderwijsovereenkomst (artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000)	<p>* voor elke geselecteerde vavo deelnemer een onderwijsovereenkomst aanwezig is;</p> <p>* de onderwijsovereenkomst voldoet aan alle eisen van artikel 8.1.3 van de WEB en artikel 2, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000;</p> <p>* de gegevens op de onderwijsovereenkomst overeenkomen met de gegevens in BRON.</p> <p>Voor het onderzoek van de instellingsaccountant zijn de volgende gegevens van belang:</p> <ul style="list-style-type: none"> * de NAW- gegevens van de deelnemer; * de naam van de opleiding uit de opleidingentabel volwasseneneducatie; * de code van de opleiding; * de startdatum van de opleiding; * geplande datum uitschrijving, of werkelijke datum uitschrijving; * de ondertekening door of namens het bevoegd gezag en de deelnemer.
	<p>* Dit item is alleen van toepassing bij een wijziging van het opleidingstraject en in het geval dat de instelling geen nieuwe onderwijsovereenkomst heeft opgesteld, maar gebruik heeft gemaakt van een nieuw opleidingsblad conform de procedure voor wijzigingen van het opleidingstraject zoals aangegeven in het 'Servicedocument onderwijsovereenkomst' met kenmerk HBE-00K-042017-1:</p> <p>* In de onderwijsovereenkomst is een procedure overeenkomen voor wijzigingen van het opleidingstraject, die voldoet aan de gestelde eisen in het 'Servicedocument onderwijs-overeenkomst' en</p> <p>* De gegevens op het laatste opleidingsblad komen overeen met de inschrijving in BRON.</p>
Naleving van Koppelingswet (artikel 8.1.1, lid 1 onder c van de WEB).	<p>* bij nieuwe inschrijvingen van vreemdelingen 18 jaar en ouder een van de volgende gegevens beschikbaar is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een definitieve verblijfsvergunning, of • een bewijs van een aanvraag tot verblijfsvergunning cq machtiging tot voorlopig verblijf, of; • een bewijs van een verzoek tot verlenging van een verblijfsvergunning, of • een ontvangstbevestiging van de IND en tevens verzoek tot en betaling van de leges voor een verblijfsvergunning;
Presentie van deelnemers (artikel 2a.2.1 van het UWEB)	<p>* dat aan de hand van bewijsstukken die bij de instelling aanwezig zijn duidelijk is dat de vavo deelnemer behoort tot een van de groepen studerenden, bedoeld in artikel 2.2, lid 1 van de Wet studiefinanciering 2000.</p> <p>* de geselecteerde vavo deelnemer op 1 oktober 2017 daadwerkelijk de opleiding volgt waarvoor hij is ingeschreven.</p>

Item	Te verrichten werkzaamheden
Betaling van het Cursusgeld (artikel 11, lid 1 van het Uitvoeringsbesluit LCW 2000 en artikel 6, lid 3 en lid 6 van de Les- en cursusgeldwet)	* van elke geselecteerde vavo deelnemer van 18 jaar of ouder het wettelijke cursusgeld is geïnd dan wel een betalingsregeling is vastgelegd. Bij betaling door derden een machtiging aanwezig is.

Afgegeven diploma's vavo in 2017

Van de afgegeven diploma's in 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Inschrijvingseis (artikel 8.1.1, lid 1 van de WEB en artikel 2.2a.2. lid 6 van de WEB)	* de geselecteerde gediplomeerde vavo deelnemer tijdens het examen is ingeschreven bij de instelling op basis van een onderwijsovereenkomst.
Tijdvak en examencommissie (artikel 7.4.6 van de WEB en artikel 1 van het Eindexamenbesluit VO)	* het diploma in 2017 is afgegeven; * het diploma door een examencommissie is afgegeven.

Afgesloten (deel) eindexamenvakken met eindcijfer 6 of hoger, dan wel 'voldoende' of 'goed' vavo in 2017

Van de vakken, waarin de deelnemer met goed gevolg examen heeft afgelegd in 2017, stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Inschrijvingseis (artikel 8.1.1, lid 1 van de WEB en artikel 2.2a.2. lid 6 van de WEB)	* de geselecteerde vavo deelnemer tijdens het examen is ingeschreven bij de instelling op basis van een onderwijsovereenkomst.
Tijdvak en examencommissie (artikel 7.4.6 van de WEB en artikel 1 van het Eindexamenbesluit VO, artikel 2a.2.1 van het UWEB)	* het certificaat of de cijferlijst in 2017 zijn afgegeven; * het certificaat of de cijferlijst door een examencommissie zijn afgegeven; * het vak is afgesloten met een eindcijfer 6 of hoger, dan wel 'voldoende' of 'goed'.

Aanvullende werkzaamheden onderwijsovereenkomsten, derdenmachtigingen en BPV-overeenkomsten.

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft eerder geoordeeld dat indien uit gegevens blijkt dat sprake is van overeenstemming gericht op het volgen van onderwijs of beroepspraktijkvorming (BPV) en daadwerkelijk het onderwijs of de BPV is genoten, bij het niet aanwezig zijn van een schriftelijke overeenkomst of het ontbreken van een handtekening daarop sprake is van het niet-naleven van de vormvoorschriften. Bij het niet-naleven van vormvoorschriften wordt de terugvordering van het **volledige bedrag** aan teveel betaalde bekostiging niet redelijk geacht. In dat kader is het niet passend om aan de instellingsaccountant te vragen een bekostigde inschrijving of diploma bij het niet tijdig aanwezig zijn van een ondertekende onderwijsovereenkomst, regeling met betrekking tot de betaling van het cursusgeld/derdenmachtiging en/of een BPV-overeenkomst per definitie als niet rechtmatig voor de bekostiging aan te laten merken. Daarom wordt in deze paragraaf aangegeven hoe de instellingsaccountant in een dergelijk geval moet handelen. In deze gevallen wordt gebruik gemaakt van een kwalitatieve tolerantie. **Hiermee wordt bedoeld dat de instellingsaccountant bij het constateren van gebreken de procedures m.b.t. de tijdige en juiste totstandkoming van de onderwijsovereenkomsten, derdenmachtigingen en BPV-overeenkomsten bij de instelling beoordeelt en indien de procedure niet op orde is hierover in de vorm van een uitzonderingsrapportage aan DUO rapporteert.** (zie bijlage 3 voor een verduidelijking). Voor indiening van deze uitzonderingsrapportage bij DUO en het aanbiedingsformulier wordt verwezen naar paragraaf 3.1.

Daarnaast treedt de instellingsaccountant in overleg met het bevoegd gezag van de onderwijsinstelling over de benodigde aanpassingen in de procedures met het doel de onvolkomenheden daarin op te heffen.

De uitzonderingsrapportage is van belang, omdat een instelling alle wettelijke voorschriften moet naleven (artikel 1.1.3 van de WEB). Indien uit uitzonderingsrapportages herhaaldelijk blijkt dat een instelling niet aan de wettelijke eisen voldoet dan kan opschorting van de rijksbijdrage plaatsvinden tot het moment waarop alsnog aan de wettelijke eisen wordt voldaan of kan de rijksbijdrage geheel of gedeeltelijk worden ingehouden.

Indien een tijdig ondertekende onderwijsovereenkomst, regeling met betrekking tot de betaling van het cursusgeld/derdenmachtiging of BPV-overeenkomst ontbreekt, dan hoeft de bekostigde inschrijving of het bekostigde diploma niet per definitie fout gerekend te worden. Hieronder wordt per gebrek aangegeven wat van de instellingsaccountant in zo'n geval wordt gevraagd. Deze tekstpassage is ook

van toepassing op de bekostigde inschrijvingen, diploma's en (deel)eindexamenvakken met een 6 of hoger in het VAVO en diploma's in het beroepsonderwijs.

Niet tijdig ondertekende onderwijsovereenkomst

Indien de accountant niet met zekerheid kan vaststellen dat de onderwijsovereenkomst van een op 1 oktober en/of 1 februari voor bekostiging in aanmerking gebrachte deelnemer op de betreffende datum is gesloten en ondertekend, **dan hoeft de bekostigde deelnemer niet als fout aangemerkt te worden als de instellingsaccountant heeft vastgesteld dat de betreffende deelnemer wel aan de overige bekostigingsvereisten voldoet. Er moet met name zekerheid zijn dat de betreffende deelnemer op de teldatum daadwerkelijk onderwijs volgde aan de instelling.**

Niet tijdig ondertekende derdenmachtiging

Indien op 1 oktober of op 1 februari geen regeling met betrekking tot de betaling van het cursusgeld/derdenmachtiging aanwezig is, terwijl dit wel vereist is, **dan hoeft de bekostigde deelnemer niet als fout aangemerkt te worden als de instellingsaccountant heeft vastgesteld dat de betreffende deelnemer wel aan de overige bekostigingsvereisten voldoet. Er moet met name zekerheid zijn dat het wettelijk cursusgeld niet door de instelling is betaald en de betreffende deelnemer op de teldatum daadwerkelijk onderwijs volgde aan de instelling.**

Niet tijdig ondertekende BPV-overeenkomst

Indien voor een bekostigde BBL-deelnemer geen tijdig ondertekende BPV-overeenkomst aanwezig is, **dan hoeft de bekostigde deelnemer niet als fout aangemerkt te worden als de instellingsaccountant op andere wijze heeft vastgesteld dat de betreffende deelnemer wel daadwerkelijk deelneemt aan de BPV en aan de overige bekostigingsvereisten voldoet.**

Werkzaamheden in verband met de te bepalen controlegetallen beroepsonderwijs

Bij het accountantsonderzoek wordt vastgesteld dat de inhoud van de actuele OBO voldoet aan de eisen. Hierin moeten eventuele mutaties naar aanleiding van het accountantsonderzoek door de MBO-instelling via de reguliere weg aan DUO worden geleverd. Na verwerking en terugmelding door DUO moet de instelling een actuele OBO opvragen. Deze wordt dan geleverd met een lijst met verschillen tussen de nieuwe en vorige OBO. **De instellingsaccountant stelt vast dat de mutaties juist en volledig zijn doorgevoerd.**

De instellingsaccountant stelt een assurance-rapport op bij deze actuele OBO.

In het Programma van Eisen MBO-instellingen MBO (PvE) van BRON is beschreven hoe de controlegetallen worden bepaald.

Afronding van het onderzoek vavo

Het wordt aan de instellingsaccountant overgelaten in welke mate de mutaties worden onderzocht. Hij zal hierbij de normen die voor zijn werk bestaan, dienen te volgen. Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat hij, als het aantal mutaties in de honderden loopt, deze niet allemaal onderzoekt, maar steekproefsgewijs. Hij dient zelf te bepalen hoe groot die moet zijn, rekening houdend met de tolerantie van 2% per soort gegeven.

De instellingsaccountant stelt de juiste en volledige verwerking vast van de mutaties, die hij zelf heeft opgedragen. Daarnaast stelt de instellingsaccountant de juistheid van het controlegetal vast. Het controlegetal VAVO is op te vatten als een soort waarmerk van het bestand met inschrijving- en examengegevens. Het wordt berekend door het totaliseren van *alle* inschrijving- en examengegevens VAVO die in de BRON-foto aanwezig zijn.

De berekening van het controlegetal is beschreven in het programma van eisen (PVE), deze is te vinden op de website van DUO.

3.4.3 Assurance-rapport

- Algemeen
- Goedkeurend assurance-rapport MBO

Algemeen

1 juli 2017

Als de instellingsaccountant op grond van zijn bevindingen een ander dan een goedkeurend

assurance-rapport afgeeft, moet hij een afwijkende tekst hanteren. Zie hiervoor Standaard 3000A vanaf paragraaf 51 van de 'Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS)' van de NBA.

Goedkeurend assurance-rapport MBO

1 december 2017

Voorgescreven tekst voor het goedkeurende assurance-rapport over de juistheid van het OBO voor BO en de bekostigingsgegevens VO en VAVO van ROC's, AOC's, Vakinstellingen en de instituten voor doven.

Het is toegestaan om per deelsector een assurance-rapport in te dienen. Deze deelsectoren zijn:

- BO
- VAVO
- AOC-BO
- AOC-VO

In geval van een assurance-rapport per deelsector kan de onderstaande tekst hierop worden aangepast door de overige sectoren uit de tekst te laten.

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de opgave(n) van gegevens

Aan: Opdrachtgever (indien van toepassing raad van toezicht noemen)

Ons oordeel

Wij hebben opgave(n) van de gegevens beroepsonderwijs (inschrijvingen en diploma's) en de gegevens vavo (inschrijvingen, diploma's en (deel)eindexamenvakken)* van ... (naam mbo-instelling) met brinnummer ... te ... (zetel), op juistheid onderzocht.

Naar ons oordeel is (zijn) het OBO (bo) en/of de BRON foto (vavo*) en bij AOC's: voor vo) van ... (naam mbo-instelling) met brinnummer ..., in alle van materieel belang zijnde aspecten, juist opgesteld in overeenstemming met het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

De opgave beroepsonderwijs sluit met de controlegetallen:

	Controlegetal
Totaal aantal deelnames	
Totaal aantal diploma's	
Totaal opleidingcodes	
Totaal indicatie bekostigbaar 'J'	
Controletotaal	

aan bij de actuele OBO (datum uit de bestandsnaam OBO) van DUO en betreft de inschrijvingen en diploma's die op de datum van het assurance-rapport zijn opgenomen in BRON.

(bij AOC's voor het VO: De opgave VO sluit aan bij de actuele BRON-foto (nummer...) met controlegetal ... van DUO en betreft het aantal ingeschreven leerlingen op 1 oktober 2017).

De opgave vavo*) sluit aan bij de actuele BRON-foto (nummer...) met controlegetal ... van DUO en betreft de deelnemersgegevens op de peildatum 1 oktober 2017 evenals de diploma- en certificaatgegevens over het kalenderjaar 2017.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Deze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de opgave(n) geen afwijkingen van materieel belang bevat. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n)'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam mbo-instelling) met brinnummer ... zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Beperking in gebruik en verspreidingskring

De opgave(n) van de gegevens zijn opgesteld voor de Minister van OCW. Hierdoor is(zijn) de opgave(n) van de gegevens mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons assurance-rapport is derhalve uitsluitend bestemd voor ... (naam mbo-instelling) en de Minister van OCW en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de opgave(n)

Het bestuur van de instelling is verantwoordelijk voor het opstellen van de opgave(n) in overeenstemming met de wet educatie en beroepsonderwijs en de vereisten zoals opgenomen in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de opgave mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van rechtmatige verwerving van de middelen op grond van de wet educatie en beroepsonderwijs.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n)

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze assurance-opdracht is uitgevoerd met een redelijke mate van zekerheid, dit betekent een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze assurance-opdracht niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze opgave(n) nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze assurance-werkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe.

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- het verkrijgen van kennis omtrent de totstandkoming van de opgave(n) van de gegevens waaronder het verkrijgen van kennis omtrent de interne beheersing;
- het op basis van deze kennis inschatten van de risico's dat de opgave(n) van de gegevens onjuistheden van materieel belang bevat;
- het reageren op de ingeschatte risico's, waaronder het ontwikkelen van een algehele aanpak, en het bepalen van de aard, de tijdsfasering en de omvang van assurance-werkzaamheden, waarbij minimaal de in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 opgenomen werkzaamheden zijn uitgevoerd;
- het evalueren van de toereikendheid van de assurance-informatie.

Plaats, datum

Naam accountantsorganisatie

Naam accountant

*) *Alleen van toepassing in geval van vavo bekostiging.*

3.5 Onderzoeksprocedure basisregisteronderwijs sector HO

3.5.1 Algemeen

1 juli 2017

Het accountantsprotocol voor de sector HO wordt conform artikel 2.10a van de WHW en krachtens artikel 4.4 van het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 vastgesteld bij ministeriële regeling. Het accountant-sprotocol bevat de vertaalslag van de voorwaarden uit de wet- en regelgeving naar de minimale onderzoekswerkzaamheden die ten grondslag liggen aan het afgeven van het assurance-rapport (voorheen accountantsverklaring), zoals genoemd in artikel 4.4, lid 1 van het UWHW 2008 bij de gegevens in BRONHO, die nodig zijn voor uitvoering van de WHW, de WSF 2000, het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 en de Regeling financiën hoger onderwijs. Voor de tekst van het assurance-rapport is een format opgenomen dat door de instellingsaccountant moet worden gebruikt. Het onderzoek van de accountant heeft betrekking op de gegevens die nodig zijn voor de berekening van de rijksbijdrage conform het Uitvoeringsbesluit WHW 2008, daarnaast worden gegevens in het onderzoek betrokken, die ook voor andere beleidsdoeleinden worden gebruikt.

Het onderdeel onderzoek basisregisteronderwijs sector HO is van toepassing op de in artikel 1.8 van de WHW genoemde bekostigde instellingen, waaronder begrepen de conform het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 bekostigde Transnationale Universiteit Limburg.

De voor het onderzoek basisregisteronderwijs relevante wet- en regelgeving bestaat uit:

- de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW);
- de Wet Studiefinanciering 2000 (WSF 2000);
- de Vreemdelingenwet 2000;
- het Uitvoeringsbesluit WHW 2008 (UWHW 2008);
- de Regeling financiën hoger onderwijs;
- de notities Helderheid HO (2003 en 2004);
- de Regeling aanmelding en toelating hoger onderwijs;
- het Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs;
- het Verdrag inzake de Transnationale Universiteit Limburg.

De wet- en regelgeving is ook terug te vinden op <https://www.overheid.nl/>

De te onderzoeken gegevens worden ontleend aan het Basisregister Onderwijs (BRON) dat wordt beheerd door DUO. De procedures ten aanzien van de levering en registratie van de gegevens in, en de uitwisseling van informatie hierover met DUO zijn beschreven in het 'Programma van Eisen HO-instellingen' (het is mogelijk dat er na de publicatie van het OAP nog een aanpassing komt van het PvE, waardoor de link niet meer werkt); deze is te vinden op de website van DUO.

De gegevens uit BRON van DUO die benodigd zijn voor het onderzoek basisregisteronderwijs worden door DUO geleverd in de vorm van een Overzicht Basisregisteronderwijs Onderzoek (OBO). Deze wordt gemaakt op aanvraag (op de beveiligde site van DUO) van de instelling. Daags na de aanvraag wordt de OBO klaargezet op de beveiligde site van DUO. De instelling krijgt hiervan een bericht. Indien de instellingsaccountant constateert dat er mutaties moeten worden uitgevoerd op de gegevens in BRON, dan moet de instelling deze via de reguliere weg aanleveren aan DUO.

Na het doorvoeren van alle gevraagde mutaties moet de instelling opnieuw een OBO opvragen. Deze wordt dan geleverd met een lijst met verschillen tussen de nieuwe en vorige OBO. De instellingsaccountant stelt vast dat de mutaties juist en volledig zijn doorgevoerd en keurt de nieuwe OBO goed. De goedkeuring wordt geleverd in de vorm van een assurance-rapport bij een OBO. Het assurance-rapport vermeldt welke OBO (van welke datum) is gebruikt.

Peilperiode

Het onderzoek naar het basisregisteronderwijs voor HO wordt uitgevoerd over de volgende peilperiode: 2 oktober 2016 tot en met 1 oktober 2017.

3.5.2 Onderzoek basisregisteronderwijs

3.5.2.1 Object van onderzoek

1 juli 2016

De gegevens inzake inschrijvingen en graadverleningen bepalen in belangrijke mate de hoogte van de rijksbijdrage en zijn daarnaast van belang voor de uitvoering van de WHW, de WSF 2000 en de Regeling financiën hoger onderwijs. Het is daarom van groot belang dat de instellingsaccountant primair de juistheid van deze gegevens vaststelt. Deze gegevens worden voor een belangrijk deel ontleend aan BRON; daarnaast wordt een aantal gegevens afzonderlijk door instellingen voor hoger onderwijs opgegeven. De instellingsaccountant geeft een assurance-rapport af over de registraties in BRON (zoals opgenomen in het OBO) en de afzonderlijke opgaven door de instellingen.

De instellingsaccountant richt het onderzoek zodanig in dat onjuistheden groter dan 2% (per soort gegevens) worden ontdekt. Uiteraard moeten alle geconstateerde fouten, ongeacht het materiële belang, worden gecorrigeerd.

De voor het onderzoek relevante soorten gegevens voor instellingen voor hoger onderwijs betreffen:

- het aantal inschrijvingen als student in de peilperiode;
- het aantal studenten dat een graad (Bachelor, Master of Associate Degree) heeft gehaald in de peilperiode;
- het aantal studenten dat het examen behorend bij een ongedeelde opleiding of een voortgezette opleiding met succes heeft afgerond in de peilperiode;
- het aantal proefschriften leidend tot een promotie in het kalenderjaar 2017 en/of het aantal ontwerpcertificaten dat is uitgereikt in het kalenderjaar 2017.

Gelet op deze gegevens, vormt het object van onderzoek van de instellingsaccountant:

- de gegevens over de deelname aan het hoger onderwijs zoals die zijn verstrekt door instellingen voor registratie in BRON dat wordt beheerd door DUO en zijn opgenomen in het OBO;
- de afzonderlijke opgaven van inschrijvingen en behaalde graden in de peilperiode aan de Transnationale Universiteit Limburg (gelieerd aan de Universiteit Maastricht);
- de afzonderlijke opgave van het aantal proefschriften leidend tot een promotie en ontwerperscertificaten door instellingen voor wetenschappelijk onderwijs (deze gegevens zijn niet opgenomen in BRON):
  - het aantal proefschriften leidend tot een promotie in het kalenderjaar 2017;
  - het aantal ontwerperscertificaten dat is uitgereikt in het kalenderjaar 2017;

Voor zijn onderzoek maakt de instellingsaccountant gebruik van de volgende informatie:

- de studentenadministratie van de te onderzoeken instelling;
- de in BRON geregistreerde studentgegevens;
- het promotieregister dat volgens de WHW bij een instelling voor hoger onderwijs aanwezig moet zijn;
- de afzonderlijke opgaven van het aantal proefschriften en/of ontwerperscertificaten van instellingen voor wetenschappelijk onderwijs;
- voor de Transnationale Universiteit Limburg: de afzonderlijke opgaven van de hiervoor van deze instelling genoemde gegevens;
- het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO).

Voor de betekenis van de door DUO uitgevoerde controles en eventuele signalen bij de verwerking van de studentgegevens in BRON wordt verwezen naar het Programma van Eisen Instellingen HO (beschikbaar via de site van DUO).

Indien Studielink een verklaring kan overleggen waaruit blijkt dat de maatregelen en procedures ter waarborging van de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking door of namens de Stichting Studielink voldoen aan de gestelde normen kan de instellingsaccountant, indien en voor zover aanmeld-, inschrijf- en betalingsgegevens via Studielink worden verstrekt aan de instelling, bij de beoordeling van de juistheid van de gegevens uitgaan van een correcte werking en aflevering van de gegevens door Studielink. Indien de bedoelde verklaring niet aanwezig is kan de instellingsaccountant volstaan met een disclaimer in het assurance-rapport. In de foto van Studielink is het zichtbaar als de centrale verificatie van DUO is geleverd aan de instelling.

3.5.2.2 Omvang werkzaamheden van de instellingsaccountant

1 juli 2017

Risicoanalyse

De instellingsaccountant voert een risicoanalyse uit en legt zijn bevindingen en conclusie hierover vast in zijn dossier. Hierin wordt aandacht besteed aan alle toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.5.2.3 minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor inschrijvingen, graden, proefschriften en ontwerperscertificaten) en moet per toetsingspunt duidelijk zijn of er al dan niet sprake is van een significant risico.

De instellingsaccountant betreft in deze risicoanalyse onder andere de Standaard 240 en de notitie 'Helderheid in de bekostiging van het hoger onderwijs'.

De werkzaamheden verricht door een interne controle afdeling van de instelling kunnen niet de door de instellingsaccountant te verrichten werkzaamheden vervangen. De werkzaamheden van de interne controle afdeling maken onderdeel uit van de interne beheersingsstructuur van het onderzoeksobject.

Bepaling wel/niet afzonderlijke onderzoekpopulaties

De instellingsaccountant definieert indien mogelijk op grond van zijn risicoanalyse afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen de relevante soorten gegevens, zoals genoemd in paragraaf 3.5.2.1. Dit betekent dat delen van een populatie op grond van de risicoanalyse van de instellingsaccountant ofwel systeemgericht (steunen op IB) ofwel gegevensgericht onderzocht kunnen worden. Dit kan per toetsingspunt verschillend zijn.

Toetsingspunten, die centraal geverifieerd zijn door DUO kunnen buiten beschouwing blijven.

Steunen op IB (indien van toepassing per onderzoekpopulatie)

Indien de instellingsaccountant voornemens is te steunen op de effectieve werking van specifieke IB, dan dient hij deze interne beheersingsmaatregelen op werking te toetsen. Onder toepassing van de controlestandaarden (waaronder standaard 315 en 330) is het toegestaan dit roulerend te doen (eens in de 3 controles). Interne beheersingsmaatregelen voor een risico dat significant is dienen in de lopende controleperiode getoetst te worden.

Om vast te stellen of de instellingsaccountant kan steunen op de aanwezige IB dient hij werkzaamheden uit te voeren gericht op de opzet, het bestaan en de effectieve werking van de interne beheersingsmaatregelen. De omvang van deze toetsing is afhankelijk van de frequentie van de betreffende maatregel en kan dan ook per maatregel verschillend zijn. **De accountant voert per interne beheersingsmaatregel minimaal de volgende omvang procedure testen uit:**

Frequentie	Omvang procedure testen
Meerdere malen per dag	25
Dagelijks	15
Wekelijks	10
Maandelijks	3
Elk kwartaal	2
Jaarlijks	1

Uit de vastlegging van deze werkzaamheden moet blijken welke relevante risico's en toetsingspunten (zoals benoemd in paragraaf 3.5.2.3 minimale werkzaamheden onder de werkzaamheden voor inschrijvingen, graden, proefschriften en ontwerperscertificaten) door de betreffende IB maatregel zijn afgedekt.

Indien bij het onderzoek gesteund wordt op geautomatiseerde gegevensverwerking, dan dient de betrouwbaarheid hiervan vastgesteld te worden. Indien vastgesteld kan worden dat er gedurende de onderzoeksperiode geen wijzigingen zijn geweest in die geautomatiseerde gegevensverwerking met een mogelijke impact op de te onderzoeken toetsingspunten (dit moet uit het onderzoekdossier van de accountant blijken) dan kan volstaan worden met 1 (lijncontrole) test.

Indien één interne beheersingsmaatregel op dezelfde wijze van toepassing is op meerdere relevante soorten gegevens dan wordt bedoeld dat voor de toetsing van die betreffende maatregel volstaan kan worden met het minimum aantal testen uit de tabel. Hierbij dienen deze testen wel dusdanig gespreid te worden dat de relevante soorten gegevens in voldoende mate in de toetsing worden meegenomen.

Indien de instellingsaccountant naar aanleiding van de risicoanalyse en de uitgevoerde werkzaamheden met betrekking tot de werking van de IB tot de conclusie komt dat hij kan steunen op de goede werking van de IB, dient in het onderzoekdossier vast te liggen op grond waarvan de instellingsaccountant tot deze conclusie komt.

Gegevensgerichte werkzaamheden

Ongeacht de inschatting van risico's op een afwijking van materieel belang dient de instellingsaccountant gegevensgerichte controles op te zetten en uit te voeren voor alle soorten relevante gegevens zoals genoemd in paragraaf 3.5.2.1.

Tot de gegevensgerichte werkzaamheden worden **NIET** de bij de toetsing van de werking van de IB uitgevoerde werkzaamheden gerekend.

A. Situatie waarin geen afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Indien de instellingsaccountant op grond van zijn verrichte werkzaamheden tot de conclusie komt dat

hij kan steunen op de aanwezige IB, kan de instellingsaccountant zijn gegevensgerichte werkzaamheden (per soort gegevens) beperken tot:

Aantal records	Omvang gegevensgerichte werkzaamheden
< 101	5 deelwaarnemingen
>100 en < 501	10 deelwaarnemingen
>500 en < 1001	15 deelwaarnemingen
>1000 en < 5001	20 deelwaarnemingen
> 5000	25 deelwaarnemingen

Bij de verdeling van het aantal uit de tabel houdt de accountant rekening met zijn risico inschatting. Het ligt voor de hand de werkzaamheden te richten op meer risicovolle records. Per gekozen record dienen alle toetsingspunten geraakt te worden.

Als bij de beperkte gegevensgerichte werkzaamheden fouten door de instellingsaccountant worden geconstateerd, wordt het onderzoek uitgebreid naar een onderzoek met een omvang op grond waarvan een uitspraak over de gehele massa kan worden gedaan (statistisch bepaalde steekproef omvang).

Indien de uitkomst van de risicoanalyse aangeeft dat de instellingsaccountant NIET kan steunen op de aanwezige IB of in het geval de instellingsaccountant kiest voor een gegevensgerichte onderzoekaanpak, wordt gebruik gemaakt van een statistisch bepaalde steekproef omvang.

In geval van een statistische steekproef dient minimaal in het onderzoekdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- * bepaling van de massa;
- * bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- * wijze van selectie van de posten;
- * een foutenevaluatie.

B. Situatie waarin afzonderlijke onderzoekpopulaties binnen relevante soorten gegevens zijn gedefinieerd.

Bij de bepaling van de omvang van de gegevensgerichte werkzaamheden per gedefinieerde onderzoekpopulatie hanteert de accountant op basis van COS 530 (bijlage 4) de volgende minimum aantallen indien geen fouten worden verwacht en aangetroffen:

Populatie / aantal keer materialiteit	Steunen op IB – laag risico	Steunen op IB – normaal risico / Niet steunen IB – laag risico	Steunen op IB – significant risico / Niet steunen IB – normaal risico	Niet steunen op IB – significant risico
1	1	1	2	3
2	1	2	3	6
3	1	3	5	9
4	1	3	6	12
5	1	4	8	15
6	2	5	9	18
7	2	5	11	21
8	2	6	12	24
9	2	7	14	27
10	2	7	15	30
15	3	11	23	45
20	4	14	30	60
25	5	18	38	75
30	6	21	45	75
40	8	28	60	75
50	10	35	75	75
100	20	70	75	75

Indien fouten worden aangetroffen dienen deze in overeenstemming met COS 450 te worden geëvalueerd en aanvullende werkzaamheden te worden bepaald om voldoende zekerheid te verkrijgen over de betreffende populatie.

In geval van een steekproef op basis van bovenstaande tabel dient minimaal in het onderzoekdossier van de instellingsaccountant aanwezig te zijn:

- bepaling van de massa;
- bepaling van de steekproefomvang, waaronder een inschatting van de verwachte fout en een onderbouwing van deze inschatting;
- wijze van selectie van de posten;
- een foutenevaluatie.

3.5.2.3 Minimale werkzaamheden

1 juli 2017

Algemene werkzaamheden

De instellingsaccountant stelt vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Aansluiting van de afzonderlijke opgave van bekostigings-gegevens op de administratie van de instelling	* de opgaven van het aantal proefschriften leidend tot een promotie en het aantal ontwerperscertificaten aansluiten op het register dat hiervan wordt aangehouden door de instelling; * de overige afzonderlijke opgegeven bekostigingsgegevens aansluiten op de gegevens uit de administratie van de betreffende instelling.
Verificatie nationaliteitsgegevens	* de instelling een procedure heeft ingericht voor de verificatie van nationaliteitsgegevens voor zover deze gegevens niet zijn opgenomen in een basisregistratie personen (BRP) volgens de Wet Basisregistratie personen.
Naleving van Koppelingswet	* de instelling een procedure heeft beschreven en hanteert voor de inschrijving van studenten die vallen onder de Koppelingswet (bij de inschrijving 18 jaar of ouder en niet over een Nederlandse Nationaliteit beschikken).
Notitie Helderheid HO	* de door instelling m.b.t. bekostigingsgegevens in het bestuursverslag verantwoorde informatie (thema 8 maatwerktrajecten, het aantal studenten dat hieraan deelneemt) juist en volledig is.
Afzonderlijke opgave van promoties WO (WHW artikel 7.18 en UWHW 2008 artikel 4.21)	* het aantal proefschriften dat in 2017 heeft geleid tot een promotie, onder verantwoordelijkheid van de instelling, overeenkomt met het aantal proefschriften dat is opgenomen in het promotieregister van de betreffende instelling wegens een in 2017 met goed gevolg verdedigd proefschrift. * het aantal proefschriften dat in 2017 heeft geleid tot een promotie, gezamenlijk verleend met Nederlandse instellingen, overeenkomt met het aantal proefschriften dat is opgenomen in het promotieregister van de betreffende instelling wegens een in 2017 met goed gevolg verdedigd proefschrift. * het aantal proefschriften dat in 2017 heeft geleid tot een promotie, gezamenlijk verleend met buitenlandse instellingen, ten overstaan van het college voor promoties of de commissie bedoeld in artikel 7.18, vierde lid, van de wet, overeenkomt met het aantal proefschriften dat is opgenomen in het promotieregister van de betreffende instelling wegens een in 2017 met goed gevolg verdedigd proefschrift.
Afzonderlijke opgave ontwerperscertificaten WO	* het aantal in 2017 uitgereikte ontwerperscertificaten overeenkomt met het aantal getuigschriften wegens het met goed gevolg afronden van onderwijs als bedoeld in bijlage 7 bij het UWHW 2008.

Beoordeling van inschrijvingen in de peilperiode (HO)

Voor wat betreft inschrijvingen gedurende de peilperiode (HO) stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Toetsing gegevens vooropleiding (hoofdstuk 7, titel 2 van de WHW)	* bij een nieuwe inschrijving bacheloropleiding: de student voldoet aan de vooropleidingseisen ex hoofdstuk 7, titel 2, paragraaf 1 van de WHW op basis van digitale verificatie door DUO of afschriften van getuigschriften; * bij een nieuwe inschrijving bacheloropleiding: de student aan een opleiding met decentrale selectie is toegelaten op grond van een bewijs namens de instelling in de regel vanuit studielink d.m.v. digitale registratie in studielink. In het studiejaar 2017/2018 geldt als overgangsbepaling dat de student een schriftelijk bewijs namens DUO overhandigd van de toelating tot deze opleiding (wegens geslaagd beroep op de hardheidsclausule uitgelote studenten, onvoldoende beheersing Nederlandse taal, geslaagd beroep op bijzondere omstandigheden); * bij een nieuwe inschrijving masteropleiding: de student voldoet aan de vooropleidingseisen ex hoofdstuk 7, titel 2, paragraaf 2 van de WHW op basis van digitale verificatie door DUO of afschriften van getuigschriften of een bewijs van toelating voor die opleiding ex artikel 7.30b, lid 3. Digitale verificatie door DUO kan bijvoorbeeld aan de hand van de foto van Studielink worden vastgesteld. De Studielink foto laat zien dat centrale verificatie van de vooropleiding door DUO is geleverd aan de instelling.

Item	Te verrichten werkzaamheden
<p>Het voldoen aan de verplichting tot het betalen van collegegeld (artikelen 7.37 en 7.43 van de WHW, artikel 17b en 17j van het Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs)</p>	<p>* de student op het moment van inschrijving heeft voldaan aan de verplichting tot het voldoen van collegegeld ex artikel 7.37 en ex artikel 7.43 van de WHW, dat wil zeggen een betaling van het collegegeld ineens of op basis van een machtiging tot het innen van het collegegeld via een regeling tot gespreide betaling, zijnde het instellingscollegegeld of het wettelijk collegegeld;</p> <p>* de student, die deelneemt aan het experiment flexstuderende, het collegegeld als bedoeld in artikel 17b van het Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs heeft voldaan, dat wil zeggen betaling van collegegeld ineens of op basis van een machtiging tot het innen van het collegegeld via een regeling tot gespreide betaling. Hierbij stelt de accountant ook vast dat de betreffende onderwijsinstelling toestemming voor deelname aan het experiment heeft verkregen van OCW;</p> <p>* bij het voldoen van het collegegeld voor de student door een derde, de student schriftelijk of via digitale mogelijkheid in Studielink heeft verklaard hiermee akkoord te zijn gegaan;</p> <p>* de student niet is vrijgesteld van het voldoen van collegegeld ex artikel 7.47a, artikel 7.48, lid 1 of lid 2 van de WHW (artikel 7.48 lid 1 of 2 geldt niet voor de studenten, die deelnemen aan het experiment flexstuderende).</p>
<p>Toetsing inschrijving aan een opleiding (artikel 7.32 van de WHW en artikel 4.1 en 4.8 van het UWHW 2008))</p>	<p>* de volgende velden van de recordsoort inschrijving (ISG) in BRON juist zijn gevuld:</p> <ul style="list-style-type: none"> • datum inschrijving • datum uitschrijving • opleidingscode • opleidingsfase • opleidingsvorm • inschrijvingsvorm • eerste inschrijving
<p>Toetsing inschrijving aan een opleiding (artikel 7.32 van de WHW, artikel 4.1 lid 4 van de Regeling aanmelding en toelating hoger onderwijs)</p>	<p>Vooruitlopend op de aanpassing van de WHW is de datum inschrijving juist als een inschrijving gedurende de maand heeft plaatsgevonden en op de eerste van de betreffende maand in BRON is geregistreerd. Dit geldt echter niet voor de maand oktober vanwege de afgrenzing van de peilperiode tot en met 1 oktober 2017.</p> <p>Indien GEEN verificatie door DUO heeft kunnen plaatsvinden op nationaliteit en verblijfstatus van de student, dienen de volgende werkzaamheden uitgevoerd te worden aan de hand van bewijsstukken, die bij de instelling aanwezig zijn.</p> <p>Er is GEEN verificatie door DUO bij het ontbreken van BRP-relatie, de indicatie GBA-relatie (recordsoort PER) staat dan op N.</p> <p>* de volgende velden in BRON juist zijn gevuld:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • Nationaliteit (recordsoort NAT) • Verblijfstitelcode (recordsoort VBT) • Omschrijving verblijfstitel (recordsoort VBT) • Type verblijfsvergunning (recordsoort VBV) • Omschrijving verblijfsvergunning (recordsoort VBV) <p>* indien de student als vreemdeling moet worden beschouwd ex artikel 7.32, lid 5 van de WHW:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • de student jonger is dan 18 jaar, of • rechtmatig verblijf houdt in Nederland op basis van de Vreemdelingenwet 2000 (naleving koppelingwet); <p>* bij nieuwe inschrijvingen van vreemdelingen van 18 jaar en ouder een van de volgende gegevens beschikbaar is:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> • een definitieve verblijfsvergunning, of • een bewijs van een aanvraag tot verblijfsvergunning cq machtiging tot voorlopig verblijf, of; • een bewijs van een verzoek tot verlenging van een verblijfsvergunning, of • een ontvangstbevestiging van de IND en tevens verzoek tot en betaling van de leges voor een verblijfsvergunning; <p>* dat de student behoort tot een van de groepen studerende, als bedoeld in artikel 2.2, lid 1 van de Wet studiefinanciering 2000. Hieronder valt ook het verifiëren van de specifieke redenen voor het opvoeren van type 1 verblijfsvergunningen en dat de daarmee verband houdende code verblijfsvergunningen juist is.</p>

Aanvullende werkzaamheden derdenmachtigen

De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft eerder in de sector MBO geoordeeld dat indien uit gegevens blijkt dat sprake is van overeenstemming gericht op het volgen van onderwijs en daadwerkelijk het onderwijs is genoten, bij het niet aanwezig zijn van een schriftelijke overeenkomst of het ontbreken van een handtekening daarop sprake is van het niet-naleven van de vormvoorschriften. Bij het niet-naleven van vormvoorschriften wordt de terugvordering van het **volledige bedrag** aan teveel betaalde bekostiging niet redelijk geacht. In dat kader is het niet passend om aan de instellingsaccountant te vragen een bekostigde inschrijving bij het niet tijdig aanwezig zijn van een regeling met betrekking tot de betaling van het collegegeld/derdenmachtiging per definitie als niet rechtmatig voor de bekostiging aan te laten merken. Daarom wordt in deze paragraaf aangegeven hoe de instellingsaccountant in een dergelijk geval moet handelen. In deze gevallen wordt gebruik gemaakt van een

kwalitatieve tolerantie. **Hiermee wordt bedoeld dat de instellingsaccountant bij het constateren van gebreken de procedures m.b.t. de tijdige en juiste totstandkoming van de derdenmachtigingen bij de instelling beoordeelt en indien de procedure niet op orde is hierover in de vorm van een uitzonderingsrapportage aan DUO rapporteert.** Voor indiening van deze uitzonderingsrapportage bij DUO en het aanbiederformulier wordt verwezen naar paragraaf 3.1.

Daarnaast treedt de instellingsaccountant in overleg met het bevoegd gezag van de onderwijsinstelling over de benodigde aanpassingen in de procedures met het doel de onvolkomenheden daarin op te heffen.

De uitzonderingsrapportage is van belang, omdat een instelling alle wettelijke voorschriften moet naleven. Indien uit uitzonderingsrapportages herhaaldelijk blijkt dat een instelling niet aan de wettelijke eisen voldoet dan kan opschorting van de rijksbijdrage plaatsvinden tot het moment waarop alsnog aan de wettelijke eisen wordt voldaan of kan de rijksbijdrage geheel of gedeeltelijk worden ingehouden.

Indien een regeling met betrekking tot de betaling van het collegegeld/derdenmachtiging ontbreekt, dan hoeft de bekostigde inschrijving niet per definitie fout gerekend te worden. Hieronder wordt aangegeven wat van de instellingsaccountant in zo'n geval wordt gevraagd.

Niet tijdig ondertekende derdenmachtiging

Indien op 1 oktober geen regeling met betrekking tot de betaling van het collegegeld/derdenmachtiging aanwezig is, terwijl dit wel vereist is, **dan hoeft de bekostigde student niet als fout aangemerkt te worden als de instellingsaccountant heeft vastgesteld dat de betreffende student wel aan de overige bekostigingsvereisten voldoet. Er moet met name zekerheid zijn dat het wettelijk collegegeld niet door de instelling is betaald en de betreffende student op de teldatum daadwerkelijk onderwijs volgde aan de instelling.**

Voor wat betreft de Transnationale Universiteit Limburg voert de instellingsaccountant deze onderzoeken uit op de opgave van inschrijvingen met een Nederlandse nationaliteit en op de inschrijvingen met de niet-Belgische nationaliteit. Conform het Verdrag tussen Nederland en Vlaanderen over de Transnationale Universiteit Limburg, wordt het aantal studenten dat niet over de Nederlandse of Belgische nationaliteit beschikt naar rato van de verhouding Nederlandse en Belgische studenten toegerekend aan Nederland. Voor dit aandeel stelt de instellingsaccountant vast dat de studenten voldoen aan de bekostigingsvoorwaarden zoals die gelden onder de bepalingen van de WHW. Voor de Open Universiteit (OU) is de bekostiging ook afhankelijk van het aantal studiepunten (ECTS) van de onderwijseenheid. **De instellingsaccountant (van de OU) stelt vast dat voor inschrijvingen in de peilperiode de record soort inschrijving (ISG) in BRON juist is gevuld, dat wil zeggen op basis van de onderwijseenheid (module) met de juiste studielast (ECTS).**

Verlening van graden in de peilperiode

Voor wat betreft de graden (bachelor, master, associate degree, ongedeeld) die aan een student zijn verleend in de peilperiode stelt de instellingsaccountant vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Toetsing velden datum diploma, eerste graad en opleidingsfase en ter validering van artikel 7.10a, artikel 18.15 en artikel 18.20 van de WHW en artikel 4.1, artikel 4.9 en artikel 4.20 van het UWVW 2008)	<ul style="list-style-type: none"> * het verlenen van de graad Bachelor en/of graad Master en/of de graad AD geschiedt na of op het moment dat sprake is van het met goed gevolg afleggen van het afsluitend examen, zoals vastgesteld door de examencommissie; * het veld datum diploma (datum behalen graad) (recordsoort GRD) overeenkomt met de datum zoals vastgesteld door de examencommissie; * het veld opleidingsfase en opleidingscode (recordsoort GRD) juist is ingevuld en overeenkomst met de graad, zoals die door de examencommissie is vastgesteld; * het veld eerste graad (recordsoort GRD) juist is ingevuld in BRON <p>De waarneming bij de beoordeling van graden Bachelor, Master of AD (Associate Degree) of het met goed gevolg afleggen van het afsluitend examen is gericht op de velden 'datum diploma' (moet bij een graadverlening zijn ingevuld) en 'opleidingsfase'</p>

Voor wat betreft de Transnationale Universiteit Limburg voert de instellingsaccountant deze onderzoeken uit op de opgave van het aantal in deze periode verleende graden aan studenten met een Nederlandse nationaliteit en studenten met de niet-Belgische nationaliteit. Conform het Verdrag tussen Nederland en Vlaanderen over de Transnationale Universiteit Limburg, wordt het aantal studenten dat niet over de Nederlandse of Belgische nationaliteit beschikt naar rato van de verhouding Nederlandse en Belgische studenten toegerekend aan Nederland. Voor dit aandeel stelt de instellingsaccountant vast dat de studenten voldoen aan de bekostigingsvoorwaarden zoals die gelden onder de bepalingen van de WHW.

Proefschriften leidend tot promoties en het verlenen van ontwerperscertificaten in 2017

De universiteiten doen afzonderlijk opgaven van het aantal proefschriften dat in 2017 heeft geleid tot een promotie en van het aantal ontwerperscertificaten dat in 2017 is uitgereikt wegens het met goed gevolg afronden van onderwijs als bedoeld in bijlage 7 bij het UWHW 2008.

De instellingsaccountant stelt vast dat:

Item	Te verrichten werkzaamheden
Vaststellen van de aanwezigheid van de getuigschriften en het succesvol verdedigde proefschrift	* in de administratie van de instelling de met succes verdedigde proefschriften en ontwerperscertificaten aanwezig zijn; * de promotiecommissie het promotieverslag heeft getekend en dat op het promotieverslag is aangegeven dat de kandidaat is gepromoveerd; * de getuigschriften zijn afgegeven door de instelling mede namens een promotiecommissie die aan de betreffende instelling is verbonden.

Werkzaamheden in verband met de te bepalen controlegetallen

Bij het accountantsonderzoek wordt vastgesteld dat de inhoud van de actuele OBO voldoet aan de eisen. Hierin moeten eventuele mutaties naar aanleiding van het accountantsonderzoek door de HO-instelling via de reguliere weg aan DUO worden geleverd. Na verwerking en terugmelding door DUO moet de instelling een actuele OBO opvragen. Deze wordt dan geleverd met een lijst met verschillen tussen de nieuwe en vorige OBO. **De instellingsaccountant stelt vast dat de mutaties juist en volledig zijn doorgevoerd.**

De instellingsaccountant stelt een assurance-rapport op bij deze actuele OBO.

In het Programma van Eisen Instellingen HO (PvE) van BRON is beschreven hoe de controlegetallen worden bepaald.

3.5.3 Assurance-rapport

- Algemeen
- Goedkeurend assurance-rapport HO

Algemeen

1 juli 2017

Als de instellingsaccountant op grond van zijn bevindingen een ander dan een goedkeurend assurance-rapport afgeeft, moet hij een afwijkende tekst hanteren. Zie hiervoor Standaard 3000A vanaf paragraaf 51 van de 'Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden (NV COS)' van de NBA.

Goedkeurend assurance-rapport HO

1 december 2017

Voorgescreven tekst voor het goedkeurende assurance-rapport over de juistheid van het OBO en de afzonderlijke opgave(n) van bekostigingsgegevens van HO-instellingen.

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant over de opgave(n) van de gegevens

Aan: Opdrachtgever (indien van toepassing raad van toezicht noemen)

Ons oordeel

Wij hebben de bijgevoegde en door ons gewaarmerkte opgave(n) *) van de gegevens inzake inschrijvingen, graadverleningen en afsluitend examen, proefschriften* en ontwerperscertificaten* van ... (naam ho-instelling) met brinnummer ... te ... (zetel), op juistheid onderzocht.

Naar ons oordeel is(zijn) de opgave(n) van de gegevens van .... (naam ho-instelling) met brinnummer ....., in alle van materieel belang zijnde aspecten juist opgesteld in overeenstemming met het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

De opgave(n) sluit(en) met de volgende controlegetallen:

	Controlegetal
Totaal opleidingscode	
Totaal inschrijvingen	

	Controlegetal
Totaal graden	
Totaal generaal	

aan bij de actuele OBO (datum uit de bestandsnaam OBO) van DUO en betreffen de stand over de onderzoeksperiode 2 oktober 2016 tot en met 1 oktober 2017.

(indien van toepassing)

De gegevens betreffen tevens de afzonderlijke opgave van proefschriften leidend tot een promotie onder verantwoordelijkheid van de instelling of samen met andere (bekostigde) instellingen en ontwerperscertificaten in het kalenderjaar 2017**).

De basis voor ons oordeel

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 en de Nederlandse Standaard 3000A 'Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle of beoordeling van historische financiële informatie (attest-opdrachten)'. Deze assurance-opdracht is gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de opgave(n) geen afwijkingen van materieel belang bevat. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n) van de gegevens'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam ho-instelling) met brinnummer ... zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Daarnaast hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Beperking in gebruik en verspreidingskring

De opgave(n) van de gegevens zijn opgesteld voor de Minister van OCW. Hierdoor is(zijn) de opgave(n) van de gegevens mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Ons assurance-rapport is derhalve uitsluitend bestemd voor ... (naam ho-instelling) en de Minister van OCW en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de opgave(n)

Het bestuur van de instelling is verantwoordelijk voor het opstellen van de opgave(n) in overeenstemming met de wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek en de vereisten zoals opgenomen in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing als het noodzakelijk acht om het opstellen van de opgave(n) mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van rechtmatige verwerving van de middelen op grond van de wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek.

Onze verantwoordelijkheden voor de assurance-opdracht betreffende de opgave(n)

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een assurance-opdracht, dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze assurance-opdracht is uitgevoerd met een redelijke mate van zekerheid, dit betekent een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze assurance-opdracht niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze opgave(n) van gegevens nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze assurance-werkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze assurance-opdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3000A en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe.

Onze assurance-opdracht bestond onder andere uit:

- het verkrijgen van kennis omtrent de toestand van de opgave(n) van de gegevens waaronder het verkrijgen van kennis omtrent de interne beheersing;
- het op basis van deze kennis inschatten van de risico's dat de opgave(n) van de gegevens onjuistheden van materieel belang bevat;
- het reageren op de ingeschatte risico's, waaronder het ontwikkelen van een algehele aanpak, en het bepalen van de aard, de tijdsfasering en de omvang van assurance-werkzaamheden, waarbij minimaal de in het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 opgenomen werkzaamheden zijn uitgevoerd;
- het evalueren van de toereikendheid van de assurance-informatie.

Plaats, datum

Naam accountantsorganisatie

Naam accountant

Paraaf voor waarmerkingsdoeleinden*:

*) Alleen waarmerking indien geen identificatie via de controlegetallen.

**) Alleen van toepassing voor universiteiten.

4 Controle FSR

NB In de in het najaar van 2017 voorziene wijziging van de RJO voor het boekjaar 2017 zal de FSR verplichting vervallen. Indien deze wijziging daadwerkelijk van kracht is, dan vervalt dit hoofdstuk.

1 december 2016

Referentiekader:		
Controlecriteria	* Controlecriteria zijn opgenomen in de van de FSR deel uitmakende afzonderlijke subsidieregeling * Rapport 'Univers(ele) vereenvoudiging' * Brief Gebruik FSR-tabel als bijlage bij de jaarrekening, 23 december 2011 met kenmerk 357173. * Brief Nadere afspraken gebruik FSR-tabel d.d.19 februari 2014 met kenmerk 584386	
Verslaggevingscriteria	* Regeling jaarverslaggeving onderwijs * Bijlage 1 bij de Regeling jaarverslaggeving onderwijs * 'Convenant lastenreductie doelsubsidies universiteiten' * Rapport 'Univers(ele) vereenvoudiging' * Brief Gebruik FSR-tabel als bijlage bij de jaarrekening, 23 december 2011 met kenmerk 357173.	
Toleranties	Rechtmatigheid	Getrouwe weergave
Goedkeuringstolerantie	3% van het totaal van de specifieke doelsubsidies(bestedingen)	1% van de totale baten(ontvangen/toegekende subsidies)
Rapportagetolerantie	0,1%	0,1%

4.1 Algemeen

- Uitgangspunten
- FSR
- Format FSR
- Onderzoeksaanpak
- Toleranties
- Aansluiting tussen FSR en jaarrekening
- Accountantsproducten

Uitgangspunten

1 juli 2016

De verantwoording door de instellingen voor Hoger Onderwijs over de specifieke doelsubsidies die afkomstig zijn van de Rijksoverheid waar zulks in de regelgeving of de subsidietoewijzing is aangegeven, worden opgenomen in één verantwoordingsdocument (single information): de Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording (FSR), waarbij de instellingsaccountant een controleverklaring (single audit) afgeeft.

Op grond van artikel 3, lid i van de Richtlijn Jaarverslaggeving Onderwijs is FSR verplicht.

In het rapport 'Univers(e) vereenvoudiging' is in hoofdstuk 3 en in de bijlagen bij het rapport het normenkader voor de FSR opgenomen. De werking hiervan is geformaliseerd via de RJO artikel 3, lid i en het model overeenkomstig de tabel in de bijlage van de RJO. **Dit normenkader vormt het uitgangspunt voor de controle door de instellingsaccountant.**

Inmiddels heeft het Ministerie aan individuele instellingen toegestaan projecten zo te verantwoorden, dat in het betreffende verslagjaar vast te stellen projecten voor de totale bestedingen over de gehele projectperiode worden herrekend naar de grondslagen van de subsidie, voor de lopende projecten vindt geen herrekening plaats, maar wordt aansluiting gezocht met de verantwoording in de jaarrekening volgens de integrale kostensystematiek van de instelling.

Om het doel van de FSR, namelijk administratieve lastenverlichting te realiseren, is het passend een hier op aansluitende controleaanpak toe te staan. Deze wijkt af van de controleaanpak die als standaard in dit hoofdstuk is omschreven. De afwijkende controleaanpak is toegestaan als sprake is van de hier genoemde wijze van verantwoorden, onder de voorwaarde dat de instellingsaccountant de bestedingen van de lopende projecten controleert bij de jaarrekeningcontrole en daarbij ook afweegt of de waardering volgens de systematiek van de instelling in lijn ligt met de waardering volgens de grondslagen van de subsidie, en de bestedingen voor de lopende projecten in de FSR verantwoording aansluit met de jaarrekening.

De controle op de rechtmatigheid van de bestedingen kan onder bovenstaande voorwaarden beperkt worden tot de totale bestedingen over de gehele projectperiode van de in het verslagjaar vast te stellen (afgesloten) projecten.

In aanvulling hierop kan in de controleverklaring de beperking tot de afgesloten projecten worden opgenomen.

FSR

1 december 2012

De FSR bestaat uit het verantwoordingsdocument en een toelichting.

De FSR bevat:

- de financiële verantwoording over alle geormerkte subsidiegeldstromen vanuit het Rijk (derde geldstroom) waar zulks in de regelgeving en/of de subsidietoewijzing is aangegeven exclusief de lumpsumbijdrage van OCW (eerste geldstroom) en exclusief de subsidies van NWO/KNAW (tweede geldstroom);
- de in dat jaar afgeronde en lopende projecten. Zo wordt jaarlijks zekerheid gegeven over de meerjarige projecten;
- alléén de informatie die van invloed is op de (financiële) vaststelling van de subsidie. De inhoudelijke (niet-financiële) verantwoordingen worden rechtstreeks aan de subsidieverstrekker overgelegd en niet gecontroleerd door een accountant;
- een toelichting. In de toelichting op de FSR:
  - rapporteert de instelling de niet-gecorrigeerde fouten (rapportagetolerantie van 0,1%). Voor zover fouten in de controle worden gevonden is het uitgangspunt dat gevonden fouten worden gecorrigeerd. Voor zover dat (om bepaalde redenen) niet gebeurt, worden de fouten die voortkomen uit de interne en externe controle gemeld. Hiervoor geldt een zogenaamde rapportagetolerantie (voor fouten 0,1% van de Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording) die aangeeft wanneer de gevonden fouten moeten worden gerapporteerd; en
  - beschrijft de instelling de gehanteerde grondslagen. De instelling hanteert daarbij de Rijksbrede voorwaarden en begrippen conform de onderliggende subsidieregelingen. Het gaat daarbij om gestandaardiseerde kostengrondslagen (gelimiteerd tot drie vormen), gestandaardiseerde begrippen en gestandaardiseerde voorwaarden. Ook de voorwaarden voor het gebruik van een systeem van integrale kosten worden vastgelegd in de afzonderlijke subsidieregelingen. Deze begrippen en voorwaarden zijn ontleend aan het rapport 'Univers(e) vereenvoudiging'.

Format FSR

1 juli 2016

De instelling verstuurt de FSR (subsidieoverzicht) jaarlijks gelijktijdig met de jaarrekening naar DUO

vestiging Zoetermeer. In de bijlage bij de Regeling jaarverslaggeving onderwijs is het format voor het overzicht opgenomen. De FSR wordt zowel in papieren vorm als digitaal (EFJ) ingediend.

Het DUO stelt de FSR en controleverklaring van de instellingen niet automatisch elektronisch beschikbaar aan de subsidieverstrekker en overige belanghebbenden. De subsidiegever moet hiervoor zelf de instelling benaderen.

Om deze 'shared service' effectief uit te kunnen voeren moet de instelling aan de volgende voorwaarden voldoen:

- de financiële rijkssubsidieverantwoording wordt gelijktijdig met het bestuursverslag/jaarrekening meegestuurd (dus vóór 1 juli);
- voor elke projectsubsidie moeten de volgende kenmerken vermeld worden: projectnummer, opdrachtgever (subsidieverstrekker), uitvoeringsinstantie, looptijd, hoogte van de projectsubsidie, het totale projectbudget, de maximale projectsubsidie en eventuele specifieke verantwoordingseisen (zie ook het format voor het subsidieoverzicht).

Onderzoeksaanpak

1 juli 2014

De instellingsaccountant voert de volgende werkzaamheden uit.

De instellingsaccountant:

- **stelt vast dat de FSR de grootte en de samenstelling van de specifieke doelsubsidies juist weergeeft.**
Uit de (subsidie)voorwaarden van de afzonderlijke specifieke doelsubsidies blijkt of deze via de FSR verantwoord dienen te worden. Het is de instelling en niet de instellingsaccountant die verantwoordelijk is voor de volledigheid van de FSR. Het niet opnemen van een specifieke doelsubsidie door de instelling kan consequenties hebben voor het verantwoordingstraject van die subsidie.
- **stelt op grond van de subsidievoorwaarden/subsidieverplichtingen van de desbetreffende in de FSR opgenomen afzonderlijke specifieke doelsubsidies vast dat de specifieke doelsubsidies rechtmatig zijn besteed. De instellingsaccountant controleert, met inachtneming van de goedkeuringstolerantie, het totaal van alle specifieke doelsubsidies. Ten aanzien van de in paragraaf 'Controlewerkzaamheden per regeling' opgenomen specifieke doelsubsidies schrijft het accountantsprotocol minimale controlewerkzaamheden voor.**
Voor nog te besteden subsidies uit voorgaande jaren blijven de aanwijzingen uit voorgaande accountantsprotocollen van kracht.
- **stelt vast dat de in de toelichting op de FSR beschreven gehanteerde grondslagen:**
  - **voldoen aan Rijksbrede voorwaarden en begrippen. Dit betekent dat de beschreven grondslagen in overeenstemming zijn met de in de onderliggende subsidieregelingen opgenomen gestandaardiseerde kostengrondslagen, gestandaardiseerde begrippen en gestandaardiseerde voorwaarden;**
  - **juist door de instelling zijn toegepast. Ten aanzien van de kostengrondslag 'integrale kosten' zijn extra voorwaarden gesteld. De instellingsaccountant stelt vast dat de instelling voldaan heeft aan deze voorwaarden.**
De toetsing van de gehanteerde grondslagen maakt onderdeel uit van de rechtmatigheidscontrole van de FSR.
- **stelt vast dat de instelling heeft voldaan aan de voorwaarden zoals beschreven in 'Format FSR'.**
- **stelt de aansluiting van de FSR vast met de jaarrekening van de instelling.**

Toleranties

1 juli 2014

Voor deze controle geldt een specifieke goedkeurings- en rapportagetolerantie (zie [Algemeen](#) voor een toelichting). Het totaalbedrag van de bestedingen van de specifieke doelsubsidies vormt een afzonderlijke massa waarop de toleranties voor de controle van de bestedingen moeten worden toegepast. **De instellingsaccountant richt zijn controle zodanig in dat hij kan verklaren dat geen onrechtmatige bestedingen voorkomen met een belang dat groter is dan 3% van de totale bestedingen van de specifieke doelsubsidies.**

Als deze tolerantie wordt overschreden, maar de tolerantiegrens voor de jaarrekeningcontrole niet, dan heeft dit geen invloed op de controleverklaring bij de jaarrekening. Zie voor een nadere toelichting [Algemeen](#). Het kan eventueel voor de instelling wel consequenties hebben voor terugbetalingsoverplichtingen, zoals uit de desbetreffende regeling blijkt.

Als de instellingsaccountant bestedingen constateert die in strijd zijn met de subsidievoorwaarden/subsidieverplichtingen en deze hebben mogelijk invloed op de totale omvang van de specifieke doelsubsidies, dan moet de instelling deze corrigeren. **Indien de instellingsaccountant constateert dat**

de besteding niet rechtmatig is, dan ziet de instellingsaccountant erop toe dat de instelling dit corrigeert.

Indien de correctie niet plaatsvindt dan neemt de instelling deze op in de toelichting op de FSR.

De rapportagetolerantie is 0,1% van de totale bestedingen van de specifieke doelsubsidies.

Aansluiting tussen FSR en jaarrekening

1 juli 2009

De instellingsaccountant stelt de aansluiting vast tussen de FSR en de jaarrekening.

Accountantsproducten

1 december 2010

De instellingsaccountant geeft een controleverklaring af over zowel de juistheid als de financiële rechtmatigheid van de specifieke doelsubsidies in de FSR.

Naast de juistheid van de FSR vallen de financiële informatie in de rapportage van de instelling over de niet-gecorrigeerde fouten en de toelichting op de gehanteerde grondslagen onder de reikwijdte van de controleverklaring.

Voor overige bevindingen maakt de instellingsaccountant gebruik van een rapport van bevindingen, waarin hij de aard en de omvang van de bevindingen opneemt. Hij hanteert daarbij de bij 'toleranties' opgenomen rapportagetolerantie. Hij maakt hier in ieder geval gebruik van indien:

- de instelling niet-gecorrigeerde fouten niet opneemt in de toelichting bij de FSR;
- de grondslagen niet in overeenstemming zijn met de Rijksbrede voorwaarden en begrippen zoals opgenomen in de onderliggende subsidieregelingen of niet juist worden toegepast;
- de instelling de voorwaarden zoals opgenomen in 'Format FSR' niet naleeft;

4.2 Controlewerkzaamheden per regeling

1 juli 2014

Algemeen

De instellingsaccountant controleert alle specifieke doelsubsidies. Het accountantsprotocol kan minimale controlewerkzaamheden voorschrijven ten aanzien van één of meerdere met name genoemde doelsubsidies.

4.3 Controleverklaring bij FSR

1 december 2016

Als de instellingsaccountant een andere dan een goedkeurende verklaring afgeeft, dan sluit hij voor wat betreft de oordeelsparagraaf aan bij de teksten van deel 3 sectie II van de HRA (deel Voorbeeldteksten), uitgegeven door de NBA.

Indien het door het Ministerie aan individuele instellingen is toegestaan om projecten op een andere wijze te verantwoorden (zoals in paragraaf 4.1 bij de uitgangspunten is toegelicht) past de accountant de passages in onderstaande voorbeeld controleverklaring aan in overeenstemming met de reikwijdte en verrichte werkzaamheden.

Voorbeeld goedkeurende controleverklaring bij de Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording (FSR) 2017

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant*)

Aan: Opdrachtgever

Verklaring betreffende de Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording (FSR)

Ons oordeel

Wij hebben de bijgevoegde door ons gewaarmerkte Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording (FSR) 2017 van ... (naam instelling) te ... (statutaire vestigingsplaats) gecontroleerd.

Naar ons oordeel:

- geeft de FSR de grootte en de samenstelling van de specifieke doelsubsidies van ... (naam entiteit) over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten juist weer in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving onderwijs;
- voldoen de in deze FSR verantwoorde specifieke doelsubsidies over 2017 in alle van materieel belang zijnde aspecten aan de eisen van de financiële rechtmatigheid. Dit houdt in dat deze bedragen in overeenstemming zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

De FSR bestaat uit het verantwoordingsdocument FSR en de toelichting daarop.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017 vallen. Deze controleopdracht is gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de FSR'.

Wij zijn onafhankelijk van ... (naam instelling), zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountant (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Beperking in gebruik en verspreidingskring

De FSR is opgesteld voor de Minister van OCW**) met als doel het vaststellen van de specifieke doelsubsidies die in de FSR zijn opgenomen. Hierdoor is de FSR mogelijk niet geschikt voor andere doeleinden. Onze controleverklaring is derhalve uitsluitend bedoeld voor ... (naam instelling) en de Minister van OCW**) en dient niet te worden verspreid aan of te worden gebruikt door anderen.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de instelling is verantwoordelijk voor het opstellen en juist weergeven van de FSR in overeenstemming met de Regeling jaarverslaggeving Onderwijs.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor de financiële rechtmatigheid van de opgenomen bedragen in de FSR. Dat houdt in dat deze bedragen in overeenstemming dienen te zijn met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen.

In dit kader is het bestuur tevens verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opstellen van de FSR en de naleving van die relevante wet- en regelgeving mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de FSR

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht, dat we daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de FSR geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze FSR nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze controleopdracht professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden en het Onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de FSR vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de FSR afwijkingen van materieel belang bevat

als gevolg van fouten of fraude, dan wel het niet rechtmatig tot stand komen van de FSR, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle van de FSR en de financiële rechtmatigheid met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de instelling;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving, de gebruikte financiële rechtmatigheidscriteria en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur van de instelling en de toelichtingen die daarover in de FSR staan;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de FSR en de daarin opgenomen toelichtingen, en
- het evalueren of de FSR de grootte en de samenstelling van de specifieke doelsubsidies juist weergeeft en voldoet aan de eisen van financiële rechtmatigheid.

Plaats, datum

Naam accountantspraktijk

.... (naam onafhankelijke (of bevoegde interne) accountant)

Paraaf voor waarmerkingsdoeleinden:

*) Hieronder valt ook de bevoegde intern accountant.

***) en de overige bij de FSR betrokken departementen. De FSR en controleverklaring worden (single information) door de instelling verzonden aan DUO en door OCW beschikbaar gesteld aan de overige betrokken departementen.

5 Onderwijslinks

1 juli 2016

- AOC-raad: www.aocraad.nl
- DUO: www.duo.nl
- Groen Kennisnet: www.groenkennisnet.nl
- Immigratie- en Naturalisatiedienst: www.ind.nl
- Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl
- Instroomtoets PF: www.instroomtoets.nl
- Kennisnet: www.kennisnet.nl
- Lumpsum PO: www.lumpsumportaal.nl
- MBO-Raad: www.mboraad.nl
- Ministerie van Economische Zaken: www.rijksoverheid.nl
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap: www.rijksoverheid.nl
- NBA: www.nba.nl
- Overheid (inclusief wet- en regelgeving): www.overheid.nl
- PO-raad: www.poraad.nl
- Raad voor de jaarverslaggeving www.rjnet.nl
- Vervangingsfonds/Participatiefonds: www.vfpf.nl
- Vereniging Hogescholen: www.vereniginghogescholen.nl
- Voortijdig Schoolverlaten: www.voortijdigschoolverlaten.nl
- VO-raad: www.vo-raad.nl
- VSNU: www.vsnu.nl
- WEC-raad: www.wec-raad.nl

Voor actuele informatie over het onderwijsnummer kunt u terecht op de volgende internetsites:

- Wet- en regelgeving over het persoonsgebonden nummer: ww.minocw.nl/onderwijsnummer
- Informatie over bekostiging en relevante regelingen: www.duo.nl
- Gegevensuitwisseling met het Basisregister Onderwijs (BRON): www.duo.nl
- Invoering persoonsgebonden nummer in het primair onderwijs: www.pgno.nl/po
- Informatie over het burgerservicenummer www.programmabsn.nl

6 Lijst met afkortingen

1 juli 2017

ao/ib	Administratieve organisatie en interne beheersing
AOC	Agrarisch opleidingscentrum
BBL	<i>Beroepsbegeleidende leerweg</i>
BOL	Beroepsopleidende leerweg
BPV	Beroepspraktijkvorming
BRON	Basisregister Onderwijs
BRP	Basisregistratie personen
COS	Controle- en Overige Standaarden
CREBO	Centraal Register Beroepsopleidingen
CROHO	Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs
DUO	Dienst Uitvoering Onderwijs
FSR	Financiële Specifieke Rijkssubsidieverantwoording
GGL	Gewogen gemiddelde leeftijd
HBO	Hoger Beroepsonderwijs
HO	Hoger onderwijs
IB	Interne beheersingsmaatregelen
LGF	Leerling gebonden financiering
LWOO	Leerwegondersteunend onderwijs
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
NBA	Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants
NV COS	Nadere voorschriften Controle- en overige standaarden
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OAP	Onderwijsaccountantsprotocol OCW
OBO	Overzicht Basisregisteronderwijs Onderzoek
OCW	(Ministerie van) Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OFB	Overzicht Financiële Beschikkingen
OU	Open Universiteit
PF	Participatiefonds
PO	Primair onderwijs
PVE	Programma van Eisen
REC	Regionaal Expertise Centrum
RJ	Raad voor de Jaarverslaggeving
RJO	Regeling jaarverslaggeving onderwijs
ROC	Regionaal opleidingscentrum
RT	Rapportagetolerantie
RvB	Rapport van bevindingen
RVC	Regionale Verwijzingscommissie
SF	Studiefinanciering
SISA	Single information Single audit
TPM	Third Party Mededeling
UWEB	Uitvoeringsbesluit Wet educatie en beroepsonderwijs
UWHW	Uitvoeringsbesluit Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
VAVO	Voortgezet Algemeen Volwassenenonderwijs
VO	Voortgezet onderwijs
VSNU	Vereniging van Universiteiten
vso	voortgezet speciaal onderwijs
VT	Voltijd
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs
WEC	Wet op de expertisecentra
WHW	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
WNT	Wet normering topinkomens
WO	Wetenschappelijk onderwijs
WPO	Wet op het primair onderwijs
WSNS	Weer Samen Naar School
WTOS	Wet tegemoetkoming onderwijsbijdrage en schoolkosten
WVO	Wet op het voortgezet onderwijs

BIJLAGE 1 KADER FINANCIËLE RECHTMATIGHEID OCW WET- EN REGELGEVING 2017

Van toepassing				Identificatie wet- en regelgeving			Toelichting
voor sector				art	Inhoud		
PO	VO	MBO	HO				
Wet op het primair onderwijs (WPO)							
1				4	Kosten van leerlingenvervoer	In dit artikel wordt aangegeven dat leerlingenvervoer een taak is van de gemeente en de gemeente hiervoor ook de kosten draagt. Hieruit blijkt dat de bekostiging van OCW hieraan niet mag worden besteed. De instelling mag wel het leerlingenvervoer tussen de school en een gymlokaal (zwembad of andere sportvoorziening) bekostigen.	
1				29 lid 1	Directie, leraren en onderwijs-ondersteunend personeel	De school heeft 1 of 2 directeuren, kosten van meer directeuren worden dus niet bekostigd.	
1				45 lid 1 en 2	Tussenschoolse opvang en organisatie van de buitenschoolse opvang	Lid 1 De kosten voor tussenschoolse opvang komen voor rekening van de ouders, voogden of verzorgers, dus niet voor rekening van de school. Het gaat hier om de exploitatiekosten. De school kan wel geld uitgeven aan deskundigheidsbevordering overblijfskrachten en organisatie TSO (zie voorlichtingsbrochure Bekostiging basisonderwijs Programma van eisen voor het jaar 2010) lid 2. De kosten voor buitenschoolse opvang komen voor rekening van de ouders, dus niet voor rekening van de school.	
1				91	Voorziening in huisvesting door de gemeente	Voorziening in huisvesting is taak van de gemeente, hieruit blijkt dat de bekostiging van OCW hier niet aan besteed mag worden. Hierop is 1 uitzondering: deze is in het OAP 2017 opgenomen. In artikel 92 is gedefinieerd wat wordt verstaan onder voorzieningen in de huisvesting. Dit artikel is gewijzigd per 1-1-2015 i.v.m. de overheveling van taak en budget voor aanpassing in onderwijshuisvesting van gemeente naar school.	
1				120 lid 7	Grondslag bekostiging personeel basisscholen en speciale scholen voor basisonderwijs	Hierin staat beschreven waar de bekostiging voor gebruikt kan worden.	
1				133	Bekostiging voor belastingen ter zake van onroerende zaken	De gemeente bekostigt het bedrag dat is uitgegeven voor de belastingen met betrekking tot de in de gemeente gelegen gebouwen en terreinen, hieruit blijkt dat de bekostiging van OCW hier niet aan besteed mag worden.	
1				148 lid 1 tot en met 4	Besteding bekostiging	Beschrijft waar bepaalde bekostigingen voor aangewend mogen worden.	
1				148 lid 5	Besteding bekostiging (samenwerkingsverband)	Bedragen voor de kosten van materiele instandhouding en personeelskosten van het samenwerkingsverband (art 118 en 132) worden uitsluitend aangewend voor de kosten voor materiele instandhouding en personeelskosten van het samenwerkingsverband voor ondersteuningsvoorzieningen.	
1				166 lid 1	Voorschoolse educatie	Voorschoolse educatie is een taak van de gemeente. Hier mag geen bekostiging aan besteed worden.	
1				182	Gebruik ontvangen gelden overeenkomstig bestemming	Het bevoegd gezag van een bijzondere school is verplicht de uit de overheidskassen ontvangen gelden overeenkomstig de bestemming te gebruiken. Rest van het artikel valt buiten het kader.	
Wet op de expertisecentra (WEC)							
1				4	Kosten van leerlingenvervoer	In dit artikel wordt aangegeven dat leerlingenvervoer taak en kosten van de gemeente, hieruit blijkt dus dat de bekostiging van OCW hieraan niet besteed mag worden. De instelling mag wel het leerlingenvervoer tussen de school en een gymlokaal (zwembad of andere sportvoorziening) bekostigen.	
1				89	Voorziening in huisvesting door gemeente	Voorziening in huisvesting is taak van de gemeente, hieruit blijkt dat de bekostiging van OCW hier niet aan besteed mag worden. Hierop is 1 uitzondering: deze is in het OAP 2015 opgenomen. In artikel 90 is gedefinieerd wat wordt volstaan onder voorzieningen in de huisvesting. Dit artikel is gewijzigd per 1-1-2015 i.v.m. de overheveling van taak en budget voor aanpassing in onderwijshuisvesting van gemeente naar school.	
1				117 lid 13	Grondslag bekostiging personeel	Hierin staat beschreven waar de bekostiging voor gebruikt kan worden.	

Van toepassing				Identificatie wet- en regelgeving			
voor sector							
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting	
1				127	Bekostiging voor belastingen ter zake van onroerende zaken	De gemeente bekostigt de belastingen: het bedrag dat is uitgegeven voor belastingen met betrekking tot de in de gemeente gelegen gebouwen en terreinen. Hieruit blijkt dat de bekostiging vanuit OCW hier niet aan besteed mag worden.	
1				143	Besteding bekostiging	Beschrijft waar bepaalde bekostigingen voor aangevend mogen worden.	
1				168	Gebruik ontvangen gelden overeenkomstig bestemming; boekhoudvoorschriften	Het bevoegd gezag van een bijzondere school is verplicht de uit de overheidskassen ontvangen gelden overeenkomstig de bestemming te gebruiken. Rest van het artikel valt buiten het kader.	
Besluit bekostiging WPO							
1				16	Omschrijving uitgaven materiële voorzieningen tbv instandhouding	De uitgaven voor de materiële voorzieningen ten behoeve van de instandhouding voor schoolgebouwen hebben betrekking op de programma's van eisen.	
1				34c	Berekening exploitatieoverschot bij opheffing of beëindiging van de bekostiging van de laatste school van een bevoegd gezag	Alleen van toepassing bij opheffing of beëindiging, dan dient verrekening van exploitatie overschotten plaats te vinden.	
Besluit bekostiging WEC							
1				17	Omschrijving uitgaven materiële voorzieningen tbv instandhouding	De uitgaven voor de materiële voorzieningen ten behoeve van de instandhouding voor schoolgebouwen hebben betrekking op de programma's van eisen.	
1				19 lid 3	Vergoeding schoolbaden	De uitgaven voor de materiële voorzieningen ten behoeve van de instandhouding van een schoolbad hebben betrekking op de programma's van eisen.	
1				26 lid 1, 2 en 3	Vervreemding en buitengebruikstelling	In deze bepalingen wordt aangegeven dat het bevoegd gezag van een bijzondere school bij vervreemding of buitengebruikstelling van gebouwen en terreinen verplicht bekostiging moet terugbetalen aan de gemeente.	
1				28 lid 1	Vervreemding en buitengebruikstelling	In dit artikel wordt aangegeven dat een bevoegd gezag dat eigenaar is van een gebouw bij vervreemding of buitengebruikstelling verplicht een deel van de gemeente verkregen vergoeding moet terugbetalen.	
Besluit trekkende bevolking WPO							
1				A2	Afwijking van bepalingen en overeenkomstig van toepassing zijnde bepalingen van de WPO	Lid 1 Art 4 (leerlingenvervoer) is op deze scholen niet van toepassing, dit betekent dat deze school daar wel geld aan uit mag geven. In lid 2 is aangegeven dat art 29, art 45 lid 1 en 2, art 138 en 182 van overeenkomstig van toepassing zijn.	
1				B16	Onderscheiding kosten materiële instandhouding	Geeft aan welke kosten van materiële instandhouding voor vergoeding in aanmerking komen.	
1				B23 lid 1	Overdracht van gebouwen, terreinen en roerende zaken	Indien gebouwen, terreinen of roerende zaken waarvoor een vergoeding is genoten geheel of gedeeltelijk aan hun bestemming worden onttrokken is het bevoegd gezag van een bijzondere school een bedrag aan het Rijk verschuldigd.	
Experimentenwet onderwijs							
1	1			4 lid 1 en 3		In lid 1 en 3 wordt aangegeven dat regelen en onderwijswetten van toepassing zijn.	
1	1			7d		Dit artikel geeft aan dat voor een leerling van een speciale school voor speciaal onderwijs etc art 4 WEC overeenkomstig van toepassing is. Dus ook hier leerlingenvervoer taak van de Gemeente.	
Wet op het voortgezet onderwijs (WVO)							
1							

Van toepassing							
voor sector				Identificatie wet- en regelgeving			
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting	
	1			4	Kosten van leerlingenvervoer	In dit artikel wordt aangegeven dat vervoer van leerlingen die wegens hun lichamelijke, verstandelijke of zintuigelijke handicap op ander vervoer dan openbaar vervoer zijn aangewezen, een taak (en kosten) van de gemeente is, hieruit blijkt dus dat de bekostiging van OCW hieraan niet besteed mag worden. Dit geldt ook voor leerlingenvervoer voor andere dan in het artikel genoemde leerlingen.	
	1			6e lid 1	Beschikbaarstelling lesmateriaal aan leerlingen	Het bevoegd gezag stelt elk leerjaar om niet aan een leerling lesmateriaal ter beschikking. Bijdragen hiervoor zijn dus niet rechtmatig.	
	1			84 lid 1	Grondslagen berekening omvang formatie	Hierin staat beschreven waar de bekostiging voor gebruikt kan worden in relatie tot de formatie.	
	1			86 lid 1	Bekostiging exploitatiekosten	Geeft aan waarvoor de bekostiging van de exploitatie wordt ontvangen.	
	1			96c.1	Bekostiging middelen door gemeente	De gemeente bekostigt aan BG van een andere dan een gemeentelijke school het bedrag dat is uitgegeven voor de belastingen mbt de in de gemeente gelegen gebouwen en terreinen. Hier mag dus geen Rijksbijdrage aan worden besteed.	
	1			99 lid 1 tot en met 8	Besteding bekostiging	Het artikel geeft aan waaraan de bekostiging besteed moet worden.	
	1			99 lid 9	Besteding bekostiging (samenwerkingsverband)	Bedragen voor personeelskosten en de materiele instandhouding van het samenwerkingsverband (art 85b en 89a) worden uitsluitend aangewend voor personeelskosten en de kosten voor materiele instandhouding van het samenwerkingsverband voor ondersteuningsvoorzieningen.	
	1			100	Contractactiviteiten	De bedragen en bekostiging, bedoeld in art. 99, worden niet aangewend voor contractactiviteiten	
	1			Bekostigingsbesluit W.V.O.			
	1			24	Voorschriften betreffende verrekening overschotten bij opheffing of beëindiging van de bekostiging van scholen.	Alleen van toepassing bij opheffing of beëindiging, dan dient verrekening van exploitatie overschotten plaats te vinden.	
	1			Wet educatie en beroepsonderwijs (WEB)			
	1			1.2.1 lid 1 en lid 2	Doelstellingen onderwijs	lid 1: Alleen ten aanzien van het volgende aspect: educatie omvat alleen activiteiten op het niveau van basis onderwijs en voortgezet onderwijs. Educatie uitgaven voor andere onderwijssoorten dan genoemd zijn dus niet rechtmatig. lid 2: Beroepsonderwijs omvatten niet activiteiten op het niveau hoger onderwijs. Uitgaven voor hoger onderwijs zijn dus niet rechtmatig.	
	1			2.2.1 lid 3 en 4	Rijksbijdrage beroepsonderwijs	Geeft aan waarvoor de bijdrage in de exploitatiekosten en in de huisvestingskosten ontvangen wordt.	
	1			2.5.3 lid 2	Jaarrekening	Alleen ten aanzien van het volgende aspect: Van niet doelmatige aanwending van de rijksbijdrage is in ieder geval sprake voorzover bedragen daaruit worden aangewend voor het op enigerlei wijze compenseren van de deelnemers of examendeelnemers voor les- en cursusgeld respectievelijk examengeld. Uitgaven hiervoor zijn dus niet rechtmatig.	
	1			2.5.9a	Verslaglegging, onderzoek, minister, controleprotocol en correctie rijksbijdrage	Alleen ten aanzien van artikel 2.5.3. lid 2 is overeenkomstig van toepassing op de rijksbijdrage voor het voortgezet algemeen volwassenonderwijs.	
	1			Notitie helderheid in de bekostiging 2004			

Van toepassing								
voor sector		Identificatie wet- en regelgeving						
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting		
		1		Thema 2	Investeren van publieke middelen in private activiteiten	Investeren van publieke middelen in private activiteiten mag onder voorwaarden. Voor verdere uitleg van de toegestane aanwending en verantwoording van publieke middelen voor private activiteiten wordt verwezen naar de brief met kenmerk HO/CBV/05/22162 die staatssecretaris Rutte op 20 juli 2005 aan de Tweede Kamer heeft gezonden en de brief van 24 februari 2009 met kenmerk BVE/stelsel/104878. De instelling heeft een proces ingericht om vast te stellen of niet-gesubsidieerde of niet bekostigde activiteiten een meerwaarde hebben voor de publieke activiteiten in de zin van de door de staatssecretaris van Onderwijs omschreven wijze (Tweede Kamer 28 248, nr. 84).		
		1		Thema 4	Les en cursusgeld niet betaald door de deelnemer zelf.	Zie ook WEB art 2.5.3 lid 2.		
		1	Subsidieregeling schoolmaatschappelijk werk in het mbo					
		1		7	Besteding subsidie	De subsidie wordt uitsluitend aangewend voor het doel waarvoor zij is verstrekt. De subsidie wordt uiterlijk in het jaar volgende op het jaar van verstrekking besteed.		
		1	Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW)					
		1		2.9 lid 1 en 4		Lid 1 Rijksbijdrage mag niet besteed worden voor het op enigerlei wijze compenseren van studenten of extranei voor collegegeld, examengeld, cursusgeld of wat de hogescholen betreft de financiële ondersteuning, bedoeld in artikel 7.50 tweede lid, tenzij er sprake is van financiële ondersteuning als bedoeld in de artikelen 7.50 derde lid, of 7.51 tot en met 7.51k, en ook niet aan het uitvoeren van de procedure voor erkenning van verworven competenties.		
		1		2.12	Rijksbijdrage AZ	Doorbetaling, zie ook OAP.		
		1		7.43 lid 1	Collegegeld verplichting	Lid 1 Elke student is wettelijk collegegeld of instellingscollegegeld verschuldigd.		
		1		7.44 lid 1	Examengeld verplichting	Lid 1 Een extraneus is voor elk studiejaar dat hij door het instellingsbestuur voor een opleiding is ingeschreven, aan de desbetreffende instelling examengeld verschuldigd.		
		1		7.45	Wettelijk collegegeld	Geeft de hoogte van het wettelijk collegegeld aan.		
		1		7.45a	Aanspraak op wettelijk collegegeld	Geeft aan voor welke studenten in welke omstandigheden het wettelijk collegegeld verschuldigd is.		
		1		7.45b	Collegegeld OU	Geeft aan voor welke studenten onder welke omstandigheden welk collegegeld verschuldigd is.		
		1		7.46 lid 1 t/m 5	Instellingscollegegeld	Geeft aan voor welke studenten en op welke wijze het instellingscollegegeld verschuldigd is.		
		1		7.47a.	Vrijstelling wettelijk collegegeld in verband met bestuursfunctie	Geeft aan in welke gevallen een ingeschreven student bij een instelling eenmalig voor één studiejaar kan worden vrijgesteld van wettelijk collegegeld.		
		1		7.48	Vermindering en vrijstelling collegegeld	Geeft aan in welke gevallen vermindering of vrijstelling van het wettelijke collegegeld is toegestaan. Alleen in de in dit artikel genoemde gevallen is vermindering toegestaan.		
		1		7.49	Collegegeld voor bepaalde voltijdse opleidingen vanaf het studiejaar 2005-2006	Lid 1 geeft aan dat voor de hier genoemde opleidingen het collegegeld ten hoogste 5 maal het volledige wettelijke collegegeld in art 7.45 lid 1 mag bedragen (meer is dus niet rechtmatig), lid 3 geeft aan dat collegegeld in lid 1 in de plaats komt van collegegeld in art 7.45 lid 1.		
		1		7.51, 7.51a tot en met 7.51 j	Profileringsfonds	Deze artikelen geven aan onder welke voorwaarden, onder welke omstandigheden en met welke omvang financiële ondersteuning gegeven kan worden door de instelling.		
		1		7.51k	Financiële ondersteuning bijzondere activiteiten door OM	In dit artikel is opgenomen in welke gevallen Onze Minister een voorziening treft (uitgaven van de instelling aan deze categorie zijn dus onrechtmatig)		
		1		9.3 lid 1	Samenstelling CvB en rechtspositie leden	Het CvB bestaat uit ten hoogste 3 leden, waaronder de rector magnificus van de universiteit. Meer leden zijn dus niet rechtmatig.		

Van toepassing						
voor sector			Identificatie wet- en regelgeving			
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting
			1	10.2 lid 1	College van bestuur	Het CvB bestaat uit ten hoogste 3 leden, waaronder de voorzitter. Meer leden zijn dus niet rechtmatig.
			1	11.2 lid 1	Samenstelling CvB en rechtspositie leden	Het CvB bestaat uit ten hoogste 3 leden, waaronder de voorzitter. Meer leden zijn dus niet rechtmatig.
			1	Uitvoeringsbesluit WHW 2008		
			1	2.2 lid 1, 2 en 3	Omvang collegegeld	Geeft bedragen artikel 7.45 lid 1 en lid 2.
			1	2.3	Uitbreiding categorie studenten met aanspraak op wettelijk collegegeld in verband met een opleiding op het gebied van onderwijs of gezondheidszorg	Ook voor studenten aan deze opleidingen is wettelijk collegegeld verschuldigd.
			1	2.3a	Uitbreiding categorie studenten wettelijk collegegeld in verband met gelijktijdig gevolgde opleidingen	Ook voor studenten die aan deze eisen voldoen is wettelijk collegegeld verschuldigd.
			1	2.4	Administratiekosten gespreide inning collegegeld	Geeft bedrag bedoeld in artikel 7.47 van de wet, bedraagt € 24.
			1	Regeling Financiën HO		
			1	9	Vaststelling collegegeld	Bepaalt het wettelijke collegegeld.
			1	Tractaat Nederland- Vlaanderen inzake de transnationale UL, Maastricht 2011		
			1	5		Bepaalt dat Nederland via de Universiteit Maastricht de middelen aan de TUL beschikbaar stelt. Er bestaat dus een doorbetalingsverplichting van de UM aan de TUL van deze rijksbijdrage.
			1	8 lid 2		De TUL stelt de hoogte van het collegegeld vast overeenkomstig de WHW.
			1	Notities helderheid (2003, de aanvulling in 2004 en de nadere toelichting in 2005 aan de TK)		
			1	Thema 2	Investeren van publieke middelen in private activiteiten	Investeren van publieke middelen in private activiteiten mag onder voorwaarden. Voor verdere uitleg van de toegestane aanwending en verantwoording van publieke middelen voor private activiteiten wordt verwezen naar de brief met kenmerk HO/CBV/05/22162 die de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op 20 juli 2005 aan de Tweede Kamer heeft gezonden. De instelling heeft een procedure ingericht om vast te stellen of niet bekostigde activiteiten een meerwaarde hebben voor de publieke activiteiten in de zin van in de brief van 20 juli 2005 van de door de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de tweede kamer omschreven wijze (Tweede Kamer, vergaderjaar 2004–2005, 28 248, nr. 84).
			1	Thema 5	Collegegeld niet betaald door de student zelf	Zie ook WHW art 2.9 lid 1.
	1	1		Les en cursusgeldwet		
	1	1		6 lid 1	Algemene bepaling en nadere regeling cursusgeld	Lid 1 Bij of krachtens amvb wordt bepaald voor welke uit de openbare kas bekostigde cursussen cursusgeld is verschuldigd.
	1	1	1	Regeling praktijkleren en Groene plus (hoewel de regeling formeel per 1-1-2016 is vervallen kan deze nog betekenis hebben voor de verantwoording over 2016 en 2017 van gelden die op grond van deze regeling zijn verstrekt)		
	1	1	1	15 lid 1 en 2	Besteding subsidie	Lid 1 ... besteedt die bijdragen uitsluitend ten behoeve van het doel,..., lid 2 ...middelen ontvangen op grond van artikel 3 of 3a mogen pas besteed worden nadat het MIP is goedgekeurd door de Minister
	1	1	1	16 lid 2	Besteding subsidie	Indien een deel van de ontvangen aanvullende bijdrage in enig jaar niet is besteed aan het doel, bedoeld in art 2, 3, 3a dan wel art 11, mag dit deel binnen dat doel worden besteed in navolgende jaren.

Van toepassing				Identificatie wet- en regelgeving			
voor sector							
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting	
1	1	1		23	Subsidiabele kosten	Dit artikel geeft aan welke kosten voor subsidie in aanmerking worden genomen.	
1	1	1		24	Omvang subsidie	De subsidie bedraagt ten hoogste 80% van de subsidiabele kosten.	
1	1	1		25 lid 1	Besteding subsidie	Het verleende subsidiebedrag mag door de subsidieontvanger worden besteed gedurende een periode van één of meerdere jaren. Deze periode wordt in de beschikking bepaald.	
1	1	1		28 lid 3	Subsidiabele kosten	Dit lid geeft aan welke kosten subsidiabel zijn.	
1	1	1		32 lid 2 en 5	Besteding subsidie	Lid 2 Het verleende subsidiebedrag mag door de subsidieontvanger worden besteed gedurende een periode van één of meerdere jaren. Deze periode wordt in de beschikking bepaald. Lid 5 In afwijking van het tweede tot en met vierde lid, wordt een subsidiebedrag dat in het jaar 2015 is verleend uitsluitend in dat jaar besteed, worden alle voorschotten in dat jaar verstrekt en is het totaal aan voorschotten 100% van het te verstrekken subsidiebedrag.	
1	1	1		Openstellingsbesluit groen onderwijs 2011			
1	1	1		14 lid 1 en 2	Subsidiabele kosten	Dit artikel geeft aan welke kosten subsidiabel zijn. In de toelichting op het artikel is aangegeven dat de volgende kosten niet subsidiabel zijn: de overheadkosten van de organisatie en personele en materiële kosten van bedrijven die in samenwerking met een of meer instellingen een aangevraagde activiteit uitvoeren (deze gelden als cofinanciering).	
1	1	1		Regeling openstellingen en prioriteiten groen onderwijs 2012			
1	1	1		14		Dit artikel geeft de hoogte van subsidiabele personeelskosten aan (verwijzing artikel 28 derde lid Regeling Praktijkleren en Groene Plus)	
1	1	1		Regeling openstellingen groen onderwijs 2013 (hoewel de regeling formeel per 1-1-2016 is vervallen kan deze nog betekenis hebben voor de verantwoording over 2016 en 2017 van gelden die op grond van deze regeling zijn verstrekt)			
1	1	1		2	Subsidiabele kosten	Dit artikel geeft de hoogte van subsidiabele personeelskosten aan (verwijzing artikel 28 derde lid Regeling Praktijkleren en Groene Plus)	
1				Regeling regionaal investeringsfonds mbo			
	1			6	Besteding subsidie	Dit artikel geeft aan dat de subsidie uitsluitend besteed wordt aan de activiteiten, waarvoor zij wordt verstrekt. Eventuele niet-bestede middelen worden na afloop van de looptijd van de subsidie teruggevorderd.	
	1			17 lid 6	Subsidievoorwaarden	De subsidie is niet bestemd voor: a. kosten van ontslag dan wel voor uitkeringen van gewezen personeelsleden van de betreffende onderwijsinstelling, als gevolg van dit voorstel of b. kosten voor nieuwbouw, verbouw of legstand.	
			1	Subsidieregeling vraagfinanciering hoger onderwijs			
			1	6	Besteding subsidie	De subsidie wordt besteed aan de verlagings van het collegegeld dat moet worden betaald door de student. Van ondoelmatige aanwending is in ieder geval sprake indien de student met een voucher op enigerlei wijze wordt gecompenseerd.	
			1	10 lid 4 en 6	Verplichtingen	De hogeschool besteedt een voucher uitsluitend aan de verlagings van het collegegeld met de waarde van de voucher voor een module dat moet worden betaald door een student als bedoeld in artikel 3. De hogeschool mag het bedrag van de voucher niet in geld uitkeren aan de student.	
			1	Subsidieregeling flexibel hoger onderwijs voor volwassenen			

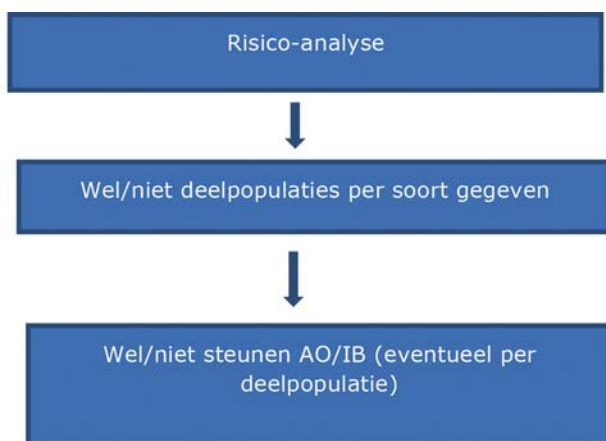
Van toepassing				Identificatie wet- en regelgeving				
voor sector								
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting		
			1	8 lid 3	Subsidie bekostigde instelling	Bij een subsidie van € 125.000 of meer aan een bekostigde instelling: de subsidie wordt uitsluitend besteed aan de activiteiten waarvoor deze wordt verleend (verantwoording in model G2 op grond van artikel 9 lid 3)		
			Besluit experimenten flexibel hoger onderwijs					
			1	17b lid 3	Experimenten flexstudenren; inhoud	Het collegegeld tarief voor het volgen van onderwijs, bedoeld in het eerste lid, bedraagt voor onderwijs met een studielast van één studiepunten, het bedrag van het wettelijk collegegeld, geldende voor het desbetreffende studiejaar, gedeeld door 60 en vermeerderd met 15 procent van dat breukdeel.		
			1	27 lid 3	Experimenten educatieve module; inhoud en duur	Voor inschrijving voor een module als bedoeld in het eerste lid is de aspirant-student de helft van het wettelijk collegegeld, bedoeld in artikel 7.45a van de wet (WHW) verschuldigd.		
			Besluit experiment vraagfinanciering hoger onderwijs					
			1	2 lid 4	Inhoud en duur	Aan een student als bedoeld in eerste en tweede lid kan i.v.m. een inschrijving voor een module collegegeld in rekening gebracht worden tot een maximumbedrag van € 3.750		
			Regeling beleggen, lenen en derivaten OCW 2016					
1	1	1	1	4	Financiële onderneming	In dit artikel staat met welke financiële ondernemingen transacties aangegaan kunnen worden en dat dit voor publieke middelen alleen in euro's kan plaatsvinden.		
1	1	1	1	5 lid 4 en 5	Professioneel en niet-professionele belegger	Geeft aan in welke gevallen bijlage I en bijlage II van de regeling gehanteerd moeten worden.		
1	1	1	1	6	Beleggingen	In dit artikel staan de eisen waaraan een belegging moet voldoen.		
1	1	1	1	7	Leningen	In dit artikel staan de eisen waaraan een lening moet voldoen.		
1	1	1	1	8	Financiële derivaten	In dit artikel staan de eisen en voorwaarden m.b.t. financiële derivaten.		
1	1	1	1	9	Geen ineffectieve positie derivaten	In dit artikel staan verdere eisen m.b.t. derivaten.		
1	1	1	1	12 lid 1	Overgangsrecht	In dit artikel wordt geregeld dat voor beleggingen, leningen en financiële derivaten die voor 1 juli 2016 zijn afgesloten de Regeling belenen en beleggen door instellingen voor onderwijs en onderzoek 2010, zoals die luidde op 30 juni 2016 van toepassing blijft.		
			Regeling regionale aanpak voortijdig schoolverlaten 2017					
			1	1	2.8 lid 1 en 2	Besteding van de subsidie	Lid 1: De subsidie wordt aangewend voor het doel waarvoor zij wordt verstrekt. Lid 2: De subsidie wordt uiterlijk in 2020 besteed.	
			Tijdelijke regeling voorziening leermiddelen voor deelnemers uit minimagezinnen					
			1	7 lid 1 onder b	Besteding en verantwoording van de aanvullende middelen 2016-2017	Voor subsidies van € 125.000 of meer wordt de subsidie uitsluitend besteed aan de activiteiten waarvoor zij worden verstrekt.		
			Subsidieregeling doorstroom mbo-hbo					
			1	1	5	Uitvoering activiteiten	Geeft aan dat de te subsidiëren activiteiten uiterlijk aanvangen in studiejaar 2018/2019 en uiterlijk na 3 studiejaar afgerond moeten zijn.	
			1	1	13 lid 2	Besteding en verantwoording	De subsidie (voor zover >= € 125.000) wordt uitsluitend besteed aan de activiteit waarvoor deze wordt verleend.	
			Subsidieregeling Teambeurs primair onderwijs					
			1	18 lid 2	Besteding en verantwoording	De subsidie wordt uitsluitend besteed aan de activiteiten waarvoor deze wordt verleend.		

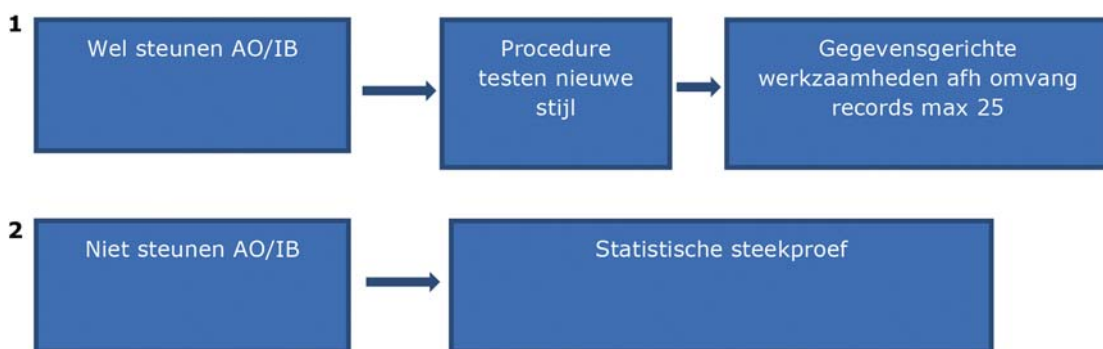
Van toepassing							
voor sector			Identificatie wet- en regelgeving				
PO	VO	MBO	HO	art	Inhoud	Toelichting	
			1	Subsidieregeling flexibel hoger onderwijs voor volwassenen extra tranche 2017			
			1	7 lid 3	Verantwoording	De subsidie (voor zover >= € 125.000) wordt uitsluitend besteed aan de activiteiten waarvoor deze wordt verstrekt.	
				Regeling stimulering doorstroom niet verwant mbo-pabo			
		1	1	3 lid 1	Besteding van de subsidie	De subsidie wordt uitsluitend besteed aan de activiteiten waarvoor zij wordt verstrekt.	
				Besluit vaststelling beleidskader subsidies korte opleidingstrajecten vmbo-leraren 2017			
	1	1		Bijlage	Toelichting 4 ^e aandachtstreepje	Bij subsidie boven >€ 125.000 zwaardere verantwoordingsplicht. Dit betekent dat de subsidie uitsluitend besteed wordt aan de activiteiten waarvoor deze is verstrekt. (verantwoording op G2)	

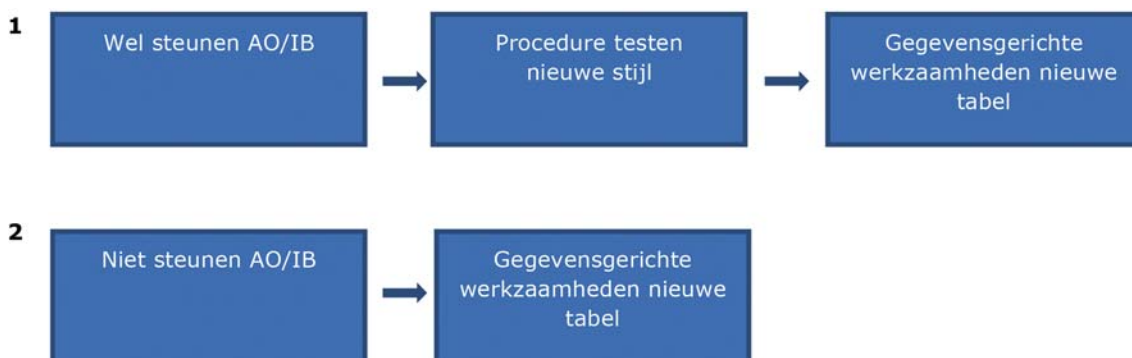
BIJLAGE 2 STROOMSCHEMA BEKOSTIGINGSONDERZOEK

Geen deelpopulatie per soort gegeven

Wel deelpopulaties per soort gegeven (per deelpopulatie)

BIJLAGE 3 VERDUIDELIJKING PASSAGE PARAGRAAF 3.4.2.3.

Hiermee wordt bedoeld dat de instellingsaccountant bij het constateren van gebreken de procedures m.b.t. de tijdige en juiste totstandkoming van de onderwijsovereenkomsten, derdenmachtigingen en BPV-overeenkomsten bij de instelling beoordeelt en indien de procedure niet op orde is hierover in de vorm van een uitzonderingsrapportage aan DUO rapporteert. Voor indiening van deze uitzonderingsrapportage bij DUO en het aanbiedingsformulier wordt verwezen naar paragraaf 3.1.

Als de accountant gebreken constateert beoordeelt de accountant de procedures.

Als de procedures op orde zijn hoeft niet aan de inspectie gerapporteerd te worden. **De procedures zijn op orde als deze er in opzet, bestaan en werking op zijn gericht dat de onderwijsovereenkomsten, BPV-overeenkomsten en derdenmachtigingen tijdig door alle benodigde partijen worden ondertekend.**

(Actieve monitoring is onderdeel van een werkende procedure)

Als de accountant fouten vindt moet hij de aard van de fout analyseren en in hoeverre dit een incident is of een fout die gemaakt wordt omdat de procedure niet wordt nageleefd.

Als er individuele gevallen zijn, waarbij de ondertekening te laat is en de instelling kan aantonen dat de procedure is gevolgd, maar om specifieke redenen niet heeft gewerkt dan is een rapportage niet nodig.

Uit de RvB kan de inspectie opmaken dat inmiddels (met ingang van inschrijfjaar 2015/2016) geen van de instellingen meer gebruik maakt van voor gestempelde of geprinte data, oude gevallen hoeven niet gerapporteerd te worden, de rapportage heeft betrekking op de procedure die voor het betreffende controlejaar wordt gehanteerd.

Voorbeelden van afwijkingen waarbij de procedure niet werkt en wel rapportage nodig is:

- Bij een bepaalde opleiding is de procedure niet goed gevolgd;
- Op een bepaalde locatie is de procedure niet goed gevolgd;
- Voor een gehele groep is de procedure niet gevolgd.

Voorbeelden van afwijkingen waarbij de procedure is gevolgd, maar geen rapportage nodig is:

- Het gaat om een individueel specifiek geval, waarbij de instelling kan aantonen wat zij gedaan heeft om tot tijdige ondertekening te komen. De instelling heeft er alles aangedaan wat in haar mogelijkheden ligt en van haar verwacht kan worden in de betreffende situatie.

Bij twijfel graag de casus/situatie voorleggen aan de inspectie (n.vanschie@owinsp.nl)

TOELICHTING

Jaarlijks moeten de scholen voor het primair onderwijs (inclusief de samenwerkingsverbanden), scholen voor het voortgezet onderwijs, instellingen voor het middelbaar beroepsonderwijs en bekostigde instellingen voor hoger onderwijs bedoeld in artikel 1.8, eerste lid, van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek, de jaarstukken indienen om de ontvangen bekostiging en subsidies te verantwoorden. Hiervoor wordt jaarlijks een accountantsprotocol opgesteld, waarin aanwijzingen zijn opgenomen voor de instellingsaccountants. De scholen/instellingen moeten naast de jaarstukken met de controleverklaring en een assurance-rapport over de bekostigingsgegevens – voor zover deze is afgegeven – ook een rapport van bevindingen inzenden. Het accountantsprotocol wordt beschikbaar gesteld op de website van de Inspectie van het Onderwijs.

In de Staatscourant van 7 september 2017, nr. 49071 is het onderwijsaccountantsprotocol OCW/EZ 2017 vastgesteld. Het is noodzakelijk gebleken om dit protocol op enkele punten aan te passen. Naast enkele redactionele aanpassingen zijn de volgende wijzigingen aangebracht:

- Op verzoek van de NBA (Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants) zijn een aantal kleine wijzigingen in de voorbeeldtekst van de controleverklaring aangebracht.
- Als gevolg van het besluit van het nieuwe kabinet Rutte III met betrekking tot de overheveling van het Groen Onderwijs naar het ministerie van OCW zijn alle verwijzingen naar het Ministerie van EZ uit het protocol gehaald.
- De werkzaamheden voor de accountant met betrekking tot de tweede categorie nieuwkomers op de peildatum 1 oktober 2017 zijn verwijderd omdat voor deze nieuwkomers geen aanvullende bekostiging kan worden aangevraagd.
Een nieuwkomer die op 1 oktober 2015 verblijf had in Nederland, verblijft op 1 oktober 2017 langer dan 2 jaar en behoort niet meer tot deze categorie.

Op de website van de Inspectie van het Onderwijs is een versie van het protocol geplaatst, waarin de exacte wijzigingen ten opzichte van de eerder in de Staatscourant gepubliceerde versie zijn aangegeven.

Deze regeling heeft betrekking op het kalenderjaar 2017 en werkt daarom terug tot en met 1 januari 2017, omdat in het accountantsprotocol ook rekening moet worden gehouden met de nieuwe voorschriften en wet- en regelgeving die gedurende het jaar worden gepubliceerd en die betrekking hebben op het kalenderjaar 2017.

Omdat met ingang van 26 oktober 2017 de verantwoordelijkheid voor het zogenaamde groen onderwijs van de Minister van Economische Zaken is overgegaan naar de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, is de naam van het onderwijsaccountantsprotocol gewijzigd in 'onderwijsaccountantsprotocol OCW 2017' in plaats van 'onderwijsaccountantsprotocol OCW/EZ 2017'.

Deze regeling heeft geen gevolgen voor de administratieve lasten voor het onderwijsveld.

*De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
I. van Engelshoven*